

TAIDE JA KULTTUURI – PERUSEVÄITÄ ELÄMÄÄN

Suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan kehittyminen lastenkulttuuripolitiikassa ohjelmissa 1970-luvulta 2010-luvulle

**Tiina Pohjanen
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2017**

TIIVISTELMÄ

TAIDE JA KULTTUURI – PERUSEVÄITÄ ELÄMÄÄN

Suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan kehittyminen lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa 1970-luvulta 2010-luvulle

Tiina Pohjanen

Yhteiskuntapolitiikka/kulttuuripolitiikan maisteriohjelma

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Kaisu Kumpulainen ja Paula Vasara

Kevät 2017

Sivumäärä 100

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia muutoksia suomalaisessa lastenkulttuuripolitiikassa on tapahtunut lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien valossa 1970-luvulta 2010-luvulle. Tutkielmani pyrkii vastaamaan seuraavaan kysymykseen: miten lastenkulttuuri ja lastenkulttuuripolitiikka määritellään lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa, ja miten määritelmät ovat muuttuneet?

Tutkielman aineisto koostuu neljästä valtionhallinnon tuottamasta poliittisesta ohjelmasta, jotka kattavat suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan aina 1970-luvulta 2010-luvulle. Tutkielman aineistona toimivat Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979). ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” – Taiteen keskustoimikunnan ehdotus opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2002), opetusministeriön Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) sekä opetus- ja kulttuuriministeriön Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014). Tutkielma on luoteeltaan laadullinen tutkimus, jossa aineistoa analysoidaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Tutkielman viitekehyksenä toimivat lastenkulttuurin ja lasten toimijuuden käsitteet.

Tutkielman tulokset osoittivat, että lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien lastenkulttuuripolitiikassa korostuu kautta linjan aikuisjohtoinen ja lapsille suunnattu kulttuuri, lasten oman kulttuurin jäädessä pienempään rooliin. Ohjelmissa instituutioiden rooli on siirtynyt kotia ja perhettä korostavasta mallista kohti kasvatusinstituutioiden ja erilaisten taide- ja kulttuurilaitosten aktiivista roolia. Taiteella ja kulttuurilla on ohjelmissa välillinen, kasvua, kehitystä ja oppimista tukeva rooli. Lastenkulttuuria ovat osaltaan muokanneet monikulttuurisuuden lisääntyminen ja uusien medioiden kehittyminen. Ohjelmissa lasten omaa toimijuutta käsitellään vähän, kuitenkin 2000-luvun ohjelmissa enemmän kuin 1970-luvulla. Lasten rooli toimijoina tiivistyy ohjelmissa ennen kaikkea vastaanottajan rooliin.

Asiasanat: lastenkulttuuripolitiikka, lastenkulttuuri, lasten toimijuus, politiikkaohjelmat, sisällönanalyysi

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
SISÄLLYS	3
1 JOHDANTO	4
1.1 Johdatus aiheeseen.....	4
1.2 Aiempi tutkimus	6
1.3 Tutkimusasetelma	9
2 LASTENKULTTUURI POLITIIKAN KOHTEENA	11
2.1 Lastenkulttuuri kulttuuripolitiikan osa-alueena.....	11
2.2 Lapsipolitiikka	17
2.3 Lastenkulttuuri poliittisissa ohjelmissa.....	20
3 LASTENKULTTUURI.....	23
3.1 Mitä on lastenkulttuuri?.....	23
3.2 Muuttuva lastenkulttuuri.....	26
3.3 Toimijuus lastenkulttuurissa.....	29
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	32
4.1 Aineisto.....	32
4.2 Poliittinen ohjelma tutkimuskohteena	36
4.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä.....	40
5 LASTENKULTTUURIPOLIITTISTEN OHJELMIEN LASTENKULTTUURI.....	43
5.1 Lastenkulttuurin käsite.....	43
5.2 Lastenkulttuuripolitiikka.....	49
5.3 Toimijuus lastenkulttuurissa.....	56
5.4 Lastenkulttuuri eri taiteenaloilla	59
5.5 Instituutioiden rooli	64
5.6 Taiteen ja kulttuurin rooli	73
5.7 Lastenkulttuurin muuttuvat ympäristöt.....	75
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	82
7 LÄHTEET.....	91

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Olen nelivuotiaan pienen pojan ylpeä kummitäti, ja ensimmäistä kertaa elämässäni pääsen seuraamaan lapsen kasvua ja kehitystä aivan läheltä ja alusta asti. Ilokseni olen saanut huomata, että kummipoikani on varsin innokas kulttuurinharrastaja. Ensimmäisinä ikävuosinaan hän on käynyt muskarissa ja tanssitunnilla, vierailut jo museoissa ja käynyt lastenmusiikkikonserteissa. Kummipoikani on erityisen kiinnostunut lastenkirjallisuudesta ja Pikku Kakkosen lastenohjelmista. Onpa tuolla nelivuotiaalla jo urheilunseuran jäsenyysskin ja kokemusta yleisurheilun viikkokisoista! Nelivuotiaan oma kulttuuri monipuolistuu jatkuvasti niin leikkien kuin ikäryhmän kanssa toimimisen myötä. Kummipoikani ihailtava innostuminen ja kiinnostuminen kulttuurin eri muodoista sai minutkin kiinnostumaan lastenkulttuurista.

Jo pelkästä nelivuotiaan kulttuuriaktiivisuudesta voidaan päätellä, että lastenkulttuurilla on suurta merkitystä niin lapsille kuin heidän vanhemmilleen. Siksi ei olekaan merkityksetöntä miten tähän kulttuuripolitiikan osa-alueeseen suhtaudutaan, ja millainen asema sillä on yhteiskunnassamme. Päätökset, joita eri hallinnonaloilla tehdään vaikuttavat siihen, miten lastenkulttuuria edistetään. Esimerkiksi ne koulutuspoliittiset päätökset, joissa karsitaan peruskoulun taideopetusta, saattavat tulevaisuudessa vähentää pätevien taideaineiden opettajien määrää, jolla on suoraan vaikutusta lastenkulttuurin tasoon ja tulevaisuuteen. (Anttila ja Rensujeff 2009, 122.)

Vaikka lastenkulttuuri on ollut taide- ja kulttuurihallinnon osa-alue jo 1980-luvulta lähtien, on sen asemassa edelleenkin parantamisen varaa. Erityisenä hallinnonalana lastenkulttuuri on ottanut isoja harppauksia kohti näkyvämpää roolia etenkin 2000-luvulla mm. lisäämällä politiikkaohjelmien ohjaavaa vaikutusta (Anttila ja Rensujeff 2009, 121), mutta silti toimia lastenkulttuurin edistämiseksi ja näkyvyyden parantamiseksi edelleen tarvitaan. Lasten edellytyksiin osallistua kulttuuriin vaikuttavat useat tekijät, joista keskeisimpiä on kulttuuripalveluiden saavutettavuus ja saatavuus. Hyvä esimerkki lastenkulttuurin saavutettavuudesta liittyy suomalaisen taidekasvatusjärjestelmän erikoisuuteen eli taiteen perusopetuk-

seen. Taiteen perusopetuksessa on edelleenkin suuria alueellisia eroja, sillä opetus ei tavoita koko ikäluokkaa eikä kaikilla lapsilla ole samoja mahdollisuuksia päästä opetuksen piiriin. (Anttila ja Rensujeff 2009, 17.)

Alueellisen saavutettavuuden lisäksi lastenkulttuurin saavutettavuuteen liittyy myös kulttuuriseen tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä. Yle Saame tiedotti marraskuussa 2016 Enontekiön kunnan vetäytymisestä saamelaisen lastenkulttuurikeskuksen toiminnasta. Uutisen mukaan Enontekiön kunta on ollut tyytymätön lastenkulttuurikeskuksen toiminnan vähäisyyteen kunnan alueella. Päätöksen seurauksena Enontekiöllä asuvat saamelaislapset jäävät käytännössä ilman lastenkulttuurikeskuksen toimintaa. Lisäksi Enontekiön kunnan vetäytymispäätöksellä on vaikutusta toimintaan myös muissa hankkeeseen osallistuvissa kunnissa. (Yle Saame 1.11.2016).

Lisäksi lastenkulttuurin edellytyksiin vaikuttaa olennaisesti se, millainen asema lapsilla ja lapsiperheillä on yhteiskunnassa. Lapsiperheisiin kohdistuvilla leikkauksilla on yleisemmän vaikutusta myös lastenkulttuuriin esimerkiksi niiden taloudellisten resurssien kautta, joita lapsiperheillä on käytettävissä vaikkapa lasten harrastusten tukemiseen. Tuloerojen kasvu viimeisten parinkymmenen vuoden aikana näkyy myös lapsiperheiden taloudellisen aseman muutoksina. Lapsiperheiden tulot ovat kasvaneet kaikissa tuloryhmissä vähemmän kuin kotitalouksien tulot keskimäärin vuosina 1995–2009, ja lasten suhteellinen köyhyys on Suomessa lisääntynyt. Huomattavan suuri osa köyhyysrajan alapuolella elävistä lapsista kuuluu monilapsiseen tai yksinhuoltajaperheisiin. (Salmi, Lammi-Taskula ja Sauli 2014, 83–87.)

Lastenkulttuurin kentältä kuuluu nykyisin myös ilahduttavan paljon hyviäkin uutisia. Helsingin Sanomien (HS 19.10.2016) elokuva-arvostelu hehkuttaa, ettei Suomessa ole vuosiin tehty niin hyvää elokuvaa kuin *Kanelia kainaloon*, *Tatu ja Patu!*. Elokuva keräsi viiden avauspäivän aikana 112 000 katsojaa, joka on paras kotimaisen perhe-elokuvan koskaan saavuttama tulos (HS 25.10.2016). Elokuvan näkökulmasta suomalaisella lastenkulttuurilla menee tällä hetkellä erittäin hyvin, sillä esimerkiksi vuonna 2014 elokuvateattereissa avasi 32 kotimaista elokuvaa, joista peräti seitsemän oli lasten- ja nuortenelokuvia (Elokuvavuosi 2014). Vuonna 2015 katsotuimpien kotimaisten elokuvien top 20:sta löytyy neljä lastenelokuvaa (Elokuvavuosi 2015). Opetus- ja kulttuuriministeriön panostus lastenelokuvaan 2000-luvulla on siis selkeästi tuottanut hyviä tuloksia. Lisäksi esimerkiksi

lastenkulttuurin kentällä lastenkulttuurin arvostuksen on katsottu viime aikoina parantuneen (ks. Yle Kotimaa 6.8.2016).

1.2 Aiempi tutkimus

Koulutukselliset, kasvatukselliset sekä lastensuojelulliset ja perheiden hyvinvointia painottavat näkökulmat hallitsevat lapsuuden tutkimuksen kenttää. Aikuislähtöinen hoidon, kasvatuksen ja kehityksen näkökulma on kiinnittynyt lapsi- ja nuorisotutkimukseen vahvasti, ja kasvatustieteiden ohella lapsuuspuhetta hallitsee sosiaali- ja terveysala. (Anttila ja Rensujeff 2009, 14.)

Kasvatustieteen, taidekasvatuksen ja kulttuurintutkimuksen alat hallitsevat lastenkulttuurin tutkimuksen kenttää. Lastenkulttuuria on Suomessa tutkittu näillä aloilla varsin erilaisista näkökulmista, joita tarkastelen seuraavaksi. Lastenperinnettä on Suomessa tutkinut runsaasti Leea Virtanen. Juuri Virtasen tutkimukset Antti pantti pakana, Tytöt, pojat ja tykkääminen ja Children's Lore aloittivat lastenperinteen varsinaisen tutkimisen Suomessa. Tutkimukset herättivät suurta huomiota 1970-luvulla. (Saarikoski 2005, 10.) Aikaisemmin leikkejä oli kerätty vain arkistoon (Esimerkiksi Kouluhallitus ja SKS järjestivät jo vuonna 1926 laajan kansaomaisia leikkejä käsitelleen keruun), ja Elina Makkosen (2005, 24) mukaan lastenperinteen tutkimiseen ei folkloristiikan alalla suhtauduttu aluksi erityisen kannustavasti. Lasten tutkimista ei nähty Makkosen (2005, 2) mukaan vakavasti otettavana tieteellisenä toimintana.

Virtasen vuonna 1972 valmistunut tutkimus Antti pantti pakana tarkastelee oman aikansa nykyaikaista, 1950- ja 1960-luvun lastenperinnettä ja sen käyttötilanteita. Tutkimuksen aineisto kerättiin kirjoituspyynnön avulla, ja tutkimuksessa kerätty aineisto oli varsin laaja. (Virtanen 1972a, 13–14.) Tytöt, pojat ja tykkääminen -tutkimuksessa Virtanen (1972b) tarkastelee sukupuolirooleja leikkikäyttäytymisen, ystävyysuhteiden ja kiusoittelun näkökulmasta. Virtasen lisäksi lastenperinnettä ovat Suomessa tutkineet mm. Helena Saarikoski ja Anna Anttila.

Leikki on yksi lastenkulttuurin tutkimuksen osa-alueista. Suomessa leikkiä on tutkinut mm. Marjatta Kalliala. Kalliala tarkastelee vuonna 1999 valmistuneessa väitöskirjassaan miten

ja miksi yleinen aika- ja kulttuurisidonnaisuus heijastuvat lasten leikkikulttuurissa. Kallialan tutkimuksen tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva 1990-luvun urbaanista leikkikulttuurista. Kalliala tutkii leikkikulttuuria päiväkotilasten parissa, ja tutkimus on rajautunut koskemaan pelkästään lasten omaa (leikki)kulttuuria. (Kalliala 1999, 59–61.)

Taidekasvatusta tutkitaan Suomessa paljon. Tarja Pääjoki (2004) tutkii väitöskirjassaan monikulttuurista taidekasvatusta. Pääjoki tarkastelee väitöskirjassaan sitä, mitä monikulttuurisuuden tavoite antaa taidekasvatukselle, kuitenkin rajaamatta sitä koskemaan pelkästään lapsiin kohdistuvaan taidekasvatukseen. (Pääjoki 2004, 9-11.) Lisäksi Pääjoki on osallistunut Taikalamppu-verkoston toimintajakson 2009–2013 arviointiin (Korkeakoski ja Pääjoki 2014). Taidekasvatuksen tilaa Suomessa on myös arvioitu opetus- ja kulttuuriministeriön analyysissä 2010 (Taidekasvatuksen ja kulttuurialan koulutuksen tila Suomessa 2010).

Varsinaista lastenkulttuuripoliittista tutkimusta Suomessa on tehty vähän. Milja Sirviö (2008, 1) on Jyväskylän yliopistossa valmistuneessa yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielmassaan todennut, että ”lastenkulttuuria osana julkisen vallan harjoittamaa kulttuuripoliittikkaa ei suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ole mainittavasti käsitelty”. Oma huomioni lähes kymmenen vuotta myöhemmin on samankaltainen, sillä edelleenkin lastenkulttuurin tutkimuksessa korostuvat ennen kaikkea taidekasvatuksen, kasvatustieteen ja kulttuurintutkimuksen alat. Tutkimuksissa keskitytään johonkin lastenkulttuurin osa-alueeseen, kuten leikkiin, kouluun, mediaan (ks. samanlaisia huomioita Sirviö 2008). Sirviön (2008, 1) huomautus siitä, että lastenkulttuuria valtionhallinnon toimenpiteenä on tutkittu vain sille osoitetun julkisen tuen näkökulmasta, pitää edelleenkin käytännössä paikkansa. Myös Anttila ja Rensujeff (2009, 12) toteavat, että lastenkulttuurin asemaa, sisältöjä ja tekijöitä on tutkittu Suomessa erittäin vähän.

Anttila ja Rensujeff (2009, 10) tarkastelevat (raportissaan) ”lastenkulttuuria, siihen liittyviä kulttuuripoliittisia linjauksia sekä lastenkulttuuriin kohdistettua valtiontukea.” Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan vuonna 1987 perustetun taiteen keskustoimikunnan ensimmäisen erillisjaoston, lastenkulttuurijaoston, toimintaa sekä lastenkulttuurin edistämiseen tarkoitettua määrärahan kehitystä ja jakautumista. (Anttila ja Rensujeff 2009, 10.)

Anttilan ja Rensujeffin (2009, 10) tutkimus esittää yleiskatsauksen lastenkulttuurin käsitteeseen ja sitä koskeviin linjauksiin Suomessa neljän vuosikymmenen ajalta. Tutkimuksessa pohditaan myös ”lasten oman kulttuurin ja lastenkulttuurin välistä suhdetta sekä lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa heihin kohdistettuihin kulttuuripoliittisiin päätöksiin ja koko lastenkulttuurin kenttään” (Anttila ja Rensujeff 2009, 10). Anttilan ja Rensujeffin (2009) tutkimus, kuten oma tutkielmani, käsittelee lastenkulttuurin käsitettä ja lastenkulttuuriin liittyviä valtionhallinnon linjauksia. Anttilan ja Rensujeffin (2009, 10) tutkimuksen keskiössä on ”taiteen keskustoimikuntaan ensimmäisen erillisjaostona perustetun lastenkulttuurijaoston (1987-) toiminta sekä lastenkulttuurin edistämiseen tarkoitettun määrärahan kehitys ja jakautuminen kahden vuosikymmenen aikana”. Tapaustutkimuksen avulla Anttila ja Rensujeff (2009, 11) tarkastelevat lastenkulttuurijaoston myöntämiä ja epäämiä hakemuksia vuonna 2007.

Vaikka Anttilan ja Rensujeffin (2009) tutkimuksessa ja omassa pro gradu -tutkielmassani keskitytään samoihin teemoihin, eroavat ne toisistaan merkittäväällä tavalla. Anttila ja Rensujeff (2009) keskittyvät tapaustutkimuksen kautta ennen kaikkea lastenkulttuuriin taloudelliseen tukeen, kun taas oma tutkielmani tarkastelee lastenkulttuuripoliitiikan kehitystä poliittisten ohjelmien pohjalta. Lastenkulttuuripoliittisia ohjelmia lastenkulttuurin ja lastenkulttuuripoliitiikan työkaluina ei ole lainkaan Suomessa aiemmin analysoitu. Tämän vuoksi pidän tärkeänä, että näitä nykyisin hyvinkin keskeisessä asemassa olevia hallinnollisia dokumentteja tutkitaan.

Mari Ylä-Sankola (1995) on puolestaan tutkinut taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurille jakamaa tukea vuosina 1981–1995. Ylä-Sankola (1995, 3) tarkastelee ”lastenkulttuurin apurahoituksen jakautumista taiteenaloittain taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurijaoston perustamisvuoden jälkeisellä kaudella vuosina 1988–1995.”

Lasten osallisuutta ja toimijuutta, jotka ovat keskeisiä näkökulmia myös oman tutkielmani kannalta, ovat tutkineet esimerkiksi Anja-Riitta Lehtinen (2000) sekä Johanna Kiili (2006). Kyseisiin tutkimuksiin palataan tarkemmin luvussa 3.3.

1.3 Tutkimusasetelma

Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia muutoksia suomalaisessa lastenkulttuuripoliitikassa on tapahtunut lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien valossa 1970-luvulta 2010-luvulle. Tarkoituksena on tutkia, millainen rooli erilaisilla instituutioilla, kuten kodilla, päivähoitolla, koululla sekä taide- ja kulttuurilaitoksilla lastenkulttuurissa on. Lisäksi mielenkiinnon kohteena on, millainen asema edellä mainituilla instituutioilla on eri ohjelmissa. On myös mielenkiintoista tarkastella, miten lastenkulttuurin kohderyhmän eli lasten roolia lastenkulttuurissa on kuvattu eri vuosikymmeninä.

Tutkielmani aineistona toimii Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö vuodelta 1979, Taiteen keskustoimikunnan ehdotus opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (”Kulttuuri kasvaa lapsissa”, 2002), opetusministeriön Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003–2007 sekä opetus- ja kulttuuriministeriön Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014–2018. Aineiston valintaa voidaan perustella siten, että kyseessä on merkittävimmät ja käytännössä ainoat lastenkulttuuripoliittiset ohjelmat, joita Suomessa on koskaan julkishallinnon tasolla valmistunut. Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö vuodelta 1979 on ensimmäinen Suomessa tehty lastenkulttuuriin keskittyvä poliittinen ohjelma, jolla on ollut vaikutusta suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan syntymiseen. Tätä samaa tehtävää jatkavat 2000-luvulla valmistuneet ohjelmat. Lastenkulttuuripoliittiset ohjelmat nähdään tärkeänä osana lastenkulttuurin edistämässä ja lastenkulttuuripolitiikan kehityksessä.

Tutkielmani pyrkii näin ollen vastaamaan seuraavaan tutkimuskysymykseen: miten lastenkulttuuri ja lastenkulttuuripolitiikka määritellään lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa, ja miten määritelmät ovat muuttuneet? Määritelmiin keskittyminen on perusteltua, koska ne kattavat edellä kuvailemani tutkimusasetelman peruskysymykset.

Analysoin aineistoani laadullisen, teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa ja auttaa analyysiä. Sillä on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaan. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aikaisemman tiedon vaikutus tulee tiedostaa, mutta sen tarkoituksena on avata ajattelulle uusia polkuja. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 96–97.)

Tutkielmani etenee siten, että luvussa 2 esittelen lastenkulttuuria erityisenä kulttuuripolitiikan osa-alueena. Lisäksi tarkastelen luvussa 2 lapsipolitiikan kehittymistä. Luvussa 2.3 tarkastelen lastenkulttuuria poliittisissa ohjelmissa, ja luvun lopussa esittelen tutkielmassa käyttämäni aineiston. Luku 3 sisältää tutkielmani teoreettisen viitekehysten, ja tarkastelen luvussa lastenkulttuurin käsitettä, lastenkulttuuriin vaikuttavia muutoksia sekä toimijuutta lastenkulttuurissa. Luvussa 4 tarkastelen poliittisia ohjelmia tutkimuskohteina sekä esittelen käyttämäni analyysimenetelmän. Luvuissa 5 ja 6 esittelen analyysini tuottamat tulokset siten, että luvussa 5 pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ja luvussa 6 toiseen tutkimuskysymykseeni (ks. edellä). Luvussa 7 esitän yhteenvedona analyysini keskeisimmät tulokset ja pohdin jatkotutkimusaiheita.

2 LASTENKULTTUURI POLITIIKAN KOHTEENA

Tässä luvussa käsittelen lastenkulttuuria kulttuuripolitiikan kohteena ja erityisenä osa-alueena sekä lapsipolitiikan kehittymistä Suomessa. Suomalainen lastenkulttuuripolitiikka ankkuroidaan osaksi sekä kulttuuripolitiikkaa että lapsipolitiikkaa, jonka vuoksi näiden hallinnonalojen tarkasteleminen on tutkielmani kannalta olleellista.

2.1 Lastenkulttuuri kulttuuripolitiikan osa-alueena

Lastenkulttuuria hallinnoidaan ja ohjataan Suomessa kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Lastenkulttuurin kansallisen tason keskeisimmät toimijat ovat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriön alainen Taiteen edistämiskeskus. Alueellisella tasolla lastenkulttuurin keskeisiä toimijoita ovat mm. Taiteen edistämiskeskuksen aluetoimipisteet sekä lastenkulttuurikeskukset. Paikallisella tasolla lastenkulttuuria hallinnoidaan ennen kaikkea kunnissa. Kansallisilla, alueellisilla ja paikallisilla kulttuurilaitoksilla on myös merkittävä rooli lastenkulttuurin edistämisessä. Seuraavaksi avaan kansallisen kulttuuripolitiikan kehityskulkua sekä sitä, miten lastenkulttuuri asemoituu kansalliseen kulttuuripolitiikkaan.

Suomalaisen kulttuuripolitiikan kehitys jaetaan kolmeen pitkään kehitysvaiheeseen tai linjaan. Ensimmäisen kehitysvaihe käynnistyi 1800-luvulla ja se kesti aina 1960-luvulle asti. Ensimmäistä pitkää linjaa luonnehtii yhtenäiskulttuurinen perusvire ja tarkoitus. (Kangas ja Pirnes 2015, 23–24.) Kulttuuripolitiikan keskeisin tehtävä ensimmäisessä vaiheessa oli osallistuminen kansakunnan luomiseen ja sen vaatimien aineksien tuottaminen. Taiteen merkitys kansakunnan rakentamisessa oli suuri ja sen avulla pyrittiin luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Kangas 1999, 161–162.)

Kulttuuripolitiikan toinen pitkä linja kesti 1960-luvulta 1990-luvulle saakka. Aikakautta luonnehtii voimakkaasti hyvinvointivaltion rakentamisen ideologia, jolloin kulttuuripolitiikassa järjestelmässä vaadittiin kansalaisten demokraattisia oikeuksia politiikan ja kulttuuritoiminnan sisällöllisiin määrittelyihin ja väestön osallistumista kulttuuritoimintaa haluttiin lisätä. Valtion roolia taiteen tukijasta pyrittiin kehittämään ennen kaikkea taiteen edis-

tämisen suuntaan. Kulttuuripolitiikan toisen pitkän linjan aikana Suomeen rakennettiin tehokas julkinen palvelujärjestelmä, jonka avulla pyrittiin tasa-arvoon myös kulttuurin alalla. (Kangas 1999, 163–164.) Suomalaisen kulttuuri- ja taidepolitiikan nykyinen perusta luotiin juuri toisen pitkän linjan aikana 1960-luvulla, jolloin laki taiteen edistämisestä (328/1967) astui voimaan (myöhemmin kumottu lailla Taiteen edistämiskeskuksesta (657/2012)) (Ylä-Sankola 1995, 7). Anttila ja Rensujeff (2009, 35) kuvaavat harjoitettua taidepolitiikkaa määrätietoiseksi, joka ”oli osa julkisen vallan harjoittamaa demokraattista ja hyvinvointivaltion normit täyttävää yhteiskuntapolitiikkaa”. Kulttuuripolitiikan laajat peruslinjat hahmoteltiin vuonna 1965 Valtion taidekomitean mietinnössä (Ylä-Sankola 1995, 7).

Suomalaisen kulttuuripolitiikan kolmas vaihe alkoi 1990-luvulla, ja sitä kuvaavat sanat kansainvälisyys, markkinoistuminen ja kulttuurinen yhteiskuntakehitys. Kansainvälistyminen vaikuttaa koko suomalaiseen yhteiskuntaan markkinoiden avautumisen ja lisääntyneen maahanmuuton kautta. Lisäksi Suomen liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 1995 on olennaisesti vaikuttanut suomalaisen kulttuuripolitiikan aseman vahvistumiseen. Kulutsideologian läpilyönti kulttuuripolitiikassa on tarkoittanut huomion kiinnittämistä yksilöllisiin valintoihin. Toisaalta kulttuuripolitiikan kolmannessa vaiheessa on kiinnitetty jälleen huomiota kulttuuriteollisuuteen ja luovaan talouteen. Kulttuuria on myös hyödynnetty kilpailukyvyyn lisäämisessä sekä imagon ja brändin rakentamisessa. (Kangas ja Pirnes 2015, 27–29.)

Käsitteenä lastenkulttuuri syntyi kulttuuripolitiikan toisen pitkän linjan aikana, 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, jolloin heräsi huoli laadukkaan lastenkulttuurin (ennen kaikkea kirjallisuuden) ajautumisesta kaupallisen roskakulttuurin tielle. Suomalaiseen keskusteluun aihe nousi vuonna 1968 ruotsalaisen Gunilla Ambjörnsonin teoksen *Skräpkultur åt barnen* myötä, joka käännettiin nopeasti myös suomeksi sekä toimitettiin vastaavan suomalaisia oloja. (Laukka 2006, 9.) Erityisesti television katsottiin olevan merkittävä roskakulttuurin levittäjä (Anttila ja Rensujeff 2009, 34). Aikalaiskäsityksen mukainen lastenkulttuuri nähtiin mustavalkoisena laatu- vastaan roskakulttuuri -asetelmana (esim. Laukka 2006; Anttila ja Rensujeff 2009). Lisäksi suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan syntyä vauhditti vuonna 1979 vietetty kansainvälinen Yhdistyneiden kansakuntien lapsen vuosi (Anttila ja Rensujeff 2009, 47).

Lastenkulttuuri vakiinnutti asemansa taide- ja kulttuurihallinnon osa-alueena 1980-luvulla (Anttila ja Rensujeff, 2009, 49). Vuonna 1981 valtion tulo- ja menoarvioon sisällytettiin määräraha lastenkulttuurin edistämiseen. Tämä oli lastenkulttuurin ensimmäinen suuri askel kohti virallista, institutionalisoitunutta valtion kulttuuripolitiikkaa. Määrärahaa jaettiin aluksi apurahoina ja valtionpalkintoina taiteenharjoittelijoille sekä myöhemmin myös projektitukena. (Ylä-Sankola 1995, 9.) Taiteen keskustoimikunnan yhteyteen perustettiin vuonna 1987 erillinen lastenkulttuurijaosto, joka oli Taiteen keskustoimikunnan ensimmäinen erillisjaosto (Anttila ja Rensujeff 2009, 10). Taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurijaoston toiminnan tavoitteena oli lastenkulttuurin vahvistaminen ja edistäminen, jota toteutettiin jakamalla apurahoja. Lastenkulttuurijaosto toimi myös valmistelevana asiantuntijaelimenä valtion lastenkulttuuriin liittyvissä asioissa. (Anttila ja Rensujeff 2009, 52.)

Aluksi jaoston tehtävänä oli toimia lausuntojen antajana Taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurin edistämiseen tarkoitettua määrärahaa ja lastenkulttuurin valtionpalkintoa jaettaessa. Taiteen keskustoimikunnan delegointivaltuuksia laajentanut lakimuutos mahdollisti sen, että lastenkulttuurijaosto pystyi vastaamaan lastenkulttuurin apurahojen ja lastenkulttuurin erityisavustuksien jakamisesta itsenäisesti vuodesta 2001 lähtien. (Anttila ja Rensujeff 2009, 52–53.) Ensimmäisinä vuosina lastenkulttuurijaoston tehtäväksi nousi lastenkulttuuripoliittisten linjausten muotoileminen. Jaostossa keskusteltiin jaoston roolista ja tehtävistä sekä perinteisten taiteenalojen ulkopuolelle rajautuvien hankkeiden tukemisesta. Lastenkulttuurijaosto pyrki useaan otteeseen 1980- ja 1990-luvun taitteessa lastenkulttuurin profiilin nostamiseen valtion taidehallinnossa. Jaosto mm. teki opetusministeriölle aloitteen 1-vuotisen taitelija-apurahan saamiseksi lastenkulttuurin alalle sekä se esitti useampaan kertaan lastenkulttuuritoimikunnan perustamista valtion taidehallinnon yhteyteen. (Anttila ja Rensujeff 2009, 53–54.) Lisäksi lastenkulttuurijaosto esitti toistuvasti 1990-luvulla uudistuksia määrärahojen jakamisen toimintalinjoihin (Anttila ja Rensujeff 2009, 55).

Lastenkulttuurijaosto lopetettiin vuonna 2010. Samaan aikaan lopetettiin myös jaostot mediataiteen ja sirkustaiteen edistämisen sekä residenssitoiminnan tuen osalta. Lopettamisen taustalla oli tavoite tehostaa toimintaa. Ennen lopettamistaan jaosto esitti ministeriölle toiveen, että lastenkulttuurissa keskityttäisiin jatkossa suurempiin teemoihin ja näkyvämpiin hankkeisiin. (Laitinen 2016.) Nykyisin lastenkulttuurin apurahoja ja avustuksia jakavat alueelliset taidetoimikunnat. Apurahojen ja avustusten avulla halutaan tarjota lapsille ja nuorille kunnianhimoista, ammattilaisten tekemää taidetta. Lasten ja nuorten omaa toimi-

juutta korostavia hankkeita painotetaan päätöksissä. Lastenkulttuurin hankkeita rahoitetaan myös valtion taidetoimikuntien apurahoista ja avustuksista. Tällaisia hankkeita ovat mm. lastenkirjan kirjoittamiseen, kuvittamiseen, teatteri- tai tanssiesitysten valmistamiseen tai lastenlaulujen säveltämiseen liittyvät hankkeet. Lisäksi Taiteen edistämiskeskus palkitsee lastenkulttuurin tekijöitä vuosittain valtionpalkinnolla. Alueelliset taidetoimikunnat (13 kappaletta) jakavat apurahoina ja avustuksina vuosittain noin 570 000 euroa lastenkulttuurille. (Taiteen edistämiskeskus 2016.)

Pohjoismaisella yhteistyöllä on ollut suuri merkitys hallinnollisen lastenkulttuuripolitiikan alkuajoista lähtien. Yleinen lapsipolitiikka kuten myös lastenkulttuuripolitiikka Suomessa ovat noudattaneet pohjoismaista linjaa. Lapset ja nuoret ovat olleet keskeisessä osassa usealla pohjoismaisella yhteistyöalueella. Pohjoismaiden ministerineuvostossa ja Pohjoismaiden neuvostossa on 1990-luvun puolivälistä alkaen panostettu lapsiin ja nuoriin juuri kulttuurin alalla. (Anttila ja Rensujeff 2009, 45.) Pohjoismainen yhteistyö on synnyttänyt mm. pohjoismaiden kulttuuriministerien perustaman pohjoismaisten lasten- ja nuorten kulttuurin johtoryhmän BUKin, jonka toiminta lopetettiin kuitenkin kulttuuriyhteistyön kokonaisvaltaisen uudistuksen seurauksena vuonna 2006. BUKin saavutukseksi voidaan kuitenkin laskea ministeriöneuvoston hyväksymä Ett levande Norden -toimintaohjelma vuosiksi 1996–2000 sekä edelleen toiminnassa oleva yhteispohjoismainen Valhalla-verkosto. Pohjoismaisen yhteistyön osalta tänä päivänä toimii Pohjoismaiden lapsi- ja nuorisoyhteistyön komitea NORDBUK, joka on Pohjoismaiden ministerineuvoston neuvoa-antava ja koordinoiva elin. NORDBUK vastaa pohjoismaisista ja kansainvälisistä lapsi- ja nuorisopoliittisista asioista, ja sen tehtäviin kuuluu käytännössä myös lasten- ja nuorten kulttuuria koskevat asiat. Lisäksi lastenkulttuurin tutkijoiden tärkeänä areenana lastenkulttuuriasioissa toimii pohjoismainen Barndom i Norden (Bin-Norden) -verkosto. (Anttila ja Rensujeff 2009, 45–46.)

Lastenkulttuurin edistäminen kuuluu nykyisin opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnan painopistealueisiin, jota tuetaan valtionosuuksilla ja harkinnanvaraisilla valtionavustuksilla sekä strategiatyöllä. Lapsia ja nuoria koskevia taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä asioita hoidetaan opetus- ja kulttuuriministeriön eri vastuualueilla, kuten taiteen, kulttuurin ja liikunnan vastuualueilla sekä koulutus- ja tiedepolitiikan osastolla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016a.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti valtakunnallisia lasten taide- ja kulttuuritapahtumia 88 000 eurolla vuonna 2016. Avustusta myönnettiin kuudelle tapahtumalle, ja tuen määrä vaihteli 4 000 ja 40 000 euron välillä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016b.) Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi yleisavustusta lastenkulttuurin saavutettavuuden parantamiseksi (hallitusohjelman mukainen kärkihanke 4 toimenpide 1, kärkihankkeesta tarkemmin luvussa 2.3) yhteensä 1 060 400 euroa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016c).

Lastenkulttuurin edistämiseksi opetusministeriö perusti vuonna 2003 lastenkulttuurikeskusten Taikalamppu-verkoston. Verkoston tehtävänä on kehittää lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluita. Verkosto tukee lastenkulttuurikeskusten toimintaa ja edistää palveluiden syntymistä alueille ja taiteenaloille, joissa lastenkulttuuri ei vakiinnuttanut asemaansa. (Anttila ja Rensujeff 2009, 42.) Taikalampun ensimmäiselle toimintakaudelle (2003–2005) opetusministeriö valitsi seitsemän lastenkulttuurikeskusta, ja verkostoa laajennettiin seuraaville toimintakausille (2006–2008 ja 2009–2013) siten, että verkostoon kuului yksitoista jäsentä (Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto 2016a). Verkoston perustaminen paransi lastenkulttuurikeskusten asemaa esimerkiksi siten, että verkoston avulla useampi lastenkulttuurikeskus pääsi suoran valtionavustuksen piiriin. Toisaalta verkosto voidaan nähdä hyvin omalaatuisena, sillä sen jäsenistä päätti opetusministeriö, ja jäsenet valittiin määräajaksi.

Lastenkulttuurikeskusten toiminnan rahoittaminen on viime vuosina ollut yksi keskeisimpiä opetus- ja kulttuuriministeriön lastenkulttuurille myöntämiä avustuksia. Vuosille 2004 ja 2005 Taikalamppuun osoitettu määräraha oli molempina vuosina 806 000 euroa (Korkeakoski 2006, 15). Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt yleisavustusta yksittäisille Taikalamppu-verkostoon kuuluville lastenkulttuurikeskuksille vuodesta 2007 lähtien. Vuonna 2016 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi reilut 1,4 miljoonaa euroa lastenkulttuurikeskusten toimintaan ja avustus myönnettiin yhteensä 20 lastenkulttuurikeskukselle. Lastenkulttuurille vuonna 2016 myönnetty tuki vaihteli 15 000 eurosta aina 190 000 euroon asti. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016d.)

Alla olevaan taulukkoon (taulukko 1) olen koonnut opetus- ja kulttuuriministeriön lastenkulttuurikeskuksille myöntämät yleisavustukset vuosina 2007–2016. Taulukon pohjalta voidaan havaita, että lastenkulttuurikeskuksille osoitetut määrärahat ovat viime vuosina pysytelleet samalla tasolla. Poikkeuksena vuonna 2007 määräraha on ollut suurempi kuin

muina vuosina. Taulukosta voidaan myös havaita, että yleisavustusta saavien lastenkulttuurikeskusten määrä on kasvanut (vuoteen 2013 asti verkostoon kuului 11 jäsentä). (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2007–2011; 2012a; 2013–2015; 2016d.)

Taulukko 1 Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämät yleisavustukset lastenkulttuurikeskuksille vuosina 2007–2016 (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2007–2011; 2012a, 2013–2015; 2016d.)

Vuosi	Avustuksen saaneiden lastenkulttuurikeskusten määrä	Avustukset yhteensä (€)
2007	10	1 818 700
2008	10	954 800
2009	13	1 168 500
2010	11	1 268 300
2011	11	1 317 940
2012	11	1 311 820
2013	11	1 284 800
2014	15	1 308 000
2015	17	1 388 000
2016	20	1 416 000

Keväällä 2015 perustettiin Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto, jonka perustajajäseniä toimivat neljätoista lastenkulttuurikeskusta eri puolilla maata. Suomen lastenkulttuurikeskusten liiton toiminnan tavoitteena on laadukkaan lastenkulttuurin ja sen tekijöiden nostaminen näkyville kulttuurin kentälle sekä yhteiskunnassa ja päätöksenteossa. Liitto järjestää vuosittain Valtakunnallisen lastenkulttuurifoorumin ja lastenkulttuurikeskusten verkostoisempäpäivän. Elokuussa 2016 liittoon kuului 22 jäsentä. Vaikka Suomen lastenkulttuurikeskusten liiton juuret ovatkin Taikalampussa, ovat valtion lastenkulttuurin yleisavustuksen jakoperusteet irrallisia liiton jäsenyydestä. (Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto 2016b.)

Lastenkulttuuri on ollut kulttuuripolitiikan osa-alue jo neljä vuosikymmentä. Erityisesti 2000-luvulla opetus- ja kulttuuriministeriö on painottanut politiikassaan lastenkulttuuria ja -politiikkaa. Taikalamppu-verkoston myötä useampi lastenkulttuurikeskus on päässyt valtion yleisavustuksen piiriin, ja lastenkulttuurikeskusten toiminta kattaa nykyisin lähes koko Suomen. Ainoastaan Ahvenanmaan ja Kainuun maakunnissa ei ole lastenkulttuurikeskusta (Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto 2016c). Toisaalta lastenkulttuurin hallinnointia on siirretty kansalliselta tasolta alueelliselle tasolle, josta kertoo esimerkiksi Taiteen keskus-toimikunnan yhteydessä toimineen lastenkulttuurijaoston lakkauttaminen vuonna 2010.

2.2 Lapsipolitiikka

Myös yleinen lapsi- ja perhepolitiikka ohjaavat korostuneesti lastenkulttuurin linjauksia (Anttila ja Rensujeff 2009, 116). Pohjoismaat tunnetaan maina, jotka kiinnittävät paljon huomiota lasten oikeuksiin (Kiili 2006, 17). Lapset, perheet ja heihin kohdistuvat sosiaalipalvelut ovat olleet pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan keskiössä pohjoismaisen hyvinvointivaltion syntyajoista lähtien. Tästä huolimatta hyvinvointitutkimuksesta puuttuu kokonaisvaltainen näkökulma lapsista, ja tutkimusta vaivaa käsitteellisen yhteisymmärryksen puuttuminen. (Satka ja Eydal 2004, 33.) Satka ja Eydal (2004, 43) jakavat pohjoismaisen lapsipolitiikan kolmeen osaan: 1) suojelun politiikkaan (engl. policies on protection), 2) huolenpidon politiikkaan (engl. policies on provision) sekä 3) lasten osallistumisen politiikkaan (engl. policies to promote children's participation).

Satka ja Eydal (2004, 38) jakavat pohjoismaisen lapsipolitiikan kehityksen kolmeen vaiheeseen. 1800-luvulla alkanutta ensimmäistä vaihetta kuvaa siirtyminen patriarkaalisesta isävallasta kohti perhemallia, jossa äiti vähitellen muuttui perheen keskeiseksi hahmoksi. Äidin rooli yhdessä kehittyvän koulu- ja päivähoitolaitoksen kanssa oli kasvattaa lapsista päteviä tulevaisuuden kansalaisia. (Satka ja Eydal 2004, 38–40). Teollistuneet ja kaupungistuneet sosiaalidemokraattiset hyvinvointivaltiot kehittyivät kohti pohjoismaisen hyvinvointivaltion mallia käytännössä toisen maailmansodan jälkeen. Kuitenkin esimerkiksi Suomi täytti pohjoismaisen hyvinvointivaltion tunnusmerkit vasta 1980-luvun alussa. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion ”vahvalla” kaudella lapsuus institutionaalistui voimakkaasti. Hyvinvointipalvelut laajentuivat käsittämään lapsen elämän aina äitiysneuvolasta nuoriso-

työhön ja lapset alettiin nähdä keskeisesti valtion tulevaisuuden investointina. Lasten ja lapsiperheiden arkea alettiin tukea tulonsiirroilla ja lapsiystävällisellä perhepolitiikalla, jotka perustuvat universaaliuden ajatukseen. Malli johdettiin brittiläisestä hyvinvointivaltion ihanteesta, joka Ruotsissa kiteytettiin ”kansankodin” käsitteeseen. (Satka ja Eydal 2004, 40.) 1980-luvun lopulla alkoi pohjoismaisen lapsipolitiikan kolmas vaihe. Tähän vaiheeseen on olennaisesti vaikuttanut työmarkkinoiden muutos, joka johti työttömyyteen, osa-aikatyöhön sekä määräaikaisiin työsuhteisiin. Uudenlaiset epävarmuudet ja riskit, joihin pohjoismaista hyvinvointivaltiota rakentaessa ei ollut varauduttu, vaativat uudenlaisia ratkaisuja. Tämä johti kontrollia lisääviin ja ihmisiä aktivoiviin käytäntöihin sekä tulonsiirtojen ja palveluiden karsimiseen. Lisäksi Internetin ja massamedian kautta leviävä väkivaltainen sisältö on kasvattanut huolta lasten suojelun tarpeesta. Lasten oikeudellisessa asemassa ja osallistumisen mahdollisuuksissa on kuitenkin tapahtunut merkittävää kehitystä. (Satka ja Eydal 2004, 41–42.)

1900-luvun lopusta lähtien lapsiin kohdistuvaa yhteiskuntapolitiikkaa on ohjannut ”oikeuden diskurssi”, johon on merkittävästi vaikuttanut YK:n lapsen oikeuksien sopimus (Johanson 2010, 390). Satka, Moilanen ja Kiili (2002, 245) käsittävätkin lapsipolitiikan tarkoittavan YK:n lapsen oikeuksien julistuksen (1959) sekä lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) ”lapsille takaamien kansainvälisten oikeuksien ja elinolojen yhteiskunnallisena turvaamisena. Kansallisen lapsipolitiikan tavoitteena on antaa lapsille oikeudenmukainen osuus yhteisesti voimavaroista, varmistaa riittävä lastensuojelu sekä mahdollistaa lasten osallistuminen heitä koskevista asioista päättämiseen.” (Satka ym. 2002, 245.)

Lasten oikeudet ja asema nousivat Suomessa yhteiskunnallisiksi kysymyksiksi 1960-luvun lopulla. Lasten ymmärrettiin olevan alioikeutettu ryhmä, jolta puuttui kattava suojelu kodin ulkopuolella. Suomalaisilta lapsilta puuttui siis kaikille ihmiselle kuuluva kansalaisasema. (Satka ja Moilanen 2004, 125.) Keskustelua lasten asemasta ja sukupolvisuhteista vauhditti YK:n lapsen oikeuksien julistus vuodelta 1959 (Satka ym. 2002, 245). Tämä johti siihen, että myös lapset miellettiin yhteiskuntaan kuuluviksi ihmisiksi, vaikka heidän nähtiinkin olevan vielä keskeneräisiä (Satka ja Moilanen 2004, 125).

1960-lukua voidaan pitää ”suuren murroksen” vuosikymmenenä, jolloin suomalainen yhteiskunta muuttui monin tavoin. Yhteiskunnallisesti merkittävää keskustelua käytiin mm. naisten ja pienten lasten äitien astumisesta palkkatyöhön. (Satka ym. 2002, 245–246.)

1960-luvulla käytiin myös keskustelua sukupolvisuhteista erityisesti koulunuudistuksen yhteydessä. Koulun haluttiin kasvattavan tulevia kansalaisia tasa-arvoisuuteen ja yhteistyöhön, joka edellytti opettajakeskeisestä kasvatuksesta luopumista. Demokratian ja tasa-arvon periaatteiden mukaisesti lapsille ja nuorille vaadittiin oikeutta osallistua koulun päätöksentekoon ja toimintaan. (Satka ja Moilanen 2004, 135.)

1970-luvulla lastensuojelujärjestöt ottivat aktiivisen roolin lapsipolitiikan kehittämisessä (Satka ym. 2002, 247). 1970-luvulla Suomessa otettiin isoja askeleita lapsipolitiikan, lasten aseman ja sukupolvisuhteiden järjestämisen kannalta. Vuonna 1976 astui voimaan lapsipaketti, joka sisälsi isyyslain, lain lapsen elatuksesta, perintökaaren sekä avioliittolain ja holhouslain muutoksen. Sen myötä kaikki suomalaiset lapset saivat syntyperästä riippumattoman oikeudellisen tasa-arvon. Lasten oikeudellisen aseman kehitys jatkui edelleen 1980-luvulla, jolloin astui voimaan mm. lastensuojelulaki ja -asetus. Näillä uudistuksilla lapsista tehtiin itsenäisiä oikeuksiensa subjekteja. (Satka ym. 2002, 248–250.)

Satkan ym. (2002, 253) mukaan 1980-luvun valtio oli käytännöllisen lapsipolitiikan edistäjänä näköalaton ja vetäytyvä. Valtio rajasi omaksi osuudekseen huolehtia suomalaisten lasten oikeusasemasta. Samanlainen näköalattomuus ja hiljaisuus jatkuivat lapsipolitiikassa 1990-luvulla. (Satka ym. 2002, 253.) Poliitiikan muutoksen voi havaita esimerkiksi valtiopäiväasiakirjoista ja hallitusohjelmista, joissa puhe lapsista ja nuorista väheni merkittävästi. Lapsiperheiden tukemisen politiikasta sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä siirryttiin painottamaan näkökantaa, jossa syrjäytymistä pyrittiin estämään yksilöiden oman toiminnan kautta. (Satka ym. 2002, 253; Satka ja Moilanen 2004, 139.)

Lasten osallistuminen julkisiin instituutioihin palasi julkiseen keskusteluun vasta 1990-luvun lopulla, jolloin herättiin myös kunnalliseen lapsipolitiikkaan. Keskustelua vauhditti mm. Suomen Kuntaliiton valmisteleva lapsipolitiikan ohjelma ja strategiat. Kuntaliiton lapsipoliittisen ohjelman tehtävä on tärkeä, sillä lasten oikeuksien toteutumisessa on kuntien välillä paljon eroja ja eriarvoisuutta palvelujen suhteen. Lisäksi osallistuminen on vähiten kehittynyt osa-alue lapsen oikeuksista. Viime vuosina lasten ja nuorten osallistumiseen onkin ollut yhä enemmän esillä. Julkisessa keskustelussa kuitenkin nousevat edelleen vahvimmin esiin aikuisten huoli lasten ja nuorten epäsosiaalisesta käytöksestä, pahoinvoinnista, kiinnostumattomuudesta poliittista toimintaa ja yhteiskunnallisia kysymyksiä kohtaan. (Satka ym. 2002, 253–254.)

Lapsipolitiikka ja lastenkulttuuripolitiikka kulttuuripolitiikan osa-alueena näyttäytyvät käytännössä toisistaan erillisinä politiikan aloina. Molemmissa on kuitenkin myös samankaltaisia kehityslinjoja, mutta ne ovat toteutuneet toisistaan riippumatta. Vaikka lapsipolitiikan ja lastenkulttuuripolitiikan yhteyttä on kehityslinjoja tarkastelemalla vaikea hahmottaa, voidaan niiden yhdistäväksi tekijäksi katsoa kiinnostus lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Lapsipolitiikassa ja kulttuuripolitiikassa on puolestaan paljon yhtäläisyyksiä. Näiden molempien politiikan alojen kehityslinjoissa voidaan havaita mm. teollistumisen ja kaupungistumisen vaikutukset sekä hyvinvointivaltiojärjestelmän syntyminen.

2.3 Lastenkulttuuri poliittisissa ohjelmissa

Satkan, Alasen, Harrikarin ja Pekkarisen (2011, 11) mukaan suomalaiset lapset ja nuoret ovat saaneet poikkeuksellisen paljon huomiota hallitusohjelmissa ja muissa poliittisen ohjauksen asiakirjoissa viime vuosina. Lastenkulttuuri nousi kulttuuripoliittisiin ohjelmiin 1970-luvulla, jonka jälkeen sen rooli erilaisissa poliittisissa ohjelmissa on vaihdellut, yleensä sen mukaan, missä kunkin ohjelman painopiste on. Osassa ohjelmista lastenkulttuuri on vain sivuosassa (lapsipoliittiset ohjelmat ja hallitusohjelmat) kun taas osassa sillä on merkittävämpi rooli (kulttuuripoliittiset ohjelmat).

Lapsia käsittelevissä poliittisissa ohjelmissa viitataan usein Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1989 valmistuneeseen lapsen oikeuksien yleissopimukseen, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991. Yleissopimuksen päätavoitteina on turvata lapsille riittävä osuus yhteiskunnan voimavaroista, oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan. (Anttila ja Rensujeff 2009, 46). Lastenkulttuurin näkökulmasta keskeisin on sopimuksen 31. artikla, jossa todetaan, että ” sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Sopimusvaltiot kunnioittavat ja edistävät lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taideelämään ja kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintoihin. (Yleissopimus lapsen oikeuksista).

Mari Ylä-Sankolan (1995, 8) mukaan kulttuurikomitean mietinnössä vuonna 1974 vaadittiin ensimmäistä kertaa lasten tarpeiden huomioon ottaminen kulttuurituotannossa. Mietin-

nössä (1974, 175) todettiin, että lapsille ja varhaisnuorille tarkoitettu kulttuuritarjonta 1970-luvun alussa oli määrältään riittämätöntä ja usein myös tasoltaan heikkoa. Komitea piti tärkeänä lapsille suunnatun kulttuuritarjonnan määrällisen kasvattamisen sekä laadun parantamisen. Lisäksi komitea katsoi tärkeäksi parantaa edellytyksiä lasten luovuudelle ja omalle toiminnalle. (Kulttuurikomitean mietintö 1974, 175.)

Lastenkulttuuria sivutaan usein myös lapsipoliittisissa ohjelmissa, mutta ohjelmien painopiste ei kuitenkaan ole varsinaisessa lastenkulttuurissa. Tällaisia ohjelmia ovat esimerkiksi Kuntaliiton ”Eläköön lapset” -lapsipoliittinen ohjelma (Suomen Kuntaliitto 2000). Vuoteen 2015 asti ulottunut ohjelma innosti myös kuntia kehittämään omia lapsipoliittisia ohjelmiaan. Kuntien lapsipoliittisissa ohjelmissa lastenkulttuuri kuitenkin nousee usein esille (”Kulttuuri kasvaa lapsissa 2002, 17.) Myös Opetus- ja kulttuuriministeriön ”Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015” sivuaa lasten ja nuorten oikeutta kulttuuriin (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012b).

Lastenkulttuuri näkyy myös hallitusohjelmissa. Viime vuosikymmenien hallitusohjelmissa lapsiin kohdistuvat toimenpiteet liittyvät lähinnä perusopetukseen ja perhepolitiikkaan. Ensimmäisen kerran lastenkulttuurin käsite mainitaan kuitenkin Anneli Jäätteenmäen hallitusohjelmassa, jossa viitataan taide- ja taitelijapoliittiseen ohjelmaan. (Anttila ja Rensujeff 2009, 41.) 2000-luvun hallitusohjelmissa lapset ja lastenkulttuuri ovat olleet esillä vaihtelevasti. Jäätteenmäen hallituksen tavoitteena oli mm. lasten kulttuuristen oikeuksien tukeminen sekä valtakunnallisen lastenkulttuurikeskusverkoston rakentamisen jatkaminen (Jäätteenmäen hallitusohjelma 17.4.2003–24.6.2003).

Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen lapsiin ja lastenkulttuuriin kohdistamat toimenpiteet (24.6.2003–19.4.2007) noudattivat sanataarkasti Jäätteenmäen hallituksen tavoitteita. Sekä Jäätteenmäen että Vanhasen (ensimmäisen) hallituksen keskeisiksi tavoitteiksi asetettiin lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen. Lisäksi molemmissa hallitusohjelmissa lasten ja nuorten kulttuuri- ja harrastustoimintaa haluttiin vahvistaa. Vanhasen toinen hallitus (19.4.2007–22.6.2010) sitoutui ”edistämään luovuutta, erilaista lahjakkuutta ja innovatiivisuutta varhaiskasvatuksesta lähtien” sekä huolehtimaan ”taiteen perusopetuksen saataavuudesta”. Vanhasen toinen hallitus pyrki myös taito- ja taideaineiden aseman vahvistamiseen. Varsinaisen kulttuuripolitiikan saralla Vanhasen hallitus pyrki lasten ja nuorten kult-

tuuritoiminnan, taidekasvatuksen ja mediaympäristön edellytysten parantamiseen. Lisäksi hallitus päätti toteuttaa lasten ja nuorten kehittämissuunnitelman.

Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa (22.6.2011–24.6.2014) jatkettiin samankaltaisilla linjoilla kuin edellisissä hallitusohjelmissa. Kataisen hallitus pyrki lastenkulttuurin aseman ja toimintaedellytysten vahvistamiseen, jonka avulla tuettiin kaikkien lasten oikeutta taiteeseen ja kulttuuriin. Lisäksi Kataisen hallitus pyrki edistämään taiteen perusopetuksen valtakunnallista tavoitettavuutta.

Juha Sipilän hallitusohjelman (29.5.2015-) kärkihankkeita ovat mm. taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen. Suoraan lapsiin kohdistuvia tavoitteita ovat lasten ja nuorten luovuuden vahvistaminen ja taiteen perusopetuksen lisääminen. Kulttuurin toimialaa koskevan kärkihankkeen lastenkulttuuriin kohdistuva toimenpide on: ”Parannetaan epätasaisesti jakautunutta taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurin saatavuutta taiteenalanakohteisesti maan eri osissa” (Sipilän hallitusohjelma 2015, 18).

Erityisesti 2000-luvun hallitusohjelmien lastenkulttuurille asettamat tavoitteet näkyvät myös lastenkulttuuripolitiikassa. 2000-luvulla opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut kaksi lastenkulttuuripoliittista ohjelmaa, ensimmäisen Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman vuonna 2003 ja toisen Ehdotuksen lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi vuonna 2014. Lastenkulttuuripoliittista ohjelmaa (2003) varten Taiteen keskustoimikunta laati opetus- ja kulttuuriministeriölle ehdotuksensa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi, joka kantaa nimeä ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002). Ohjelmissa esitetään hyvin samankaltaisia toimenpiteitä lastenkulttuurin edistämiseksi kuin 2000-luvun hallitusohjelmissa on esitetty. Nämä kolme lastenkulttuuripoliittista ohjelmaa sekä Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö vuodelta 1979 muodostavat tämän tutkielman aineiston, ja ne esitellään tarkemmin luvussa 4.1.

3 LASTENKULTTUURI

Lastenkulttuurin käsite jaetaan vähintään kahteen osa-alueeseen, aikuisten lapsille tuottamaan kulttuuriin ja lasten omaan kulttuuriin. Lastenkulttuuri on alati muuttuva ilmiö, johon ympäröivä yhteiskunta ja sen arvot vaikuttavat merkittävästi. Lastenkulttuuri ei ole kuitenkaan yhtenäinen järjestelmä, vaan se saa useita erilaisia muotoja ajasta ja paikasta riippuen. Lastenkulttuurin toimijoita ovat sekä aikuiset että lapset, mutta toimijuutta määrittelee aikuisen ja lapsen välinen valtasuhde.

3.1 Mitä on lastenkulttuuri?

Lastenkulttuurin käsite, kuten kulttuurin käsite ylipäätään, sisältää useita merkityksiä. Kulttuurin käsitettä on vaikea rajata ja määritellä, sillä sitä käytetään useissa eri konteksteissa ja käsitteenä se voi pitää sisällään lähes mitä tahansa. Yleisesti ottaen kulttuurin käsitettä käytetään kahdella eri tavalla. Käsitteen avulla voidaan kuvata ihmisten toimintaa, tuotantoa, ilmaisumuotoja sekä käyttäytymistä ja yhteiskunnallisia instituutioita. Kulttuuri ymmärretään yksilön yläpuolella olevaksi itsenäiseksi kokonaisuudeksi, jota tuottaa ja jäljittää tietty ryhmä. (Mouritsen 2002,14.) Toinen yleinen tapa ymmärtää kulttuurin käsitettä on hieman kapeampi, jolloin kulttuurin käsitteellä viitataan ennen kaikkea taiteeseen ja taiteelliseen ilmaisuun (Mouritsen 2002, 15). Pääosin kulttuuri on sosiaalisen keksimisen tulosta, johon kuitenkin liittyy myös biologisia tekijöitä. Kulttuuria siirretään ja säilytetään tiedonvälityksen ja oppimisen avulla. (Anttila ja Rensujeff 2009, 15.)

Lasten elämä sellaisenaan sekä lasten elämä yhdessä aikuisten kanssa, heidän toimintansa ja verkostonsa, ovat kaikki lastenkulttuuria käsitteen laajassa merkityksessä. Tällöin mitä tahansa voidaan pitää, kuvata tai tulkita kulttuurisena ilmaisuna. (Mouritsen 2002, 15.) Lastenkulttuurin käsitteen näkökulmasta katsottuna voidaan huomata, että jo käsite itsessään rajaa kohderyhmäänsä. Antropologinen käsite lasten kulttuuri sekä kulttuuri- ja taidepoliittisesti määritelty lastenkulttuuri rajaavat osan ympäröivästä kulttuurista nimenomaan tietylle ikäryhmälle, eli lapsille, sopivaksi (Anttilan ja Rensujeff 2009, 16).

Tietyn joukon erilliskulttuurin syntymistä edistää tehokkaasti mikä tahansa eriyttäminen tai eristäminen. Lastenkulttuurin näkökulmasta on kuitenkin tärkeää huomioida se, että lasten oma kulttuuri ja aikuisten mieltymykset eivät välttämättä kuitenkaan aina kohtaa toisiaan ja ne voivat poiketa toisistaan merkittävästikin. (Anttila ja Rensujeff 2009, 25.) Siksi lapsien tunnistaminen omaksi kulttuuriseksi ryhmäkseen on erityisen tärkeää, sillä lapsen ja aikuisen kokemus maailmasta ei ole samanlainen. Välineitä tämän eron tunnistamiseen tarvitaan, mutta myös ymmärrystä siihen, että aikuiset jäävät osittain väistämättä lastenkeskisen kulttuurin ulkopuolelle. (Pääjoki 2007, 289–290.)

Lastenkulttuurin käsitteen määrittelyssä hyödynnetään yleensä vähintään kaksitasoista jaottelua, jossa erotetaan lapsille suunnattu kulttuuri ja lasten oma kulttuuri. Flemming Mouritsen (2002, 16) jakaa lastenkulttuurin kolmeen tyyppiin: Aikuisten lapsille tuottamaan kulttuuriin, kulttuuriksi lasten kanssa sekä lasten omaan kulttuuriin.

Aikuisten lapsille tuottama (engl. culture for children) kulttuuri kattaa perinteisen median tuotteet kuten lastenkirjallisuuden ja -musiikin, mutta myös uudemman median tuotteet kuten television, elokuvat ja tietokonepelit. Lisäksi aikuisten lapsille tuottamaan kulttuuriin luetaan lelut, karkit ja mainokset. (Mouritsen 2002, 16.) Edellä mainitut kulttuurintuotteet voidaan edelleen jakaa vähintään kahteen alalajiin, ns. laatukulttuuriin ja markkinaorientuneeseen kulttuuriin. Ns. laatukulttuurilla on kasvatukselliset päämäärät ja se voi pitää sisällään myös taiteellisen itseymmärryksen ajatuksen. Markkinaorientoituneessa lastenkulttuurissa korostuu kulttuurin viihteellisyys. (Mouritsen 2002, 16, 18.)

Lastenkulttuurin tyyppi, jossa lapset ja aikuiset yhdessä käyttävät hyväkseen erilaisia kulttuurisia tekniikoita ja mediaa, kutsutaan kulttuuriksi lasten kanssa (engl. culture with children). Tämäkin tyyppi voidaan jakaa edelleen kahteen, joskin niiden välinen raja on liukuva. Kulttuuria lasten kanssa ovat yhtäältä ne erikoistuneet vapaa-ajan toiminnot, joihin lapsi voi mennä. Toisaalta kulttuuria lasten kanssa ovat epäviralliset projektit, joita lapset voivat toteuttaa niin itsenäisesti kuin aikuisten kanssa. Kulttuuri lasten kanssa tarjoaa lapsille tilan, jossa he voivat kehittää omaa toimijuuttaan. (Mouritsen 2002, 16.)

Lasten omalla kulttuurilla tarkoitetaan puolestaan niitä kulttuurisen ilmaisun muotoja, jotka lapset tuottavat omissa verkostoissaan. Useimmiten tällä ilmaisulla tarkoitetaan lasten leikkejä, mutta myös pelejä, tarinoita, lauluja, arvoituksia, vitsejä, lasten folklorea. Tähän ka-

tegoriaan kuuluu myös lasten keino omaksua erilaisia viestimiä ja paikkoja. (Mouritsen 2002, 16–17.)

Lasten oman kulttuurin osa-alueesta etenkin lasten leikkiä on tutkittu paljon (ks. esim. Kalliala 1999). Pääjoki (2007, 291) kuvaa leikkikulttuuria lastenkulttuurin omaehtoisimmaksi alueeksi. Leikillä on useita muotoja. Leikki voi sisältää ruumiillista liikuntaa, kuvitelmia, roolipelejä, kilpailuja, strategioita, uhkapelejä, näyttelemistä, jekkuja ja paljon muuta. Leikki voi olla perinteistä hyppynarulla hyppimistä tai kuurupiiloa, mutta yhtäältä leikkiä ovat lauta- ja korttipelit tai tietokone- ja konsolipelit. (Mintz 2009, 14.)

Leikki on maailmanlaajuinen ilmiö, ja lapset leikkivät aina kun siihen aikaa ja tilaa (Pääjoki 2007, 291). Leikki ei kuitenkaan ole jotakin sellaista, jonka jokainen lapsi automaattisesti osaa ja tuntee. Leikkikin vaatii harjoittelua ja opettelua. Leikkimistä opetellaan leikkimällä ja osallistumalla, ja se vaatii lapselta tiettyjä taitoja. Lasten näkökulmasta kehittyminen hyväksi leikkijäksi on erityisen tärkeää, sillä hyvä leikkijä osaa improvisoida. Improvisointi on lasten oman kulttuurin yksi tärkeimmistä periaatteista, koska improvisaation taito vaatii harjoittelua. (Mouritsen 2002, 23–24.) Leikki tarjoaa lapselle myös mahdollisuuden omien fyysikaalisten voimien testaamiseen ja kehittämiseen. Leikin kautta opitaan myös vuorovaikutustaitoja, mutta se on myös erinomainen kanava sääntöjen muodostamisen ja noudattamisen oppimiselle. (Mintz 2009, 13.)

Lasten leikkejä tutkitaan usein siitä näkökulmasta, mihin taitoihin ne lapsia kasvattavat tai millaiseen käytökseen tulisi puuttua (Anttila ja Rensujeff 2009, 30). Lapsi ei kuitenkaan leiki oppiakseen, vaan oppii leikkiessään (Kalliala 1999, 39). Lasten omaa kulttuuria ei ole siis olemassa siksi, että se olisi hyödyllistä tai aikuisuuteen valmistavaa. Lapset osallistuvat ikäryhmänsä toimintaan siksi, että se on hauskaa, sillä lapsetkin arvostavat huvia ja hauskuutta. (Anttila ja Rensujeff 2009, 30.) Oma ikäryhmä on lapsen kannalta tärkein instituutio, sillä sen kautta lapsi määrittää suhteensa kulttuuriin. Ikäryhmä tarjoaa normatiivisen mallin perinteiselle sukupuolieroihin perustuvalla kulttuurilla, mutta se myös tarjoaa mahdollisuuden oman maailman jakamiseen, kulttuurin luomiseen, harrastamiseen ja kulttuurin kokemiseen. (Anttila ja Rensujeff 2009, 26.)

Leikin merkityksestä ja asemasta lapsille kertoo se, että aikuiset haluavat usein puuttua leikkiin, joko vahvistaen tai rajoittaen. Lasten leikki heijastaa kulttuurin näkökulmasta ym-

päroivää valtakulttuuria, johon kuuluvat myös elämän varjopuolet. Aikuisten maailman vaikutus voi näkyä lasten leikeissä sellaisina teemoina, jotka eivät lapsen reaaliseen arkeen kuitenkaan kuulu. Aikuiskulttuuri vaikuttaa leikkikulttuuriin myös silloin, kun lasten toimintaan puututaan kasvattavassa ja ohjaavassa mielessä. Aikuisten osallistumisen lasten leikkiin on katsottu osittain vaikuttavan leikillisyyden vähentymiseen ja kilpailun elementin kasvuun. Aikuisjohtoisessa toiminnassa yksilösuoritukset korostuvat ja leikin ulkopuolelle saattavat jäädä pienimmät ja heikoimmat. (Pääjoki 2007, 291.)

Aikuisjohtoiseksi kutsuttuja lastenkulttuurin muotoja (kulttuuria lapsille ja lasten kanssa) kanavoidaan virallisten rakenteiden, järjestelmien ja toimielinten kautta erilaisiksi tuotteiksi, erityisiksi aktiviteeteiksi ja oppimisprosesseiksi. Lasten oma kulttuuri puolestaan siirtyy epävirallisten kanavien kautta, perinteisesti lapselta toiselle tai toisinaan aikuiselta lapselle. Lasten oma kulttuuri on ennen kaikkea riippuvainen lasten osallistumisesta ja aktiivisuudesta. Lasten oma kulttuuri ei esiinny kiinteässä ja muuttumattomassa muodossa, kuten tuotteina, mutta se saa muotonsa lasten tuottamana eri tilanteissa. Lasten oma kulttuuri on tilannesidonnaista, kun taas (aikuislähtöinen) lastenkulttuuri on periaatteessa e-tilannesidonnaista tuotannossaan, ellei jopa vastaanotossaan. (Mouritsen 2002, 23.)

Mouritsen (2002, 20) painottaa, että lastenkulttuurin edellytykset eivät ole yhdentekeviä, sillä aikuisten yhteisö luo puitteet lapsille. Yhteiskunnalliset pyrkimykset vaikuttavat lastenkulttuuriin merkittäväällä tavalla, sillä lasten kulttuurisen ilmaisun muodot ovat vahvasti sidoksissa yhteisön sosiaaliin uskomuksiin ja kulttuurin välittymisen käytäntöihin. (Kline 1993, 44.) Aikuisten hyväntahtoinen pyrkimys antaa lapsille kulttuuri voi synnyttää lapsissa sekä riittämättömyyden tunteita että vastakulttuurisia reaktioita. Vastakulttuurisilla reaktioilla lapset pyrkivät väistämään ja laimentamaan aikuisten suoraa kulttuurikolonialismia. (Pääjoki 2007, 292.)

3.2 Muuttuva lastenkulttuuri

Lastenkulttuurin juuret ovat alun perin porvariston halussa kasvattaa ja institutionalisoida lapset siten, että heistä kasvaa taitavia ja hyvin käyttäytyviä aikuisia. Lastenkulttuuri suunniteltiin, tuotettiin ja kehitettiin koululaitoksen rinnalle, mutta niiden työnjako oli selvä. Koululaitos vastasi ns. instrumentaalista kasvatuksesta kun taas lastenkulttuuri vaikutti

enemmän vapaa-ajalla ja perheissä, esimerkiksi moraalikäsitusten kautta. Lapsille tarkoitettut kulttuurituotteet olivat luonteeltaan ennen kaikkea opettavaisia ja valistavia, ja keskeisenä mediana toimi lastenkirjallisuus. (Mouritsen 2002, 17–18.)

Toisen maailmansodan jälkeen näkökulma lastenkulttuuriin kuitenkin muuttui merkittävästi. Lastenkulttuurissa huomio kiinnitettiin lapsen näkökulmaan. Astrid Lindgrenin Peppi Pitkätossu on tyylin varhaisempia esimerkkejä, joka aikoinaan aiheutti paljon keskustelua. (Mouritsen 2002, 18.) Nykyisin lapsia kohdellaan toimijoina, jotka aktiivisesti vaikuttavat omaan kehitykseensä ja muodostavat oman kulttuurisen ja sosiaalisen identiteettinsä. Lapsen ääni, käyttäytyminen ja kokemukset halutaan nostaa esiin. (Mintz 2009, 1.) Käsittelen lapsia toimijoina tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Lastenkulttuuri on jatkuvan muutoksen, uudelleen keksimisen ja uudelleen tekemisen kohde. Lastenkulttuurissa on aina yhdistynyt kaksi elementtiä. Se on yhtäältä korvaavaa ja valmistavaa. Lastenkulttuuri siis pyrkii purkamaan jännitteitä ja puutteita, mutta samalla se myös valmentaa lapsia aikuisten rooliin. Sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät vaikuttavat jatkuvasti myös lasten kulttuuriseen toimijuuteen. (Mintz 2009, 4-5.)

Lastenkulttuuri ole yhtenäinen järjestelmä, sillä monia erilaisia lastenkulttuurin muotoja voi esiintyä yhtä aikaa (Mintz 2009, 6). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö lastenkulttuurilla olisi yhtenäisiä piirteitä, sillä esimerkiksi leikki on yhtä aikaa täysin paikallista ja äärimmäisen globaalia. Samaa leikkiä tai sen variaatioita voidaan leikkiä yhtä aikaa missä päin maailmaa tahansa. (Mouritsen 2002, 25–26). Lasten ikä, luokka, etnisyys, sukupuoli, ja sijainti vaikuttavat lastenkulttuurin sisältöihin, jonka vuoksi lastenkulttuuri ei ole koskaan täysin muuttumatonta. Lastenkulttuuri on toisinaan ollut mukautuvaa, jolloin lastenkulttuurin tarkoituksena on aikuisten arvojen ja käyttäytymismallien edistäminen. Toisinaan lastenkulttuuri on edustanut vaihtoehtoista kulttuuria, jopa vastustusta ja kapinallisuutta. Nykyinen lastenkulttuuri on yhtä aikaa mukautuvaa ja vastakkainasetteluun perustuvaa. (Mintz 2009, 6.)

Lastenkulttuurissa on myös paljon universaaleja piirteitä. Lastenkulttuuri on aina palvellut sosiaalisia, ilmaisuvoimaisia, kehityksellisiä ja kypsymisen tarpeita. Toisaalta lastenkulttuuri on tarjonnut lapsille kanavan purkaa aggressiivisuutta sekä käsitellä erilaisia pelkoja. Lisäksi lastenkulttuuri tarjoaa lapsille mahdollisuuden purkaa energiaa. Lastenkulttuuriin

on myös aina kuulunut aikuisten ja lasten väliset konfliktit ja se, että aikuiset haluavat säädellä ja ohjata lasten toimintaa. (Mintz 2009, 6.)

Lapsuus on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana merkittävästi, ja tämä muutos näkyy monin tavoin myös lastenkulttuurissa. Nykyisin lapsuuteen kuuluvat tietokone- ja konsolipelit, televisio (ja Internetin suoratoistopalvelut) sekä verkon välityksellä tapahtuva viestintä, jotka ovat vain jäävuoren huippu lapsuuden mediamaailman muutoksessa. Media on olennainen ja pysyvä osa nykyistä lapsuutta, jonka vuoksi sen merkitystä lastenkulttuurissa ei tule vähätellä. Lapset nähdään usein median uhreina ja hyväksikäytön kohteina, mutta tämä ei ole koko totuus. Lapset hyödyntävät median erilaisia tuotteita sekä samais-
tuvat näihin tuotteisiin. Lapset hyödyntävät mediaa leikkiensä materiaalina, jolloin leikkiin muodostuu uusia ulottuvuuksia ja tiloja. Leikkikulttuurin välittyminen lasten omien verkostojen kautta uusille sukupolville ohittaa aikuisten projektit ja instituutiot. Media ja nykyinen moderni elämä kuitenkin osittain heikentävät tätä välittymistä. (Mouritsen 2002, 20.) Mediaan ei tulekaan Mouritsenin (2002, 21) mukaan suhtautua kritiikittömästi.

Lapsuuden muuttuneet tilat heijastuvat myös lastenkulttuuriin. Lasten oman kulttuurin vapaa tila on Pääjoen (2007, 290) mukaan kaventumassa kaikkialla länsimaissa. Tähän vaikuttavaa mm. se, että lasten vapaata liikkumista lähiympäristössä rajoitetaan aikuisten turvallisuuden tunteen vuoksi (Pääjoki 2007, 290). Tutkijat (esim. Pääjoki 2007; Mintz 2009; Mouritsen 2002) ovatkin havainneet, että lasten leikit ovat siirtyneet ulkoa sisätiloihin. Metsät ja pihat ovat vaihtuneet muodollisiin leikkikenttiin.

Pääjoen (2007, 290) mukaan lasten omasta kulttuurista on viimeisten vuosikymmenten aikana tullut entistä aikuisjohtoisempaa ja yhteiskunnan rakenteiden normittamaa. Aikuiset kuvittelevat usein tietävänsä millainen lapsuuden pitäisi olla ja millainen kokemusta maailmasta lapsella on, sillä jokaisella aikuisella on omakohtainen kokemus lapsuudesta (Pääjoki 2007, 289). Aiheita leikkeihin haetaan kuitenkin ympäröimästä maailmasta, joka on erilainen eri aikoina. Tästä syystä leikkikin on eri aikoina erilaista, ja aikuisista saattaa tuntua siltä, että lapset eivät leiki oikein tai, että leikki ei ole riittävän samanlaista kuin heidän omissa muistoissaan. (Pääjoki 2007, 291.) Usein aikuiset pyrkivätkin palauttamaan lastenkulttuuriin jotakin sellaista, mikä heidän mielestään on siitä kadonnut. (Mintz 2009, 3).

Lasten arkea jaksottavat päivittäin kellot ja aikuisten toimet. Lapsi saattaa viettää arjessaan ison osan päivästä vain omanikäistensä seurassa ja aikuisten ohjaamassa toiminnassa. Ryhmäjakoa määrittää usein myös sukupuoli, jonka voidaan katsoa heikentävän lastenvälistä ryhmäidentiteettiä ja korostaa muita eroja, kuten ulkonäköä tai etnisyyttä. Lastenkulttuurin näkökulmasta lasten mahdollisuudet omaehtoiseen kulttuuriseen toimintaan vähenevät ja lasten vapaassa kulttuurisessa toiminnassa nähdään yhä selvemmin vastakulttuurin piirteitä, joita aikuiset haluavat hallita. (Pääjoki 2007, 290–291.)

Lapsuuden suurimpia muutoksia on kuitenkin väestötieteellinen muutos, sillä nykyisin perheisiin syntyy yhä vähemmän lapsia. (Mintz 2009, 10.) Nykyisin lasten leikkikaverit löytyvät yhä useammin saman ikäisistä ja samaa sukupuolta olevista lapsista, ei niinkään perheen sisältä, kuten sisaruksista tai serkuista (Mintz 2009, 4).

Lastenkulttuuriin kuuluu olennaisesti se, että sen tasokkuudesta ja laadukkuudesta käydään jatkuvaa keskustelua. Keskustelun kantavana teemana toimii oletus siitä, että lastenkulttuuri rappeutuu. Ajatus ei kuitenkaan ole uusi, sillä vastaavaa keskustelua on käyty niin kauan kuin lastenkulttuuria on ollut olemassa. 1800-luvulla huoli rappeutumisesta liittyi suulliseen perimätietoon, tarinoihin ja peleihin. 1950-luvulla vastaavan huolen aiheuttivat esimerkiksi sarjakuvat. (Mouritsen 2001, 18–19.) Nykyisin rappeutumisen ajatellaan johtuvan siitä, että lastenkulttuuri altistuu väkivallalle, seksille, kulutukselle, televisiolle ja peleille ja medialle (Mintz 2009, 1).

3.3 Toimijuus lastenkulttuurissa

1980-luvun loppupuolella yhteiskuntatieteissä virisi ns. uuden lapsuustutkimuksen suuntaus, jossa lapsuutta ja lapsia tarkastellaan ajan ja paikan mukaan rakentuvana, luonteeltaan yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti vaihtelevana (Lehtinen 2000, 7). Uusi lapsuustutkimus syntyi sosiologian piirissä kasvaneesta kriittisestä keskustelusta, joka koski tieteenalan vakiintuneita ja nykyisin kapeaksi ja riittämättömäksi arvioituja tapoja ymmärtää ja analysoida lapsuutta nimenomaan yhteiskunnallisena ilmiönä. Tarve uudelle lapsuustutkimukselle syntyi 1900-luvulla tapahtuneiden muutosten johdosta, joiden vuoksi totunnainen, itsestään selvänä ja luonnollisena pidetty lasten ja aikuisten välinen sukupolvisuhteiden malli ei enää toiminut totutulla tavalla. (Alanen 2009, 10–12.) Yhteiskuntatieteellinen lap-

suustutkimus muutti siis käsityksiä lasten keskinäisistä ja lasten ja aikuisten välisistä suhteista sekä lasten yhteiskunnallisesta asemasta (Lehtinen 2000, 7).

Yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen keskeinen käsite on lasten toimijuus. Käsitteellä tarkoitetaan niitä voimavaroja, joita lapsilla on hallussaan ja käytössään eri tilanteissa ja miten he niitä käyttävät. Yhteiskuntatieteellisessä lapsuustutkimuksessa lasten toimijuuden näkyväksi tekeminen ja lasten äänen kuuleminen korostuvat. (Lehtinen 2000, 8.) Lasten toimijuus kytkeytyy moniin yhteiskunnallisiin ja kasvatuksellisiin kysymyksiin, sillä lasten toimijuudessa on kyse lasten asemasta, oikeuksista ja vaikutusmahdollisuuksista (Lehtinen 2000, 11). Se miten lapset ja lapsuus julkisessa keskustelussa ymmärretään vaikuttaa olennaisesti siihen, miten lasten toimijuutta sekä osallistumisen mahdollisuuksia ja rajoituksia määritellään (Kiili 2006, 23). Lapsille itselleen lapsuus on väliaikainen ajanjakso, mutta yhteiskunnan näkökulmasta lapsuus on pysyvä järjestelmä tai luokka, joka ei koskaan katoa vaikka sen jäsenet muuttuvat jatkuvasti. Tämän vuoksi tulisi ymmärtää, että lapset ovat osa yhteiskuntaa syntymästään lähtien. (Corsaro 2000, 91.) Lapset nähdään kuitenkin usein ihmisryhmänä, jolta puuttuu jotakin, ja jotka pitää kasvattaa ”oikeiksi ihmisiksi” (Mouritsen 2002, 33).

Kiili (2006) pitää lasten osallistumista koskevaa tutkimusta tarpeellisena kahdesta syystä. Lasten osallistumisen tutkiminen nostaa esiin kysymyksen lasten toimijuudesta sekä lapsien ja lapsiryhmien asemasta ja oikeuksista. Toiseksi lasten konkreettiset osallistumista tukevat käytännöt joko edelleen puuttuvat kokonaan tai ovat vasta kehittymässä siitäkin huolimatta, että lasten oikeuksista säädetään laeilla. (Kiili 2006, 23.)

Lasten sosiaaliset maailmat ja heidän suhteensa aikuisiin ja toisiin lapsiin nousee keskeiseen asemaan silloin, kun lapset käsitetään toimijoiksi (Lehtinen 2000, 19). Toimijuuden tarkastelu korostaa sitä, että lapset ovat aktiivisia, luovia, sosiaalisia, osaavia ja tuottavia eivätkä pelkästään aikuisten huolenpidon ja suojelun kohde (Strandell 1995, 10). Lasten toimijuudessa on kyse myös aikuisten ja lasten välisistä valtasuhteista. Yksi lasten ja aikuisten välisiä suhteita hierarkisoiva tekijä on sukupolvijärjestelmä, joka on lasten toimijuuden toiminta-areenoilla, kuten kotona, koulussa ja päiväkodissa, aina tavalla tai toisella läsnä. Aikuisten ja lasten välistä valtasuhdetta määrittää se, miten aikuiset ymmärtävät sosiaalisissa tilanteissa lapset ja lapsuuden. Ymmärrys lapsesta vaihtelee kuitenkin sen ajan ja paikan mukaan, missä lapset ja aikuiset yhdessä toimivat. Tämä tarkoittaa siis sitä, että

esimerkiksi lasten vanhemmilla on lapsestaan erilainen käsitys kuin kyseisen lapsen opettajalla. Myös lapset ovat tietoisia tästä aikuisten erilaisista suhtautumista heihin ja se toimii tärkeänä lähtökohtana heidän omalle toiminnalleen ja siinä onnistumiselle. Sukupolvijärjestelmän valtakäsitykset nähdään usein itsestään selvinä ja oikeutettuna, jonka vuoksi järjestelmää on vaikea muuttaa. Lasten kypsymättömyys ja kehittymättömyys toimivat usein vallan oikeutuksen perusteluina, vaikka lasten ja aikuisten välistä valtasuhdetta ei voidakaan pitää luonnollisena. (Lehtinen 2000, 22–23.)

Lasten oma kulttuuri onkin erityinen kanava lasten toimijuuden näkökulmasta. Lasten omassa kulttuurissa lasten asema toimijoina korostuu, sillä se keskittyy toimintoihin, ajanvietteisiin ja merkityksiin, joita lapset luovat itse (Mintz 2009, 7). Anttilan ja Rensujeffin (2009, 29) mukaan ”olisi tärkeää pohtia, miten voimakkaana lapsen oma ääni ja pyrkimykset kuuluvat yleisen kulttuurin kentällä tai edes oman perheen sisäisessä taide- ja kulttuuriharrastusten valinnoissa”. Lasten omia taideasenteita ja kulttuuriarvoja voi olla vaikea mitata, sillä erilaiset mittaukset kertovat lähinnä niistä resursseista, joilla aikuiset siirtävät kulttuuria ja taidetta uusille sukupolville. Lasten ja nuorten itsensä tuottamaa taidetta ja kulttuuria ei kuitenkaan yleisesti arvosteta kovinkaan korkealle. (Anttila ja Rensujeff 2009, 28.) Lastenkulttuuri onkin korvaamaton ikkuna sen tarkastelulle, millaisia ovat lasten makumieltymykset ja miten lapset suhtautuvat kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja teknologisiin muutoksiin (Mintz 2009, 7).

Aikuiset voivat lähestyä lastenkulttuuria tarkastelemalla niitä ympäristöjä, jossa lapset elävät ja leikkivät. Lapsen ympäristösuhteeseen vaikuttaa olennaisesti jo aiemmin mainittu aikuisen ja lapsen välinen valtasuhde, sillä aikuiset päättävät yleensä myös lapsen ympäristöistä, oli kyse sitten sisätiloista, pihoista tai leikkipuistoista. Vaikka aikuiset määrittelevätkin lasten ympäristöjä voimakkaasti, ovat lapsi tästä huolimatta aktiivisia kulttuurisia toimijoita, jotka pyrkivät mahdollisuuksiensa mukaan muokkaamaan fyysistä ympäristöä ja näin ollen omistamaan paikkoja. (Pääjoki 2007, 290.)

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen tarkemmin tutkielmassa käytettävän aineiston. Aineiston esittelyn jälkeen tarkastelen, millaisia poliittiset ohjelmat ovat tutkimuskohteina. Lopuksi kuvaan tutkielmassa käytetyn aineiston analyysimenetelmän eli teoriaohjaavan sisällönanalyysin peruseriaatteita, ja kerron kuinka sitä hyödynnetään tässä tutkielmassa.

4.1 Aineisto

Tutkielmani aineisto koostuu neljästä valtionhallinnon julkisesta asiakirjasta, jotka kattavat suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan aina 1970-luvulta 2010-luvulle. Aineiston vanhin dokumentti on Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö vuodelta 1979 ja tuoreimmat dokumentit, ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” eli taiteen keskustoimikunnan ehdotus opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi, opetusministeriön Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma sekä opetus- ja kulttuuriministeriön Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi ovat valmistuneet 2000-luvulla. Aineisto voidaan jakaa kahteen siten, että Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö ja ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesitys ovat luonteeltaan ennen kaikkea selvityksiä lastenkulttuurin sen hetkisestä tilasta kun taas Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma ja Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi keskittyvät toimenpide-ehdotusten kautta ohjailemaan ja luomaan valtiollista lastenkulttuuripolitiikkaa.

Määrittelen käyttämäni aineiston poliittisiksi ohjelmiksi, vaikka Lastenkulttuuritoimikunnan dokumentti onkin nimetty mietinnöksi. Katson kuitenkin, että poliittinen ohjelma on kuvaava nimitys myös mietinnölle, sillä sisällöltään se on hyvin samankaltainen kuin käyttämäni 2000-luvulla valmistuneet ohjelmat ja ohjelmaehdotukset. Yhtenevä nimitys koko aineistolle kuvaa tarkasti sitä, millaisia tutkittavat asiakirjat luonteeltaan ovat. Lisäksi poliittinen ohjelma on kuvaavampi ja tarkempi nimitys aineistoille kuin esimerkiksi poliittiset asiakirjat. Seuraavaksi esittelen tutkielmassa käytettävän aineiston tarkemmin.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö

Opetusministeriö asetti alkuvuodesta 1978 toimikunnan, jonka tehtäviä olivat laatia perusselvitys lastenkulttuurin tuotannosta, jakelusta ja käytöstä; alan organisaatioista ja työntekijöistä sekä toimenpiteistä ja tutkimustuloksista, joita lastenkulttuurin edistämiseksi on tehty. Lisäksi toimikunnan tuli esittää kehittämistavoitteita lastenkulttuurille ja laatia konkreettisia ehdotuksia näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Niin ikään toimikunnan tuli laatia ehdotuksille toteuttamisaikataulu ja laskea niiden aiheuttamat kustannukset. (Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö 1979, 1-2.)

Lastenkulttuuritoimikuntaa johti kulttuurisihteeri Pekka Gronow ja toimikunnan muiksi jäseniksi kutsuttiin edustukseltaan laaja-alainen asiantuntijoiden joukko. Toimikunnan ulkopuolelta kuultiin myös useita asiantuntijoita eri aloilta ja organisaatioista. Toimenpideehdotusten laatimista varten lastenkulttuuritoimikunta asetti vielä keskuudestaan kuusi jaostoa, jotka olivat päivähoitojaosto, peruskouluikäisten taidekasvatusjaosto, taiteen tukitoimenpiteitä tarkasteleva jaosto, järjestötoimintajaosto, ympäristöjaosto ja joukkoviestintäjaosto. Myös jaostot kuuluivat toimikunnan ulkopuolisia asiantuntijoita. Opetusministeriö asetti toimikunnan vuodelle 1978, mutta toimikunnan määräaikaa pidennettiin 30.6.1979 saakka. (Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö 1979, 2-4.)

Lastenkulttuuritoimikunta selvitti lastenkulttuurin tilaa eri kulttuurimuotojen ja instituutioiden osalta sekä esitti lukuisia toimenpide-ehdotuksia, jotka kohdistuivat lapsiin toimintansa kohdistaviin instituutioihin, lastenkulttuurin suoranaisiin tukitoimenpiteisiin sekä hallinnon kehittämiseksi. (Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö 1979, 142.) Toimikunta esitti kuusi yleistavoitetta lastenkulttuurille sekä kuusi paikallisen tason toimijoihin kohdistuvaa tavoitetta. Lisäksi toimikunta asetti lastenkulttuurille myös laadullisia tavoitteita. (Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö 1979, 143–144.)

”Kulttuuri kasvaa lapsissa”

Taiteen keskustoimikunta sai vuonna 2001 opetusministeriöltä tehtävän laatia opetusministeriölle ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi. Ohjelman tuli toimeksiannon mukaisesti kartoittaa lastenkulttuurin ydinalueen toimijat, toimintamuodot ja rahoituslähteet; selvittää lastenkulttuurin kannalta keskeisten instituutioiden nykyinen ja tavoiteltava rooli; hahmottaa lastenkulttuuripolitiikan periaatteelliset tavoitteet; sekä laatia lastenkulttuurin

edistämisen toimenpideohjelma. Ehdotus tuli luovuttaa opetusministeriölle vuoden 2001 loppupuolelle, mutta taiteen keskustoimikunnan pyynnöstä opetusministeriö myönsi ehdotuksen tekemiseen lisää aikaa tammikuun 2002 loppuun asti. (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 5.)

Tehtävä annettiin taiteen keskustoimikunnan asettamalla lastenkulttuurijaostolle, joka valitsi keskuudestaan työryhmän ohjelmatyötä varten. Työryhmän puheenjohtajana toimi kirjastotoimen johtaja Birgitta Aurén, jonka lisäksi työryhmässä työskenteli jäseniä eri taiteen aloilta. Työryhmä kuuli laajaa joukkoa eri alojen asiantuntijoita sekä alueellisten taidetoimikuntien edustajia (pääsihteerit, puheenjohtajat ja läänintaiteilijat). Lisäksi työryhmä järjesti keskustelutilaisuuden taiteen keskustoimikunnan jäsenille sekä opetusministeriön asettaman taide- ja taitelijapoliittisen toimikunnan jäsenille. Työryhmä osallistui myös useampaan konferenssiin ja seminaarin työskentelynsä aikana. (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 5-6.)

Taiteen keskustoimikunnan ehdotus opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi sisältää tavoite- ja toimenpideosan sekä lastenkulttuurin tilaa tarkastelevan laajan selvityksen. Ehdotuksessa määritellään lastenkulttuurin periaatteelliset tavoitteet, tarkastellaan lastenkulttuurin suhdetta lapsipolitiikkaan ja yhteiskuntapolitiikkaan, tarkastellaan lastenkulttuurin asemaa osana kulttuuri- ja taidepolitiikkaa, kartoitetaan lastenkulttuurin toimijoita ja toimintamuotoja eri taiteenaloilla, taidelaitoksissa ja muissa lastenkulttuurin kannalta keskeisissä instituutioissa sekä esitetään näitä koskevia toimenpide-ehdotuksia. Ohjelmassa esitettiin yleiset tavoitteet lastenkulttuurin kannalta keskeisille instituutioille ja eri taiteenalojen lastenkulttuuritoimille. Keskeisinä instituutioina ehdotus nostaa esille kirjaston, museolaitoksen, television ja radion, uudet mediat, taidekasvatusjärjestelmän, lastenkulttuurikeskukset, taidelaitokset sekä kulttuuri- ja taidepolitiikan hallinnon. (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 2.)

Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma

Opetusministeriön lastenkulttuuripoliittisen ohjelman tavoitteena oli antaa suuntaa lastenkulttuurin edistämiseksi vuosina 2003–2007. Ohjelmassa esitetyt toimenpide-ehdotukset painottuivat taide- ja kulttuuripalveluiden alueelle, joiden tarkoituksena oli kuitenkin myös tukea ja vahvistaa lasten omia mahdollisuuksia kulttuurin luomiseen. (Lastenkulttuuripo-

liittinen ohjelma 2003, 4.) Ohjelmassa (2003, 6) esitetyt toimenpide-ehdotukset koskivat laajaa toimijakenttää. Toimenpide-ehdotukset olivat myös hyvin konkreettisia (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 32).

Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman taustamateriaalina toimi Taiteen keskustoimikunnan ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (”Kulttuuri kasvaa lapsissa”) ja sen pohjalta annetut lausunnot. Ohjelma noudattaa myös valtioneuvoston periaatepäätöstä taide- ja taitelijapolitiikasta. Ohjelmassa otettiin myös huomioon opetusministeriön koko toimialalta lähivuosina valmistuneet ohjelmat ja selvitykset lapsia ja nuoria koskevilta osiltaan. Tarkoituksena oli, että lastenkulttuuripoliittinen ohjelma ja ministeriössä valmistuneet muut lapsia ja nuoria koskevat taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät ohjelmat ja strategiat tukevat toisiaan. (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 5-6.)

Ohjelman lähtökohtana toimi ajatus, jonka mukaan kulttuuri on kaikille kuuluva ja lakeihin perustuva perusoikeus (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 7). Lisäksi ohjelmassa (2003, 17) painotettiin, että taide- ja kulttuuripalvelut tulee määritellä peruspalveluiksi.

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi

Lastenkulttuuripoliittisen ohjelmaehdotuksen laatiminen aloitettiin elokuussa 2012 yhteistyössä Opetus- ja kulttuuriministeriön ja taidetoimikuntalaitoksen kanssa. Ehdotus laadittiin vuosille 2014–2018, jota edelsi Taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurijaoston vuonna 2010 ministeriölle antama ehdotus edellisen ohjelman (2003–2007) jatkotoimenpiteiksi. Näitä toimenpiteitä olivat taide-elämyksien saaminen toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijoille, kulttuuripolku peruskouluihin ja määräraha koululaisten yleistyöhön. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 22.)

Ohjelmaehdotuksen laatimisesta vastasi Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama ohjausryhmä. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi johtaja Hannele Lehto (OKM). Ohjausryhmän muut jäsenet olivat Opetus- ja kulttuuriministeriön, Taiteen edistämiskeskuksen, Opetushallituksen ja Kuntaliiton virkamiehiä. Lastenkulttuuripoliittisen ohjelmaehdotuksen kirjoittamista edelsivät lastenkulttuuriseminaarit, joita järjestettiin eri puolella maata syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana. Seminaareihin osallistui 300 lastenkulttuurin toimijaa. Lisäksi ohjausryhmä kutsui eri tahojen asiantuntijoita ohjelmaehdotuksen kuulemistilaisuuksiin keväällä 2013. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 22.)

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014, 16) asettaa tavoitteikseen ”lisätä lasten ja nuorten tasavertaisia mahdollisuuksia kulttuuriosallistumiseen, vahvistaa lasten ja nuorten kulttuurikompetenssia sekä tiivistä yhteistyötä taide- ja kulttuuri-, koulutus-, ja nuorisoasioista vastaavan hallinnon välillä sekä Taiteen edistämiskeskuksen, taiteen kentän ja lastenkulttuurin toimijoiden kanssa”.

Vaikka aineistoni kuvaa varsin kattavasti suomalaista lastenkulttuuripolitiikkaa aina 1970-luvulta 2010-luvulle asti, voidaan aineiston puutteeksi katsoa vastaavan aineiston puuttuminen 1980- ja 1990-luvuilta. Vastaavaa, yhtä merkittävää aineistoa ei kuitenkaan ollut saatavilla 1980- ja 1990-luvuilta. Taiteen keskustoimikunta on julkaissut lastenkulttuurin edistämishjelman 1990-luvun puolivälissä, mutta kyseisestä ohjelmasta oli saatavilla hyvin vähän tietoa. Lisäksi aineistoa olisi voinut kasvattaa yhteispohjoismaisella Ett levande Norden -toimenpideohjelmalla (ks. luku 2.1), mutta toimenpideohjelman saatavuudessa ilmeni kuitenkin samankaltaisia ongelmia kuin taiteen keskustoimikunnan edistämishjelmassa. Toisaalta Ett levande Norden -ohjelman poisjättämistä perustelee se, että halusin aineiston kuvaavan ennen kaikkea suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan kehitystä.

Aineiston rajausta perustelee myös se, että kyseessä on merkittävimmät (ja käytännössä ainoat) lastenkulttuuripoliittiset ohjelmat, joita Suomessa on koskaan valtionhallinnon tasolla valmistunut. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön tärkeyttä ei voida tänäkään päivänä kieltää, sillä mietinnöllä on tärkeä merkitys suomalaisen lastenkulttuuripolitiikan synnylle (ks. esim. Anttila ja Rensujeff 2009). 2000-luvulla lastenkulttuuripoliittiset ohjelmat nähdään tärkeänä osana lastenkulttuurin edistämässä ja lastenkulttuuripolitiikan kehityksessä.

4.2 Poliittinen ohjelma tutkimuskohteena

Tutkittavan aineiston luonteen vuoksi, on hyvä tarkastella sitä, millaisia poliittiset ohjelmat ovat tutkimuskohteina. Kumpulaisen (2006, 5) mukaan se miten poliittisia ohjelmia tutkimuskohteena lähestytään, liittyy siihen miten ne määritellään.

Palonen (1997, 21–22) tarkastelee poliittisia ohjelmia erityisenä tekstilajina, jossa politiikkaa ilmaistaan kirjoittamalla ja lukemalla. Poliitiikkaa koskevan tutkimuksen perusetoja

on Palosen (1988, 19) mukaan eritellä tutkittavan tekstin politiikkaa koskevia puhetapoja ja käsityksiä, ottamatta kuitenkaan aina kantaa niiden välillä. Jonkin ilmiön jaottelemine poliittiseksi tai ei-poliittiseksi ei ole mielekästä vaan kysymys ilmiöiden poliittisuudesta on aseteltava ennemminkin siten, missä mahdollinen poliittisuus tulee esiin. Toisin sanoen, kaikilla ilmiöillä on tai voi olla poliittinen aspektinsa, mutta tämä ei ole välttämättömää. Mikään ilmiö ei myöskään varmasti jää poliittisuuden ulkopuolelle. Poliitiikka ei siis näy paljaalle silmälle vaan se vaatii tulkintaa. (Palonen 1988, 19.)

Politiikan määritelmä vaihtelee kontekstin mukaan. Palonen (2003, 171) tarkastelee poliittikkäkäsitettä neljästä eri näkökulmasta: policy, politikointi, polity ja politisointi. Policylla viitataan niihin toimenpiteisiin, jotka on valittu halutun tavoitetilan saavuttamiseksi. Policy voidaan nähdä linjana, joka johtaa nykytilasta haluttuun tavoitetilaan. Policylla onkin tulevaisuuteen suuntautuva orientaatio, jota pidetään ensisijaisena verrattuna asioiden tämänhetkiseen tilaan ja toimintaan itseensä. Lisäksi policyn normatiiviseen luonteeseen kuuluu toimia tulevaisuutta koskevien valintojen mittana. (Palonen 2003, 175.) Politikoinnin avulla voidaan ymmärtää politiikkaa toimintana. Politikointi toimintana on riippuvaista voimassaolevista valtasuhteista. Politikoinnissa tavoitteet, joilla politiikkaa ohjataan toimivat valtakamppailun välineinä. Politikoinnin keskeinen toiminta koostuukin valinnoista erityyppisten ja eriasteisten mahdollisuuksien välillä, jotka johtavat erilaisiin toiminnan muotoihin. (Palonen 2003, 177–178.)

Politylla viitataan metaforiseen tilaan, joka erottaa ”poliittisen tilan” muista tiloista. Polity määrittelee, missä tai minkälaisessa kontekstissa politiikka tapahtuu. Se asettaa rajat vaikiintuneille toimintatavoille sekä sille, mikä yleisesti hyväksytään poliittiseksi ja/tai ei-poliittiseksi. Näistä syistä policy nähdään myös erityisenä pelitilana (Spielraum). (Palonen 2003, 179.) Politisoinnin avulla ilmiöitä voidaan luokitella ja nimetä poliittisiksi (Palonen 2003, 182). Politisointia voidaan tarkastella juuri edellä mainitun pelitilan (Spielraum) näkökulmasta siten, että jokin asia asetetaan pelattavaksi (Palonen 1993, 11). Poliitiikkaa ei ole siten olemassa ”ennen” politisointia, ja politikointi on mahdollista ainoastaan silloin kun ”peliakatila” (Spielzeitraum) on avattu politisoinnille. Politisoinnilla on kaksinainen suhde politikointiin. Yhtäältä se luo uutta ja poistaa vanhentunutta ”peliakatilaa”. (Palonen 2003, 182–184.)

Tässä tutkielmassa politiikka ymmärretään erityisesti policyn ja polityn näkökulmista. Lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa asetetaan tavoitteita lastenkulttuurin edellytysten parantamiseksi, mitä voidaan ymmärtää policyn näkökulmasta. Polityn näkökulma puolestaan näyttäytyy lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa juuri rajoina, jonka sisällä lastenkulttuuripolitiikkaa toteutetaan.

Puolueellisessa kirjoittamisessa merkityksellistä on se, miten sanotaan ja mistä sanotaan. Ohjelmatekstien taustalla onkin erilaisia valintatilanteita, jolloin ohjelmien tulkinassa tulee ottaa huomioon koko valintojen kirjo. Tietyn selkeän kannan ottaminen ei poliittisissa ohjelmissa ole mielekästä, sillä näin vastustajalle annetaan helposti mahdollisuus hallita pelitilaa. (Palonen 1997, 24.) Yksittäiset poliittiset ohjelmat ovat kuitenkin aina vastaus laajempaan poliittiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. Poliittiset ohjelmat ovat aktiivista toimintaa, joiden avulla pyritään vaikuttamaan yhteiskunnan kehitykseen. (Kumpulainen 2006, 10.)

Aarnio (2004, 148) tarkastelee poliittisia ohjelmia suunnitteluideologian ja tämän ajan kysymysten hahmottamisen näkökulmista. Suunnitteluideologian avulla suunnitellaan politiikkaa, ohjataan tulevaa ja annetaan vastauksia tulevan varalle. Tämän ajan kysymysten hahmottamisen näkökulmasta ohjelman laadinta jo itsessään mielletään poliittiseksi toiminnaksi. (Aarnio 2004, 148). Edelleen Aarnio jakaa ohjelmagenren ohjelmatoiminnan käytäntöjen ja tekstin näkökulmiin. Tekstinäkökulmalla hahmotellaan politiikan aluetta ja suhdetta politisointiin. Tekstinäkökulmaa avaavat myös ohjelmatyön käynnistävien tekijöiden ja ohjelmatyölin tarkasteleminen. Se, mitä ohjelman laadinnan ajatellaan olevan tekona, muokkaa ohjelmatoiminnan käytäntöjä. Ohjelmatyöhön osallistumisen tyyli on erilainen suunnitteluideologian ja tämän ajan kysymysten hahmottamisen näkökulmissa. (Aarnio 2004, 148.)

Kontekstitekijöiden kartoittaminen on keskeisessä asemassa poliittisten ohjelmien tulkinan ja ymmärtämisen näkökulmasta. Ohjelmalle voidaan esittää kysymyksiä, joiden avulla ohjelmatoiminnan pyrkimyksiä voidaan paremmin ymmärtää ja selvittää. Ohjelman asemalla ja tyylillä on myös suurta merkitystä poliittisen luennan kannalta. (Aarnio 2004, 150–151.)

Suomalaista asuntopolitiikkaa osana hyvinvointipolitiikkaa tutkinut Hilkka Summa (1989) näkee poliittiset ohjelmat hallinnon tuottamina suunnitteluteksteinä. Summa käsittää suunnittelun valtion keskushallinnon toistuviksi käytännöiksi, jotka erottuvat muista käytännöistä siinä, että niiden tuloksena syntyy suunnitelmia. Nämä käytännöt ovat Summan mukaan osa sitä valtiollisten politiikkojen valmistelua, joka on keskushallinnon nimenomainen tehtävä. (Summa 1989, 3.)

Valtion keskushallinnon tekemä suunnittelutyö on olemassa usealla tasolla. Ensinnäkin se on ihmisten työtä sen kaikissa merkityksissään. Toiseksi se on olemassa myös dokumentoituna hallinnon todellisuutena, virallisen statuksen ja joskus lain voiman omaavina suunnitteluasiakirjoina, sekä hallinnon itseymmärryksenä suunnittelua käsittelevissä komiteamietinnöissä ja valmistelemissa papereissa. Suunnittelu on olemassa myös vaikutuksina, muutoksina ja parannuksina harjoitetussa politiikassa ja politiikan kohteina olevissa yhteiskunnan ilmiöissä. Lisäksi suunnittelu on olemassa myös suunnittelukeskusteluna, ja sen osana erityisenä suunnittelukritiikkinä. (Summa 1989, 4.)

Summa (1989, 8) tarkastelee suunnittelua diskurssina, joka käsittelee valtion keskushallinnon suunnittelua yhtenä julkishallinnon käytäntönä. Summa tarkastelee suunnittelua ennen kaikkea sosiaalisena käytäntönä enemmän kuin ohjausjärjestelmänä tai johtamisen välineenä. Suunnittelu sosiaalisena käytäntönä toteutuu hallintokoneiston sisäisissä sosiaalisissa yhteisöissä, jonka keskeisin sisältö on tekstuaalisten tuotteiden muodossa tapahtuva argumentointi yhteisön työstä, sen tavoitteista ja resursseista. Tämä on merkityksellistä siksi, että julkisen hallinnon toiminnalla on vaikutusta myös yhteiskunnan, politiikan ja arkielämän muuttumisen näkökulmasta. Yhteiskunnan tulevaisuutta muokataan juuri julkisen hallinnon käytännöissä. (Summa 1989, 9.)

Kumpulaisen (2006, 6) mukaan ”poliittisia ohjelmia voidaan tulkita keskittymällä niiden sisältöön ja toimintaehdotuksiin, joiden tulkinnan avulla pyritään tällöin pääsemään käsiksi laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin”. Tämä on myös oman tutkielmani tavoite. Tässä tutkielmassa tarkastelen ennen kaikkea lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien sisältöjä ja toimenpide-ehdotuksia, joiden avulla tarkastelen sitä, miten lastenkulttuuripolitiikka Suomessa on kehittynyt.

4.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Tässä tutkielmassa käytän aineiston analyysin menetelmänä laadullista, teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusmenetelmä, jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 91). Se on menetelmä, jonka avulla tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan tietoa tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Siinä on kysymys tekstianalyysistä, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Sisällönanalyysin aineistoksi käy melkein mikä tahansa kirjallisessa muodossa oleva tai sellaiseen muotoon saatettu materiaali, kuten esimerkiksi kirjat, päiväkirjat, kirjeet, puhe, keskustelu tai raportit. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 103–104.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavaksi ilmiöksi rajataan jokin tietty (kapea) ilmiö, josta pyritään selvittämään kaikki mahdollinen (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 93). Tutkimuksen aineiston tarkoituksena on kuvata tutkittavaa ilmiötä, josta analyysin avulla pyritään luomaan sanallinen ja selkeä kuvaus. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 108.) Eskolan ja Suorannan (1998, 137) mukaan ”laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta”. Analyysin avulla pyritään luomaan hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä, jonka avulla aineiston informaatioarvo kasvaa (Eskola ja Suoranta 1998, 137). Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa sekä antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 85).

Sisällönanalyysissä aineistoa voidaan lähetystä kolmesta eri näkökulmasta, aineistolähtöisesti, teoriasidonnaisesti tai teorialähtöisesti (Eskola 2015, 188). Tässä tutkielmassa aineistoa analysoidaan teoriasidonnaisesti. Teoriasidonnaisessa eli teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on tiettyjä teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaan. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta siinä aikaisempi tietoa ohjaa tai auttaa analyysiä. Aikaisemman tiedon vaikutus analyysiin tulee tunnistaa, mutta sen tarkoituksena ei ole testata teoriaa vaan enemminkin avata uusia uria ajattelulle. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 96–97.)

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä yhdistyvät aineistolähtöisyys ja valmiit mallit (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 97). Teoriaohjaavassa analyysissä käytetyt käsitteet muodostuvat ilmiöstä jo tiedetyn perusteella eikä tutkija pyri luomaan niitä aineiston pohjalta itse. (Tuomi ja

Sarajärvi 2009, 117). Tutkija pyrkii yhdistämään nämä valmiit mallit aineistosta tekemiensä havaintojen kanssa (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 97). Tutkielmani viitekehys rakentuu lastenkulttuurin käsitteen, toimijuuden ja lastenkulttuurin ilmiötä tarkastelevien tutkimusten varaan. Tämä viitekehys ohjasi osaltaan myös tutkielmani temaattisia valintoja, jonka vuoksi ilmiöstä hankittua aiempaa tietoa ei ollut mahdollista sulkea analyysin ulkopuolelle (ks. Tuomi ja Sarajärvi 2009, 95–96.) Tutkimuskysymys, johon tässä tutkielmassa pyritään vastaamaan, vaikutti olennaisesti siihen, mitä teemoja aineistosta lähdin tarkastelemaan.

Aloitin analyysini tutustumalla aineistooni lukemalla sen useita kertoja läpi. Aineistoon perehtyminen vei paljon aikaa, sillä tutkielmani aineisto koostuu valmiista tekstiaineistosta, jonka vuoksi aineistoon ei ollut mahdollisuutta tutustua esimerkiksi litteraatiota tehdessä (Vrt. Silvasti 2014, 38). Tämän jälkeen aloitin aineiston pelkistämisen, eli rajasin aineistosta tutkimuskysymysteni kannalta kaiken epäolennaisen pois. Etsin aineistoista tutkimuskysymysten avulla kuvaavia ilmaisuja, kuten lauseita tai yksittäisiä sanoja, jotka merkitsin aineistooni eri väreihin ja alleviivauksiin. Aineiston purkaminen tällä tavoin osiin tuotti useita erilaisia koodeja. (ks. Silvasti 2014, 38–39.)

Silvastian (2014, 39) mukaan koodaaminen muuttuu usein alustavaksi teemojen hahmottamiseksi, jolloin analyysissä siirrytään seuraavaan vaiheeseen. Näin tapahtui myös omassa tutkielmassani. Havaittiin analyysin edetessä, että eri koodeista muodostui temaattisesti laajempia kokonaisuuksia. Teemoittelu on keino koota koodaamalla purettu aineisto jälleen tutkimuskysymysten näkökulmasta rajatuksi asiakokonaisuudeksi. Teeman sisällä voi ilmetä merkitysten variaatioita sen mukaan, millä tavoin teemaa on aineiston eri osissa käsitelty. (Silvasti 2014, 44–45.) Tämän vuoksi kiinnitinkin aluksi huomiota eri ohjelmien samankaltaisuuksiin, jonka avulla sain poimittua aineistosta esiin myös eroavaisuuksia. Teemoittelu osoittautui paikoitellen hyvinkin vaikeaksi, sillä osa teemoihin liitetystä koodeista olisi voinut luokitella useiden eri teemojen alle. Tämä osoitti kuitenkin sen, että todellisuudessa harva asia on toisistaan irrallisia ja erillisiä kokonaisuuksia, vaan ne liittyvät yleensä toisiinsa (Silvasti 2014, 41.)

Analyysin pohjalta muodostin kuusi pääteemaa, jotka toimivat tuloslukuni pohjana. Pääteemoissa on osittaista päällekkäisyyttä, mutta olen pyrkinyt välttämään turhaa toistoa tulosten kuvaamisessa. Pääteemat jakautuvat alateemoihin, jotka on muodostettu koodeja

yhdistelemällä. Taulukkoon 2 olen kuvannut esimerkkejä pääteemoista ja niiden alateemoista.

Taulukko 2 Esimerkkejä pääteemoista ja niiden alateemoista

Pääteema	Alateema
Lastenkulttuuri	aikuisten lapsille tuottama kulttuuri lasten oma kulttuuri leikki laaja ja suppea kulttuurin käsite
Lastenkulttuuripolitiikka	kulttuuripolitiikka lapsipolitiikka saavutettavuus osallisuus
Taide ja kulttuuri	kasvun tukeminen kehityksen tukeminen oppiminen hupi hauskuus taiteesta nauttiminen

5 LASTENKULTTUURIPOLIITTISTEN OHJELMIEN LASTENKULTTUURI

5.1 Lastenkulttuurin käsite

Lastenkulttuurin käsitettä tulkitaan koko aineistossa hyvin samankaltaisesta viitekehystästä, ja käsitteen määrittelyssä eri ohjelmien välillä on vain vähän eroavaisuuksia. Kaikissa ohjelmissa lähtökohtana on laaja käsitys lastenkulttuurista. Aineiston perusteella lastenkulttuuria tulisi tarkastella kokonaisvaltaisesti lapsen suhteena ympäröivään maailmaan. Lastenkulttuuria ei tule aineiston perusteella tulkita kulttuurin kapeasta, taiteisiin liittyvästä näkökulmasta. Lastenkulttuurin käsite jakautuu aineistossa lasten omaan kulttuuriin ja lapsille suunnattuun kulttuuriin. Ohjelmissa kuitenkin painotetaan ennen kaikkea lapsille suunnattua taidepainotteista kulttuuria, jonka vuoksi aineistossa esiintyy selkeä ristiriita lastenkulttuurin lähtökohdan ja todellisen tulkinnan välillä.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) määritelmä lastenkulttuurista on merkittävä tavalla vaikuttanut siihen, miten lastenkulttuurin käsite ymmärretään myös nykyisessä kulttuuripoliittisessa keskustelussa. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979, 1) mukaan lastenkulttuuria tulisi tarkastella lastenkulttuuria sanan laajemmassa, lapsen koko elämäntilanteeseen liittyvässä merkityksessä. Lastenkulttuurin tulisi sulkea sisälleen kaikki lapsiin kohdistuvat vaikutukset. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979, 3) mukaan ”kaikki ovet, jotka lapset pystyvät avaamaan, ovat lastenkulttuuria”. Mietinnön mukaan lastenkulttuuria ei tulisi erottaa kaikille ikäryhmille tarkoitettusta kulttuurista, mutta sen edellytyksiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota lasten ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Toisaalta lastenkulttuuria pitäisi toimikunnan mukaan tarkastella siten, että se huomioi lasten kehitysympäristön kokonaisuudessaan. Mietintö asettaakin lastenkulttuurille suurta painoarvoa, ja pitää sitä tärkeänä ja keskeisenä osana lasten elämässä. Mietinnön tulkinta lastenkulttuurista on hyvin kunnianhimoinen, sillä se ei erota lastenkulttuuria lapsuuden erilliseksi osa-alueeksi, vaan katsoo sillä olevan kokonaisvaltaista vaikutusta.

Taiteen keskustoimikunnan ehdotus opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi eli ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen (2002) laaja käsitys lastenkulttuu-

rista perustuu siihen, että lapsi kasvaa tiettyssä kulttuurissa ja kulttuuriin. Lastenkulttuuri ymmärretään ohjelmaesityksessä yleisesti lasten suhteena kulttuuriin, erityisesti rajattuna lastenkulttuurina sekä lasten omana (lapsuuden) kulttuurina. Tämä kolmijakoinen laajasti ymmärretty lastenkulttuurin käsite on yhdistelmä tutkimuskirjallisuudessa usein käytettyä Danboltin ja Enerstvedtin (1995) sekä taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurijaoston määritelmistä. Danboltin ja Enerstvedtin kaksijakoinen lastenkulttuurin määritelmä pitää sisällään aikuisjohtoiset ja lapsinäkökulmaiset lastenkulttuurin osa-alueet. Taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurijaoston määritelmä on hieman laajempi, sillä suppeammillaan se tarkoittaa lasten tekemää ja lapsille tehtyä taidetta kun taas laajimmillaan se tarkoittaa lasten omaa kulttuuria sekä lapsille suunnattua kulttuuritarjontaa. Kulttuuritarjontaan kuuluu myös taidekasvatus. Lisäksi määritelmä ottaa huomioon Lastenkulttuuri-toimikunnan (1979) näkemyksen lastenkulttuurista lapsen koko elämäntilanteeseen liittyvässä merkityksessä.

Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) noudattaa ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen (2002) linjoja käsitteen määrittelyssä. Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman lähtökohtana on myös laaja lastenkulttuurin käsite, joka jaetaan kahteen osa-alueeseen, lapsille suunnattuun kulttuuriin ja lasten omaan kulttuuriin. Ohjelmaesityksen mukaisesti myös Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman näkemys lastenkulttuurista on se, että siinä on kyse lapsen suhteesta häntä ympäröivään kulttuuripiiriin, yhteisön arvoihin, asenteisiin, kieleen ja kulttuuriperintöön.

Kulttuuria lapsille -osa-alue käsittää Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003, 9) mukaan

laajasti ottaen kaikki lapsille tarkoitetut kulttuurin ilmentymät aina lapsille tarkoitettuista pedagogisista instituutioista (esikoulu, peruskoulu jne.), kulttuuri-instituutioihin (lastenteatterit, taidekoulut jne.), järjestötoiminnan (kuoro, varhaisnuorisjärjestöt, urheiluseurat) ja kaupalliseen kulttuuritarjontaan (elokuvat, tietokonepelit jne.).

Lasten oma kulttuuri -osa-alue puolestaan määritellään ohjelmassa (2003, 9) seuraavasti:

Lasten oma kulttuuri puolestaan on ennen muuta suullista kulttuuria, leikkiin ja kerontaan perustuvaa lasten itse luomaa kulttuuria, lasten maailmaa. Se ottaa vaikutteita aikuisten maailmasta ja aikuisten lapsille suuntaamasta kulttuuritarjonnasta, mutta noudattaa pitkälti omia lakejaan.

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) määrittelee lastenkulttuurin käsitteen eri tavoin kuin aikaisemmat ohjelmat, vaikka käsitteen keskeinen sisältö on yhdenmukainen muiden ohjelmien kanssa. Ohjelmaehdotus (2014, 6) käsittää lastenkulttuurin tarkoitettavan lapsen ja nuorten ikään sopivana taiteena ja kulttuuriperinnön tarjontana sekä lapsen osallisuutena taiteen ja kulttuurin tekemiseen. Aiemmistä ohjelmista poiketen ohjelmaehdotuksen käsitteeseen on sisällytetty kulttuuriperinnön ja lasten osallisuuden näkökulmat. Ohjelmaehdotuksen määritelmässä ei tehdä jakoa lapsille suunnattuun kulttuurin ja lasten omaan kulttuuriin, mutta nämä kaksi osa-aluetta voidaan ohjelmaehdotuksessa kuitenkin erottaa toisistaan.

Aineiston perusteella lastenkulttuurin käsitteen määrittelyssä on tapahtunut vain vähän muutoksia Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) Ehdotuksen lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) välisenä aikana. Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö poikkeaa muusta aineistosta siten, ettei se varsinaisesti tee eroa lapsille suunnatun ja lasten oman kulttuurin välillä, vaan se tarkastelee lastenkulttuuria ennen kaikkea yhtenä kokonaisuutena. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön vaikutus näkyy ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisen ohjelmassa (2003) erityisesti ajatuksessa, että lastenkulttuuri liittyy kokonaisvaltaisesti lapsen koko elämään. Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi ottaa käsitteen määrittelyssään askeleen kohti lasten toimijuuden vahvistamista, mutta muilta osin ohjelmaehdotus noudattaa samanlaista linjaa määritelmässään kuin aikaisemmat ohjelmat.

Aineistossa on havaittavissa mielenkiintoinen ristiriita siinä, onko lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien lastenkulttuuri laajasti vai suppeasti ymmärrettyä lastenkulttuuria. Ylä-Sankolan (1995, 6) mukaan suomalainen taidehallinto liukuu jatkuvasti suppean ja laajan lastenkulttuurin välimaastossa, ja sama on huomattavissa myös lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa. 2000-luvun ohjelmien lähtökohtana toimivat kulttuuriset oikeudet. Lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa (2003) edetään yleisestä yksityiseen siten, että lasten oikeutta kulttuuriin perustellaan aluksi sillä, että kulttuuri on kansalaisen perusoikeus. Yleisestä kaikkia koskettavasta oikeudesta edetään ohjelmassa edelleen lasten oikeuteen kulttuurielämään, josta todetaan YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksessa koulutukseen, kulttuuriin sekä ilmaisunvapauteen ja tiedonvälitykseen liittyvissä artikloissa. Tästä tulkintakehyksestä katsoen lastenkulttuuria ei rajata taidepainotteiseksi kulttuuriksi vaan se voidaan ymmärtää kattavan lasten koko elämän (ks. Mouritsen 2002).

Lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa nousee usein esille se, että lapsi kasvaa tiettyssä kulttuurissa ja tiettyyn kulttuuriin, joita hän osaltaan muokkaa ja siirtää eteenpäin. Tällöin lastenkulttuuria voidaan tulkita Mouritsenin (2002, 15) kuvaamasta kulttuurin käsitteen laajasta näkökulmasta. Lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa lastenkulttuurille luodaan välineellinen rooli, jonka kautta lapset kasvavat kulttuurista kiinnostuneiksi hyvinvoiviksi aikuisiksi tai kansalaisiksi. (Samanlaisiin tuloksiin on päätyneet myös Sirviö 2008, 9.) Tarkastelen taiteen ja kulttuurin roolia lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa tarkemmin luvussa 5.5.

Vaikka ohjelmien lähtökohtana on laaja suhtautuminen lastenkulttuuriin, toimenpideehdotuksiensa kautta ne kuitenkin luovat varsin suppeasti ymmärrettyä lastenkulttuuria keskittymällä lapsille suunnattuun taidepainotteiseen kulttuuriin ja taide- ja kulttuuripalveluihin (ks. samanlaisia tuloksia Sirviö 2008). Lisäksi lasten oma kulttuuri jätetään toimenpideehdotusten ulkopuolelle, vaikka sillä usein nähdäänkin olevan tärkeä rooli taide- ja kulttuuripalveluiden rinnalla. Ohjelmissa esitettyjen toimenpideehdotusten tarkoituksena on kuitenkin osaltaan vahvistaa ja tukea lasten mahdollisuuksia myös luoda omaa kulttuuriaan vaikka suoria toimenpiteitä tämän edistämiseksi ei ohjelmissa esitetäkään.

Erityisesti Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) tulkitsee lastenkulttuuria varsin kapeasta viitekehyksestä, sillä määritelmässä painottuu lapsille sopivan taiteen tarjonta ja taiteeseen osallistumisen mahdollisuudet. Vaikka lapsen rooli osallistumisen kautta tuodaan keskeisempään asemaan kuin aiemmissa ohjelmissa, ei lastenkulttuurin eri osaluokkia huomioida ohjelmaehdotuksessa tasapuolisesti. Ohjelmaehdotuksessa lasten oman kulttuurin merkitys tunnustetaan, mutta se jää hyvin marginaaliseen asemaan.

Toinen kiinnostava lastenkulttuuriin käsitteeseen liittyvä teema on lapsille suunnatun kulttuurin ja lasten oman kulttuurin välinen suhde. Aineistossa korostuu aikuisjohtoinen, lapsille suunnattu kulttuuri, jonka edellytyksiä ohjelmissa halutaan parantaa. Vaikka lastenkulttuurin käsite ymmärretäänkin lähtökohtaisesti laajana, politiikka, jota toimenpiteiden avulla halutaan toteuttaa, tulkitsee lastenkulttuuria paljon kapeammasta merkityksestä. Toteutettava politiikka tarttuu niihin ongelmakohtiin, joita aikuisjohtoinen lapsille suunnattu kulttuuri kohtaa jättäen lasten oman kulttuuriin vain pieneen sivurooliin. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesitys (2002) kuitenkin pohtii aikuisjohtoisen ja lasten oman kulttuurin välistä suhdetta. Ohjelmaesityksessä painotetaan, ettei lasten omaa kulttuuria voi korva-

ta aikuisjohtoisella kulttuurilla, sillä lasten oman kulttuurin avulla lapsi luo käsitystään maailmasta. Tästä näkökulmasta lasten oman kulttuurin rajautuminen toimenpide-ehdotusten ulkopuolelle ei vaikuta olevan perusteltua. Lisäksi ohjelmaesityksessä huomioidaan, että aikuisjohtoisessa lastenkulttuurissa heijastuvat aikuisten käsitykset lapsista ja lapsuudesta (ks. Pääjoki 2007; Mintz 2009).

Myös Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) pohditaan aikuisten ja laajemminkin ympäröivän yhteiskunnan vaikutusta lastenkulttuuriin. Mietinnössä (1979, 3) huomaetaan, että ”kaikki kulttuurin, myös lapsille erityisesti suunnitellun kulttuurin, vaikutukset suodattuvat lapsille yhteiskuntapolitiikan suomien kehitysehtojen läpi”. Tämä on tärkeä havainto monessakin mielessä. Toisaalta se kertoo siitä, että aikuisten maailma vaikuttaa väistämättä lastenkulttuuriin, mutta se ei kuitenkaan välttämättä ole ongelma. Aikuisten maailma heijastuu lasten leikkeihin, sillä lapset siirtävät elementtejä aikuisten maailmasta omaan maailmaansa (ks. esim. Pääjoki 2007; Kline 1993). Aikuisten maailmalla on myös vaikutusta sen kautta millaista kulttuuria lapsille halutaan tarjota ja antaa. Erityisesti jälkimmäisen näkökulmasta lastenkulttuuriin heijastuu sellaisia elementtejä, joita aikuiset sekä toisaalta myös yhteiskunta pitävät tärkeinä.

Suhtautumisessa lasten omaan kulttuuriin aineisto on varsin yhtenäinen. Lasten omalla kulttuurilla nähdään varsinkin leikin kautta olevan suuri merkitys lapsille ja heidän kehitykselleen, mutta myös koko lastenkulttuurille. Lasten oma kulttuuri on jatkuvasti läsnä koko aineistossa, mutta se jää hyvin marginaaliseen asemaan. Lasten oman kulttuurin omalakisuus ja tilannesidonnaisuus (ks. Mouritsen 2002) vaikuttavat osaltaan siihen, ettei lasten omaa kulttuuria voida hallinnoida institutionaalisen kulttuuripolitiikan kautta. Toisaalta hallinnollisen puuttumisen kautta lasten oman kulttuurin omaehtoisuus väistämättä kärsisi. Tarkastelen lasten oman kulttuurin ja lastenkulttuuripolitiikan välistä suhdetta luvussa 5.2.

Yksi harvoja esimerkkejä siitä, miten aineistossa käsitellään lasten omaa kulttuuria, on leikin tarkasteleminen. Leikki on lasten oman kulttuurin osa-alueesta tutkituimpia kohteita, mutta hallinnollisen lastenkulttuuripolitiikan yhteydessä sen merkitys on varsin vähäinen. Leikille, kuten taiteelle ja kulttuurille, annetaan aineistossa kasvamista ja kehitystä tukeva rooli. Leikkiin suhtaudutaan aineistossa itsestään selvänä lapsuuden osana, ilman, että sen edellytyksiin varsinaisesti tarvitsisi kiinnittää huomiota.

Leikkiä käsitellään kaikissa ohjelmissa, mutta se missä määrin, vaihtelee paljonkin ohjelmien välillä. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) esitetään huoli leikkittömän sukupolven kasvusta, mutta suhteessa tähän huoleen, leikkiä tarkastellaan mietinnössä hyvin tarkasti ja huomattavasti enemmän kuin muissa ohjelmissa. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä leikkiä pidetään keskeisenä osana lastenkulttuuria, kun taas 2000-luvun ohjelmissa leikin tärkeys tunnustetaan, mutta sitä ei tarkastella lähemmin. Mietinnössä leikin merkitys nähdään tärkeänä, sillä leikin keinoin lapsi toteuttaa itseään. Leikille ei mietinnössä aseteta kehitystä ja oppimista tukevia tavoitteita. Mietintö kuitenkin kritisoi todellisuutta vääristäviä leluja sekä leikkiperinteen sen hetkistä tilaa. Leikkiperinteen katsotaan olevan köyhtynyttä, ja ongelmaksi nähdään se, ettei hävinneiden leikkien tilalle synny uusia. Tämä johtuu mietinnön mukaan siitä, ettei uusilla asuinalueilla ole vanhaa välittyvää leikkiperinnettä, ja leikkimalleja on vaikea löytää. Mietinnössä arvioidaan nykyleikin luonnetta varsin ankarasti ja erityisesti siitä näkökulmasta, että leikki ei ole kuten ennen. Leikitön sukupolvi ja leikin muuttuminen nousevat esiin voimakkaasti myös tutkimuskirjallisuudessa (ks. Pääjoki 2007; Mintz 2009). 2000-luvun ohjelmissa leikin asemaan tai leikin sisältöihin ei kuitenkaan puututa. Tämän ei voida suoranaisesti sanoa johtaneen leikkittömään sukupolveen. Leikin jättäminen lastenkulttuuripolitiikan ulkopuolelle kertoo kuitenkin siitä, miten leikkiä nykyisin arvostetaan.

Leikin merkitys ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002), kuten muissakin 2000-luvun ohjelmissa, on ennen kaikkea kasvatuksellinen ja lapsen kehitystä tukeva. Aineiston perusteella leikki on 2000-luvun ohjelmissa ennen kaikkea oppimisen väline, vaikka todellisuudessa lapsi oppii leikkiessään eli oppiminen tapahtuu leikin ohessa. Toisaalta esimerkiksi esiopetuksen yhteydessä leikki ei toimi lasten oman kulttuurin täydellisenä ilmentäjänä, sillä esiopetuksessa aikuisella on keskeinen rooli toiminnan ohjaajana ja valvojana. Aikuisen läsnäolo voi vaikuttaa leikkiin siten, ettei leikki ilmennä lasten omaehtoisuutta (vrt. Pääjoki 2007).

Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014, 12) leikkiä pidetään tärkeänä osana lapsen kehitystä:

Leikki on mielenkiintoinen tutkimuskohde: kun lapsi alkaa leikkiä yksin vanhemman seurassa, se on merkki luottamuksesta. Leikki on ehdoton edellytys persoonallisuuden terveille kehitykselle. Taiteet jatkavat leikin tehtävää myöhemmällä iällä ja aikuisena.

Lapsen leikkiä tarkastellaan ohjelmaehdotuksessa (2014) suhteessa aikuisiin ja aikuisuuteen. Aikuisen seurassa yksin leikkivä lapsi osoittaa luottamusta läsnä olevaa aikuista kohtaan, jolloin lapsen leikkimistä määrittävät ne raamit, jotka aikuinen on sille asettanut. Ohjelmaehdotuksessa leikki toimii välineenä aikuiseksi kasvamiselle, ja aikuisena leikki korvautuu taiteella. Vaikka leikillä on suuri merkitys lapsen kehityksen kannalta (ks. esim. Kalliala 1999; Mouritsen 2002; Mintz 2009), ei leikki ole ainut edellytys ”terveelle kehitykselle”. Terveen kehityksen kannalta lapsi tarvitsee myös esimerkiksi turvallisen kasvuympäristön ja ympärilleen huolehtivia aikuisia. Lisäksi on mielenkiintoista, että ohjelmaehdotuksessa taiteen katsotaan jatkavan leikin tehtävää aikuisiällä. Ohjelmaehdotuksessa näin ollen oletetaan, että jokainen aikuinen on kiinnostunut taiteesta. Vaikka leikki koetaan tärkeäksi osaksi lapsen kehitystä, joka aikuisiällä muuttuu kiinnostukseksi taiteisiin, ei leikin arvostaminen näy muuten ohjelmaehdotuksessa. Ohjelmaehdotuksessa ei anneta leikkiin kohdistuvia toimenpide-ehdotuksia eikä leikin edellytyksiä arvioida lainkaan.

Tarkastellessaan luovuuden edellytyksiä Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) sivuaa kokeilevaa ja omaehtoista leikkiä. Tästä näkökulmasta on varsin ristiriitaista, että aikuisen vaikutus ja läsnäolo halutaan ohjelmaehdotuksessa ulottaa niin voimakkaasti lasten elämään. Aikuisen läsnäololla ja omilla käsityksillään oikeanlaisesta lapsuudesta on vaikutusta siihen, millaista lapsuutta lapsi saa elää. Aikuisten halu puuttua lapsen leikkiin on todellinen ongelma, sillä aikuisen mielestä lapsi voi leikkiä ”väärin” tai lastenkulttuurista puuttuu aikuisen mielestä jotakin oleellista, joka hänen lapsuudessaan oli merkittävä osa lastenkulttuuria (ks. Pääjoki 2007; Mintz 2009).

5.2 Lastenkulttuuripolitiikka

Keskeinen aineistossa esiintyvä käsite on lastenkulttuuripolitiikka. Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) määrittelee lastenkulttuuripolitiikan tarkoittavan lähtökohdiltaan ikäryhmäsidonnaista kulttuuria ja sitä koskevaa kulttuuripolitiikkaa. Lastenkulttuuripolitiikka ankkuroidaan ohjelmissa ennen kaikkea muihin lapsia koskevaan politiikkaan sekä kulttuuripolitiikkaan. Lastenkulttuuripolitiikalle asetetaan ohjelmissa erilaisia tavoitteita, jonka avulla määritellään missä kontekstissa lastenkulttuuri tapahtuu.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979) painottaa, että lastenkulttuuria ei tulisi erottaa kaikille ikäryhmille tarkoitetusta kulttuurista. Mietinnössä lapset nähdään kulttuuritarjonnassa jälkeen jääneeksi ryhmäksi, jonka tarpeisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota osana yleistä kulttuuritoimintaa. Tältä osin lastenkulttuurin tavoitteita ei tulisi erottaa yleisestä kulttuuripolitiikasta. Toimikunta tarjoaa kuitenkin toimenpide-ehdotuksissaan ratkaisuja, jotka ovat hyvinkin eriytettyjä lastenkulttuurin kohderyhmälle. Esimerkiksi kirjastotoimen osalta toimikunta ehdottaa lastenkirjastotoiminnan kokeilukirjastojen perustamista, erillisiä ja uusia määrärahoja lastenkulttuurin edistämiseksi sekä keinoja väkivaltaa ihannoivien aineistojen rajoittamiseksi. Toisaalta lastenkulttuuri vaatii myös tiettyä eriyttämistä: Lapsille suunnattujen teatteriesitysten täytyy ottaa huomioon yleisönsä esimerkiksi lippujen hinnoittelussa sekä esitysten keston pituudessa. Samalla tavalla myös muut taiteenalat, kuten lastenelokuva ja lastenmusiikki, vaativat eriyttäviä toimenpiteitä lastenkulttuurin osalta.

Sen lisäksi, että Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) tarjotaan eriytettyjä ratkaisuja lastenkulttuurille, määritellään mietinnössä lastenkulttuuripolitiikan yleiset tavoitteet varsin tarkasti. Mietintö (1979, 15–16) asettaa seuraavat kuusi lastenkulttuurin yleistavoitetta:

1. *Kodin ja perheen kasvatustehtävän ja kulttuurimyönteisyyden tukeminen.*
2. *Lapsille tarkoitettujen kulttuuripalvelujen ja tuotannon ulkonaisten edellytysten turvaaminen.*
3. *Lasten tasa-arvon toteuttaminen kulttuuripalvelusten vastaanottajina.*
4. *Lasten oikeuden ja mahdollisuuksien turvaaminen omaehtoiseen luovaan toimintaan.*
5. *Kotimaisen lastenkulttuurin tuotannon vahvistaminen.*
6. *Kansainvälisen kulttuurivaihdon edistäminen ottaen huomioon kotimaisen kulttuuriperinteen säilyttäminen ja heikkotasaisen ulkomaisen tarjonnan rajoittaminen.*

Tavoitteet tukevat sitä käsitystä, että lapset ovat mietinnön (1979) mukaan jääneet kulttuuritarjonnassa muista ryhmistä jälkeen. Tavoitteiden avulla tämä epätasa-arvoinen asetelma halutaan purkaa siten, että myös lapsille tarjotaan laadukasta kulttuuria, josta lapsi pääsee osalliseksi. Kodin ja kotimaisen lastenkulttuurin tärkeys korostuu tavoitteissa.

Taiteen keskustoimikunnan ehdotus opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi eli ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesitys (2002) ja Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) ankkuroivat lastenkulttuuripolitiikan yleiseen kulttuuripolitiikkaan ja erityisen vahvasti lapsipolitiikkaan. Lähtökohtana lastenkulttuuripolitiikan periaatteellisissa tavoitteissa on ohjelmaesityksen mukaan YK:n lasten oikeuksien sopimus. Ohjelmaesityksen mukaan lastenkulttuuripolitiikan tulee osana yleistä kulttuuripolitiikkaa huolehtia siitä, että sopimuksen yleiset periaatteet lasten osuudesta yhteiskunnan voimavaroista, lasten osallisuudesta yhteiskunnassa ja lasten suojelusta toteutuvat.

Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003, 9) mukaan lastenkulttuuripolitiikan tavoite on:

kodin, päivähoidon ja koulun tukemisessa onnellisen lapsuuden vaalimisessa ja tasapainoisten, terveen itsetunnon omaavien, suvaitsevaisten ja kulttuuritietoisten kansalaisten kasvattamisessa sekä lasten oman kulttuurin edistämässä kaikissa lapsen toimintaympäristöissä. Lastenkulttuurilla tulee olla vahva ja arvostettu asema kulttuuri-, taide- ja koulutuspolitiikan strategisissa linjauksissa ja toiminnassa. Kulttuuripolitiikassa tulee lastenkulttuurilla olla itsestään selvä sijansa ja lastenkulttuurityö toteuttaa riittävän voimavaroin.

Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003) tavoitteet lastenkulttuurille ovat hyvin yhteneväiset Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) kanssa. Molemmissa ohjelmissa kodin rooli kulttuurikasvattajina tunnistetaan ja sen tukeminen koetaan tärkeäksi. Lisäksi molempien ohjelmien tavoitteissa korostetaan sitä, että lastenkulttuuri vaatii samankaltaiset edellytykset kuin kaikille ikäryhmille suunnattu kulttuuri.

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) poikkeaa muusta aineistosta siinä, että se ei aseta erillisiä tavoitteita nimenomaan lastenkulttuuripolitiikalle. Ohjelmaehdotuksen mukaan lastenkulttuuripolitiikan tavoitteet noudattavat yleisen kulttuuripolitiikan tavoitteita. Ohjelmaehdotus palaakin tältä osin Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) näkemykseen, jonka mukaan lastenkulttuuria ei tulisi eriyttää muusta kulttuurista. Ohjelmaehdotuksen perusteella lastenkulttuuripolitiikassa on kyse ennen kaikkea lasten kulttuurisista oikeuksista ja niiden toteuttamisesta. Tämä kuitenkin herättää kysymyksen siitä, voidaanko yleisen kulttuuripolitiikan avulla edistää erilliskulttuurin asemaa riittävällä tehokkuudella? Lastenkulttuurin asemasta erilliskulttuurina kertoo se, että ministeriö on nostanut lastenkulttuurin erityiseksi painopistealueeksi. Verrattuna muuhun aineistoon kiinnitetään ohjelmaehdotuksessa lastenkulttuuripolitiikkaan selkeästi vähemmän huomiota.

Lastenkulttuuripolitiikka ja lapsipolitiikka sidotaan vahvasti toisiinsa ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003). Näissä kahdessa ohjelmassa katsotaan, että hyvin hoidettu lapsipolitiikka on avain hyvin hoidettuun lastenkulttuuripolitiikkaan. Tältä osin lastenkulttuurissa on kyse myös lasten hyvinvoinnista. Kokonaisvaltaisen lapsipolitiikan avulla voidaan turvata lasten ja lapsiperheiden asema yhteiskunnassa. Ohjelman mukaan lastenkulttuuripolitiikka tulee ottaa huomioon olennaisena osana yleistä lapsipolitiikkaa, sillä lastenkulttuuripolitiikan lähtökohtana tulisi aina olla laaja-alainen näkemys lasten asemasta yhteiskunnassa.

Lasten hyvinvoinnissa ei ole ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen (2002) mukaan kysymys pelkästään elämän perusedellytysten, kuten ravinnon, suojan ja hoivan tarjoamisesta, vaan myös lasten kasvamisesta ja kasvattamisesta tasapainoisiksi yksilöiksi ja yhteisön jäseniksi. Lapsi on väistämättä osa jotakin tiettyä kulttuuria, sillä lapsi kasvaa tietyssä kulttuurissa ja kulttuuriin. Lapsi osallistuu omalta osaltaan myös yhteisönsä kulttuuristen arvojen ylläpitämiseen ja uudistamiseen. Tämän vuoksi lapsiin tulisi ohjelmaesityksen mukaan suhtautua itsenäisinä subjekteina, kokevina ja luovina yksilöinä, jotka omaksuvat, suodattavat ja luovat uudelleen yhteisönsä kulttuuria. Vaikka taiteen ja kulttuurin välineellinen rooli lasten kasvamisessa ja kehityksessä tässä yhteydessä korostuukin, nähdään ohjelmaesityksessä hyvinvoinnin olevan monien tekijöiden summa. Myös sellaisten tekijöiden, jotka eivät suoranaisesti kuulu ihmisen perustarpeisiin, kuten mahdollisuudet toteuttaa itseään tai kuulua tiettyyn yhteisöön.

Hyvinvoinnin näkökulmaa tarkastellaan myös Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) ja Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014). Lastenkulttuuritoimikunta pitää lapsiperheiden elintasoja, asutuskysymyksiä ja yhdyskuntasuunnittelua, päivähoitoa ja koulujärjestelmän kehittämistä tärkeimpinä kysymyksinä kuin esimerkiksi lastenkulttuurin saavutettavuutta. Tämä on mielenkiintoinen kannanotto toimikunnalta, jonka tarkoituksena on nimenomaan tarkastella lastenkulttuurin tilaa ja edellytyksiä. Luonnollisesti elämän perusedellytysten turvaaminen on lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeimpiä toimenpiteitä, mutta kannanotto on lähtökohtaisesti lastenkulttuuria väheksyvä eikä ota huomioon kulttuurin ja taiteen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Lisäksi kannanotto on ristiriidassa sen suhteen, että mietinnön mukaan lastenkulttuuria tulisi tarkastella osana lapsen muuta kehitysympäristöä. Tämän voidaan tulkita tarkoittavan sitä, että lastenkulttuuripolitiikka tulisi Lastenkulttuuritoimikunnan mukaan sitoa osaksi muu-

hun lapsia koskevaan politiikkaan. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että ihmisen kehitys on jatkuvaa ja se toteutuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Lapsi tarvitsee kehittyäkseen fyysisesti ja psyykkisesti turvallisen ympäristön, jossa hän voi kehittää itseään sekä jatkuvia ja hyviä ihmissuhteita. Lisäksi lapsen kehitys vaatii toimikunnan mukaan kuulumisen tunteen, esteettisiä kokemuksia sekä monipuolisen vuorovaikutussuhteen luonnon kanssa. Näillä tekijöillä on toimikunnan mukaan vaikutusta myös lasten kulttuuriympäristöihin. Tästä näkökulmasta lastenkulttuurin kehittäminen tulisi rinnastaa lapsiperheiden elintasoon, asuntopoliittisiin ja koulutusjärjestelmän kehittämiseen liittyviin kysymyksiin eikä asettaa niitä eriarvoiseen asemaan.

Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) huoli lasten hyvinvoinnista nousee esille jo Ohjelmaehdotuksen lähtökohdat -luvussa.

Lasten ja nuorten kasvamisen tukeminen on yksi yhteiskunnan ja sivistysvaltion tärkeimmistä tehtävistä. Silti yhteiskunnassamme tehdään usein päätöksiä lapsen riskillä lapsen perustarpeista tinkien. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 5.)

Lapsuuden kokemukset ja laatu sekä kasvuympäristö vaikuttavat suuresti myöhemmän kehitykseen ja mahdollisuuksiin aikuisiällä. Suomella olisi varaa kiinnittää enemmän huomiota lapsuuden laatuun. Nykyisin lapset joutuvat sopeutumaan työvaltaiseen, tuottavuuteen perustuvaan yhteiskuntaan ja sen aiheuttamiin paineisiin. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 5.)

Lapsen riskillä tarkoitetaan sitä, että päätökset kohdistuvat niihin politiikan aloihin, joilla on merkitystä lasten ja lapsiperheiden kannalta. Toisaalta huolella nousee esille se, että nykyiselle yhteiskunnallemme tyypillinen työn epätyypillisuus vaikuttaa lastenkin elämään niin ajankäytön kuin talouden näkökulmista. Vaikka Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) ei suoranaisesti puhuta lapsipolitiikasta, viitataan siihen esimerkiksi juuri lapsen riskillä toteutettavien päätöksien ja lapsuuden laadun kautta. Tällä tavoin lastenkulttuuripolitiikka ja lapsipolitiikka välille muodostetaan suhde ohjelmaehdotuksessa.

Suhtautuminen lasten omaan kulttuuriin on aineiston perusteella lastenkulttuuripolitiikan kiinnostavimpia kysymyksiä. Lasten oman kulttuurin edistäminen nostetaan aineistossa yhdeksi lastenkulttuuripolitiikan tavoitteeksi. Vaikka poliittiset ohjelmat toimivatkin ohjenuorana varsinaisen politiikan tekemiseksi, ei ohjelmissa osoiteta lasten omaa kulttuuria vahvistavia toimenpide-ehdotuksia lainkaan. Siksi onkin vaikea ymmärtää, miten lastenkulttuuripolitiikka voisi edistää lasten omaa kulttuuria, mikäli sitä ei pystytä toimenpide-

ehdotusten kautta ohjailemaan. Lasten oma kulttuuri näyttäytyykin aineiston valossa varsin ongelmalliselta lastenkulttuuripolitiikan näkökulmasta eikä aineistossa pyritä ratkaisemaan tätä ongelmaa. Aineiston pohjalta voidaankin väittää, että lastenkulttuuripolitiikan keinoin edistetään ennen kaikkea aikuisjohtoista lastenkulttuuria, ja lasten oma kulttuuri seuraa ikään kuin vierellä.

Toinen mielenkiintoinen kysymys lastenkulttuuripolitiikassa liittyy lastenkulttuurin saavutettavuuteen. Saavutettavuuden näkökulmasta ohjelmat ovat varsin ongelmakeskeisiä, sillä saavutettavuutta käsitellään aineistossa siitä näkökulmasta, että erilaisista syistä johtuen lapsilla ja nuorilla ei ole tasavertaisia mahdollisuuksia saavuttaa ja osallistua kulttuuriin. Erilaisilla syillä aineistossa viitataan alueellisiin ja taloudellisiin kysymyksiin, mutta myös siihen, että kulttuurin tulee saavuttaa yhtäläillä toimintaesteiset ja -rajoitteiset lapset. 2000-luvun ohjelmissa kiinnitetään huomiota myös eri kulttuuritaustaisten lasten ja nuorten mahdollisuuksiin saavuttaa kulttuuri. On kuitenkin huomattavaa, että 35 vuodessa lastenkulttuurin saavutettavuuteen liittyvät ongelmat ovat käytännössä pysyneet samoina, eikä näitä ongelmia ole pystytty kokonaan ratkaisemaan. Saavutettavuuteen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi tarjotaan ohjelmissa suppeita keinoja. Saavutettavuuden ongelmaa halutaankin ohjelmissa usein paikata esimerkiksi koulun tiloja hyödyntämällä. Ohjelmien yleinen näkemys tuntuu olevan, että saavutettavuuden ongelma ratkaistaan siten, että mahdollisuus kulttuurin saavutettavuuteen luodaan fyysisten tilojen kautta (ks. myös luku 5.4), mutta ohjelmissa ei juurikaan paneuduta asenteisiin tai siihen, miten lastenkulttuuria arvostetaan. Tältä osin suomalaista lastenkulttuuripolitiikkaa voidaan kutsua tehottomaksi sekä kyseenalaistaa lastenkulttuurin ja lastenkulttuuripolitiikan asema opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnan erityisenä painopistealueena.

2000-luvulla saavutettavuuteen liittyy olennaisesti myös osallisuuden kysymykset. Tämä kertoo muutoksesta lasten asemassa ja lapsipolitiikan kehityksessä (ks. luku 2.2) sekä lapsen toimijuuden käsittämässä, sillä Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) lasten osallisuutta ei tarkastella. Osallisuuden näkökulman korostuminen 2000-luvun ohjelmissa kertoo siitä, että lapsia ei julkisessa keskustelussa nähdä enää pelkästään aikuisten ja instituutioiden huolen ja hoivan kohteina, vaan lapsen asema yhteiskunnassa on täysivaltaisempi. Itsenäisen subjektin aseman vahvistamiseksi Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014, 25) esittelee kulttuurikompetenssin käsitteen, joka

tarkoittaa yksilön kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Se vahvistuu jo varhaisella iällä, kun lapsi oppii uutta ja saa kokemuksia ja elämyksiä taiteesta ja kulttuuriperinnöstä. Kulttuurikompetenssiin kuuluvat tiedot, taidot, tietoisuus ja asenteet.

Vaikka käsite määritelläänkin ensimmäisen kerran Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014), on käsitteen mukaisia tavoitteita esitetty myös aiemmissa 2000-luvun ohjelmissa, esimerkiksi uuden median kohdalla. Kulttuurikompetenssin vahvistamiselle annetaan kuitenkin tärkeä ja keskeinen rooli ohjelmaehdotuksessa. Ohjelmaehdotus nostaa yhdeksi toimenpiteeksi lasten ja nuorten kulttuurikompetenssin vahvistamisen kirjaaminen seuraavan hallitusohjelman tavoitteeksi. Tämä on toteutunut pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmassa (29.5.2015-). Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi näkyy Sipilän hallitusohjelmassa ja kärkihankkeissa taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamisena. Ottamatta kantaa hallitusohjelman vaikuttavuuteen, voidaan kuitenkin väittää, että tältä osin Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi on onnistunut.

Tietyllä tapaa kulttuurikompetenssin vahvistamisen tavoitteesta pilkottaa kuitenkin kansantaloudellinen näkökulma, sillä kulttuurikompetenssin vahvistamisen avulla ”luodaan tulevaisuuden taide- ja kulttuuriyleisö ja kysyntää yhä monipuolisemmille ja pitemmälle kehittyneille luoville sisällöille ja tuotteille” (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 18). Tämä herättää kysymyksen siitä, halutaanko ohjelmaehdotuksen kautta lainkaan tarjota lapsille kulttuuria ilman tiettyä tarkoituspäätä. Anttilan ja Rensujeffin (2009, 44) mukaan ”Suomen kilpailukyky on noussut keskeiseksi kulttuurikasvatuksen tavoitteeksi sivistyksen ja suojelun lisäksi”. Vaikuttaa siltä, että tällainen ajattelu on noussut myös lastenkulttuuripoliittiseen ohjelmaehdotukseen. Kehitys on yhdenmukainen kulttuuripolitiikan kolmannen linjan kanssa, jossa kulttuuria hyödynnetään kilpailukyvyyn edistämässä (ks. Kangas ja Pirnes 2015).

Aineistossa asetetut tavoitteet lastenkulttuuripolitiikalle ovat varsin kunnianhimoisia, ja ne vaativat usein eri toimijoiden välistä yhteistyötä. On kuitenkin tärkeää pohtia löytyykö tällaiselle hallinnonalojen ja muiden toimijoiden väliselle yhteistyölle riittävästi resursseja sekä tahtoa. Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) luo kuvaa siitä, että lastenkulttuuri on monialaisen yhteistyön kohde, ei erillinen ja irrallinen kokonaisuus, joka vaikuttaa ja johon on vaikutusta useilla hallinnon aloilla. Kuitenkin esimerkiksi kuntia, järjestöjä ja taidelaitoksia koskevat toimenpide-ehdotukset ovat luonteeltaan lähinnä ohjaavia. Vaikka kuntia koskevat toimenpide-ehdotukset ovatkin luonteeltaan vain ohjaavia, annetaan niitä

ohjelmassa erityisen paljon. Tämä on ongelmallista siksi, että antaessaan kunnille, järjestöille ja taidelaitoksille vain ohjaavia toimenpide-ehdotuksia, ei ohjelma onnistu sitouttamaan niitä toimijoita, jotka monialaisen yhteistyön kannalta ovat keskeisimpiä. Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) onnistuu korjaamaan edellä mainittua ongelmaa siten, että se määrittelee kohderyhmäkseen ensisijaisesti lasten asioista päättävät ja lasten kanssa työskentelevät tahot. Lasten asioista päättäviksi tahoiksi voidaan tulkita kooluvun myös vanhemmat, mutta ohjelmaehdotusta kuten muitakaan aineistoon kuuluvia ohjelmia on vaikea nähdä vanhempien aktiivisesti käyttäminä työkaluina. Laajasti määritellyn kohderyhmänsä vuoksi ohjelmaehdotuksessa suhtaudutaan eri toimijoiden ja hallinnonalojen väliseen yhteistyöhön muuta aineistoa avoimemmin ja ohjelmaehdotuksen retoriikkaan on nostettu sitoutuminen tällaiseen yhteistyöhön.

5.3 Toimijuus lastenkulttuurissa

Toimijuus kuuluu olennaisesti lastenkulttuuriin. Toimijuutta tarkastellaan aineistossa melko vähän, vaikka lastenkulttuurin käytännön toteutumisen kannalta sillä on erittäin keskeinen asema. Toimijuus korostuu ennen kaikkea ohjelmien toimenpide-ehdotuksissa, yleensä siitä näkökulmasta kenelle toimenpide-ehdotus on suunnattu.

Kiinnitän analyysissäni huomiota ensisijaisesti lasten toimijuuteen lastenkulttuurissa, sillä lastenkulttuurin tärkein kohderyhmä ovat lapset itse. Lisäksi oman kulttuurinsa kautta lapset ovat tärkein toimijaryhmä. Lastenkulttuurissa kuten yhteiskunnassa laajemminkin lapsia ei kuitenkaan aina nähdä toimijoina, vaan aikuisten ja instituutioiden toimien kohteena (Anttila ja Rensujeff 2009, 122). Tämä näkökulma korostuu myös aineistossa. Lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien toimijuutta määrittää aikuisjohtoisuus, sillä toimijuudella tarkoitetaan aineistossa useimmiten aikuisten tai instituutioiden toimijuutta. Lastenkulttuurin toimijoiksi mainitaan aineistossa mm. vanhemmat, koulut, päiväkodit, taide- ja kulttuurilaitokset, järjestöt, ja taiteilijat. Toimijakenttää voidaan aineiston perusteella kuvata laajaksi ja moniulotteiseksi.

Ehkä hieman yllättävästi lasten oma toimijuus jää kuitenkin aineistossa pieneen sivurooliin. Aineiston pohjalta voidaan todeta, että lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien tarkoituksena ei ole korostaa lasten omaa toimijuutta. Tämä on erityisen mielenkiintoinen havainto luvun

3.2 valossa, jossa todettiin, että lastenkulttuuri keskittyy niihin toimintoihin, ajanvietteisiin ja merkityksiin, joita lapset luovat itse (ks. Mintz 2007). Lisäksi lasten toimijuuden näky-misen vähäisyys kertoo myös lasten ja lastenkulttuurin asemasta kulttuuripolitiikassa (ks. Anttila ja Rensujeff 2009).

Aineistossa käsitellään vain hyvin vähän sitä, miten lapset omalla toiminnallaan voivat luoda lastenkulttuuria. Lasten toimijuudella tarkoitetaan aineistossa useimmiten taiteen ja kulttuurin vastaanottoa. Lapset ovat aineiston perusteella lastenkulttuurin kohdeyleisö eivätkä aktiivinen tekijöiden ja tuottajien ryhmä. Lasten rooli lastenkulttuurissa näyttäytyy aineiston perusteella olevan käytännössä vastaanottajan rooli. Vastaanottajan roolin koros-tuminen on yhdenmukainen sen kanssa, että ohjelmissa painopiste on ennen kaikkea lapsil-le suunnatussa kulttuurissa. Ohjelmissa kiinnitetään hyvin vähän huomiota lasten omaan kulttuuriin, jolloin toimijuuden tarkastelu tältä osin on luonnollisesti vähäistä.

Kuten luvussa 5.1. kävi ilmi, ohjelmissa lastenkulttuuri jaetaan kahteen osa-alueeseen, ai-kuisten lapsille suuntaamaan kulttuuriin ja lasten omaan kulttuuriin. Toimijuutta tarkastel-lessa voidaan lastenkulttuurista erottaa myös Flemming Mouritsenin (2002) jaottelun kol-mas osa-alue, eli aikuisten ja lasten yhdessä tekemä kulttuuri. Tämä osa-alue näkyy aineis-tossa useimmiten kerhotoimintana (ks. esim. Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmak-si 2014, 13). Osa-alueessa korostuu kuitenkin se, että aikuinen ohjaa ja valvoo toimintaa, mutta lapsen mahdollisuuksia toteuttaa itseään halutaan tällaisessa toiminnassa parantaa.

Ohjelmien vertailu osoittaa, että lasten toimijuutta käsitellään vaihtelevasti eri aikoina. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) lasten toimijuutta käsitellään hyvin vähän, sillä lasten toimijuus ei korostu edes vastaanottajan roolista. Mietinnössä keskitytään laa-dukkaan lastenkulttuurin nykytilaan ja kehittämistarpeisiin, mutta lastenkulttuurin kohde-ryhmä eli lapset jäävät huomion ulkopuolelle. Mietinnössä ei tarkastella lastenkulttuurin vastaanottoa kohderyhmässä saati sitä, miten lapsien omat makumieltymykset voitaisiin ottaa huomioon. Lastenkulttuuri nähdään tärkeänä mietinnössä, mutta sen merkitys kohde-ryhmälleen ei korostu.

2000-luvulla lasten toimijuuden edellytyksiin on kuitenkin jo herätty. Samanlainen kehi-tyskulku on havaittavissa myös lapsipolitiikassa (ks. Satka ym. 2002). ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) las-

ten toimijuus nousee jo vahvemmin esiin, mutta ohjelmasta puuttuu lapsen kuuleminen ja lapsen oman äänen tunnustaminen. Esitetyt toimenpide-ehdotukset on suunnattu hallinnollisille instituutioille, kunnille, koulutuksen järjestäjille, taidelaitoksille ja järjestöille. Tältä osin ohjelmien tuottama lastenkulttuuri ja lastenkulttuuripolitiikka ovat ylhäältä alaspäin ohjautuvaa politiikkaa. Painopiste on voimakkaasti aikuisjohtoisessa toiminnassa.

Osallistuminen ja oma luova toiminta – lastenkulttuuri spesifissä merkityksessään – voi puolestaan toteutua niiden instituutioiden ja järjestelmien kautta, joita kulttuurin ja koulutuksen kentällä on erityisesti rakennettu lapsille (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 24).

Ohjelmaesitys (2002) ja ohjelma (2003) pyrkivät vahvistamaan niitä instituutioita ja järjestelmiä, joissa lapsen osallistuminen ja oma toimiminen mahdollistuvat. Tämä on tärkeä toimi, sillä sitä kautta lasten asema niin yleisellä tasolla kuin kulttuurin näkökulmasta vahvistuu. Uutta lastenkulttuuria kuitenkin syntyy myös ilman virallisia kanavia (Anttila ja Rensujeff 2009, 25). Ohjelmaesityksen ja ohjelman tulkinta on kuitenkin päinvastainen, sillä niiden mukaan lastenkulttuuri mahdollistuu käytännössä vain virallisten instituutioiden kautta.

Voimakkaammin lasten toimijuus nousee esille Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014). Ohjelmaehdotus

keskittyy erityisesti lasten ja nuorten kuulemisen ja harrastusten saavutettavuuden lisäämiseen. Tavoitteena on luoda ehyempiä kokonaisuuksia ja lisätä eri hallinnonalojen välistä ja moniammatillista työtä lapsen ja nuoren parhaaksi. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 7-8.)

Lasten ja nuorten kuulemisen nostaminen ohjelmaehdotukseen (2014), lisää näennäisesti lasten toimijuutta lastenkulttuurissa ja tarjoaa lapsille ja nuorille vaikuttamisen mahdollisuuksia. Ohjelmaehdotus ei kuitenkaan määrittele tarkasti missä määrin lapsia ja nuoria tulisi kuulla heitä koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi ohjelmaehdotuksen toimenpideosiossa lasten ja nuorten kuuleminen korostuu toimintaympäristöjen suunnittelun ja toteutuksen yhteydessä. Lasten ja nuorten kuuntelemista ei kuitenkaan uloteta siihen, että lapset ja nuoret voisivat vaikuttaa heille suunnattujen kulttuuri- ja taidepalveluiden sisältöihin. Lasten ja nuorten kuuntelemiseen liittyy vielä ongelmia, ja näihin kysymyksiin olisi tärkeää pohtia ratkaisuja. Kuuntelemisen lisäksi edellisessä luvussa mainittu kulttuurikompetenssin lisääminen pyrki osaltaan vahvistamaan lasten toimijuutta.

Ohjelmien puutteeksi voidaan lukea se, että ne keskittyvät ennen kaikkea kulttuuriin, jota aikuiset tuottavat lapsille. Tämä näkyy myös lasten toimijuudessa, sillä lastenkulttuuripolitiikan näkökulmasta vastaanottajan roolia on helpompi hallinnoida kuin sitä, että lapsille annettaisiin mahdollisuus muuhunkin toimijuuteen virallisten instituutioiden sisällä. Toisaalta toimijuutta pitäisi ulottaa siihen, että lasten ja nuorten omat makumieltymykset otettaisiin voimakkaammin huomioon aikuisten lapsille tuottamassa kulttuurissa.

5.4 Lastenkulttuuri eri taiteenaloilla

Lastenkulttuuria tarkastellaan eri taiteenaloilla koko aineistossa lukuun ottamatta Ehdotusta lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014). Ohjelmaehdotus keskittyy laajempiin toimiin, jotka osaltaan vaikuttavat myös eri taiteenaloilla. Muissa ohjelmissa käsitellään lastenkulttuurin asemaa eri taiteenaloilla sen mukaan, mitä taiteenaloja katsotaan kuuluvaksi lastenkulttuuripolitiikkaan eri aikoina. Eri taiteenaloilla on vahva yhteys lastenkulttuuripolitiikkaan, sitä kautta, mitä taiteenaloja kussakin ohjelmassa tarkastellaan.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979) tarkastelee lastenkulttuurin tilaa eri taiteenalojen tuotannon ja jakelun näkökulmista. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä käsitellään seuraavia taiteenaloja: lasten- ja nuorten kirjallisuus, lehdet, sarjakuva, teatteri, kuvataide, musiikki, elokuva sekä sirkus. Lastenkulttuurilla on siis vaikutusta varsin monella taiteenalalla. Toimikunta esittelee kattavasti eri taiteenalojen sen hetkistä tilaa sekä erilaisia haasteita, joita eri taiteenaloilla esiintyy. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) tarkastellaan osittain samoja taiteenaloja kuin Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979), mutta myös uusia taiteenaloja on nostettu lastenkulttuuriin. Ohjelmaesityksen ja ohjelman tarkastelemat taiteenalat ovat: elokuvataide, kirjallisuus, kuvataide, näyttämötaide, muotoilu, kuvitus ja sarjakuva, säveltaide, rakennustaide, tanssitaide, valokuvataide sekä sirkustaide. Ohjelmaesityksessä ja ohjelmassa uusia taiteenaloja ovat siis muotoilu, jonka yhteydessä tarkastellaan myös kuvitusta ja sarjakuvaa, rakennustaide, tanssitaide sekä valokuvataide.

Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) tarjotaan yhteisiä ratkaisumalleja eri taiteenaloille. Tämä nostaa esille lastenkulttuurin käsitteen ongelmallisen luonteen, sillä käsitettä voidaan tulkita sekä laajasta että kapeasta näkökulmasta (ks. 5.1). Kapeasta, taiteisiin, liit-

tyvästä näkökulmasta katsoen, lastenkulttuurin jakautuu eri taiteenaloihin. Yhteiset ratkaisumallit eivät kuitenkaan välttämättä vahvista lastenkulttuurin asemaa, sillä taiteenalat ovat luonteeltaan erilaisia, ja niillä on erilaisia kehittämiskohteita ja -tarpeita. Yhteisten ratkaisumallien vuoksi eri taiteenalojen erityispiirteet voivat pahimmassa tapauksessa jäädä liian vähäiselle huomiolle eikä taiteenaloilla ole riittäviä mahdollisuuksia kehittyä.

Ohjelmien pohjalta voidaan tarkastella miten eri taiteenalat ovat ohjelmien välillä kehittyneet. Kirjallisuuteen erillisenä lastenkulttuurin taiteenalana suhtaudutaan aineistossa varsin kriittikittömästi ja kirjallisuuden asema lastenkulttuurissa vaikuttaa olevan itsestään selvä. Lähtökohtaisesti kirjallisuuden tulkitaan täyttävän laadukkaan kulttuurituotteen vaatimukset, jopa siinä määrin ettei laadun kysymystä tarvitse pohtia kirjallisuuden kohdalla käytännössä lainkaan. Jopa käänöskirjallisuuden, jota lasten- ja nuortenkirjallisuudessa tuotetaan paljon, katsotaan täyttävän laadulliset vaatimukset, vaikka erityisesti Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979) näkee tuontikulttuurissa paljon negatiivisia puolia. Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) kirjallisuudella on lukuharrastuksen ohella tärkeä rooli kulttuuriperinnön edistäjänä ja kirjallisuudella katsotaan olevan tärkeä rooli lapsuudessa. Kirjallisuus palvelee ohjelmissa monia sivistyksellisiä tehtäviä, ennen kaikkea lukutaidon kehittymistä, jonka voidaan katsoa vaikuttavan siihen, että kirjallisuutta pidetään tärkeänä taiteenalana lastenkulttuurissa.

Sarjakuvan asema aineistossa on mielenkiintoinen, sillä Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) se luokitellaan omaksi taiteenalakseen kun taas Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) luokittelee sarjakuvan hallinnollisesti kuuluvan osaksi muotoilua. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen (2002) selvitysosassa sarjakuvaa käsitellään puolestaan omana taiteenalanaan. Sarjakuvan luokittelu on toisaalta vaikeaa sen moniulotteisuuden vuoksi, sillä sarjakuvassa yhdistyvät grafiikka ja sanataide. Myös sarjakuvan kohderyhmissä on tapahtunut muutoksia ohjelmien välillä. Mietinnössä lapset nähdään yhtenä keskeisenä sarjakuvan kohdeyleisönä, kun taas ohjelmaesityksessä todetaan, että sarjakuvaa suunnataan nykyisin erityisesti aikuisyleisölle. Tämän vuoksi ohjelmaesitys tarkastelee sarjakuvaa hyvin yleisellä tasolla puuttumatta sen sisältöihin, mutta mietinnössä sarjakuvaa kritisoidaan sen ylikansallisen, heikkotasaisen ja väkivaltaisen luonteen vuoksi. Vaikka 2000-luvulla todetaankin sarjakuvan kohdeyleisön muuttuneen aikuisista lapsiin, ei ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa pohdita sitä näkökulmaa, että sarjakuva voisi hävitä lastenkulttuurin taiteenaloista.

Yksi selkeimpiä eroja aineiston sisällä on niiden suhtautuminen elokuvaan lastenkulttuurin taiteenalana. Elokuvan asema Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) on hyvin vähäinen, sillä mietinnön mukaan kotimaisten pitkien lastenelokuvien tuotanto on ollut pitkään lähes olematonta. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002) ja Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) puolestaan nostavat lastenelokuvan yhdeksi tärkeimmäksi taiteenalaksi lastenkulttuurissa. Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003, 25) mukaan ”lastenelokuva ja lastenelokuvakulttuuri ovat viime aikoina nousseet kulttuuripolitiikan yhdeksi erityiseksi painopisteeksi”. Tämä herättää kysymyksen siitä, miksi juuri lastenelokuvaan on tartuttu ja miksi sitä on haluttu nostaa erityisesti jalustalle? Ohjelmaesityksen perusteella myös muilla taiteenaloilla on suuriakin kehittämistarpeita, ja siksi on mielenkiintoista, että juuri elokuvaan on tartuttu näin voimakkaasti. 2000-luvun ohjelmissa kiinnetään huomiota myös siihen, että lapsilla ja nuorilla on merkittävä rooli elokuvan tekijöinä. Ohjelmaesityksen mukaan käsite lastenelokuvakulttuuri tarkoittaa myös lasten ja nuorten itsensä tekemiä elokuvia ja videoita. Vaikka lasten ja nuorten oman toimijuuden merkitys ohjelmaesityksessä tällä tavoin huomioidaankin, keskittyy ohjelmaesitys ennen kaikkea lapsille suunnattuun elokuvaan ja sen edistämiseen. Erityisen keskeiseen asemaan ohjelmaesityksessä nostetaan elokuva- ja mediakasvatus. Ohjelman toimenpide-ehdotukset osoitetaan ennen kaikkea opetusministeriölle, mutta esimerkiksi koko elokuvantekijöiden kenttä rajautuu toimenpide-ehdotusten ulkopuolelle.

Kuvataide ja musiikki ovat lasten suosituimpia taideharrastuksia (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 74). Kuvataiteen ja musiikin taiteenalojen tarkastelua ohjelmissa leimaa niiden itsestään selvä asema lastenkulttuurin taiteenaloina, jota osaltaan perustelee juuri se, että kuvataide ja musiikki ovat suosittuja taideharrastuksia. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen (2002, 45) mukaan ”kuvataiteessa lastenkulttuurin edistämistoimet painottuvat taidekasvatukseen, visuaalisen ympäristön kohentamiseen sekä museopedagogiseen työhön”. Ohjelmaesityksen suhtautuminen kuvataiteisiin on lähtökohtaisesti Lastenkulttuuritoimikunnan mietintöä (1979) laajempi, sillä mietinnössä kuvataidetta tarkastellaan lähinnä taidemuseoissa tapahtuvan lapsiin suuntautuvan toiminnan osalta. Yhteistä näille kahdella ohjelmalle on kuitenkin kuvataiteen liittäminen voimakkaasti juuri museotyöhön. Ohjelmissa keskitytään aikuisjohtoisen kuvataiteen edellytyksiin, tilanteeseen ja edistämiseen, mutta aktiiviset harrastajat, lapset, jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003) ja ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen mu-

kaan arkipäivä on voimakkaasti visualisoitunut, mutta tähän haasteeseen ohjelma ei pysty vastaamaan, sillä esitetyt toimenpide-ehdotukset kuvataiteen osalta ovat ”vaatimattomia”. Toimenpide-ehdotusten kautta pyritään lähinnä lisäämään tätä visualisoitumista, mutta esimerkiksi kuvanlukutaitoa ei nosteta toimenpide-ehdotuksissa lainkaan esille.

Musiikin asema aineistossa on mielenkiintoinen. Yhtäältä musiikin todetaan olevan lasten suosituimpia taideharrastuksia, mutta lastenkulttuuripolitiikan näkökulmasta taiteenalan haasteet ovat hyvin samankaltaisia sekä Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) että ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003). Lastenmusiikin haasteiksi katsotaan aineistossa kotimaisen lastenmusiikin esittäjien ja tarjonnan vähäisyys. Musiikin taiteenala vaikuttaakin aineiston perusteella nauttivan itsestään selvästä asemastaan lastenkulttuurissa puhtaasti siitä syystä, että se on lasten keskuudessa suosittu harrastamisen kohde. Lasten toimijuus ei kuitenkaan korostu edes säveltaiteen osalta ohjelmissa, vaikka taiteenalan harrastajakunta on laaja. Lisäksi musiikin osalta taidekasvatusjärjestelmä on Suomessa laaja ja perustaltaan vahva, joka osaltaan vaikuttaa säveltaiteen asemaan lastenkulttuurissa. Lastenmusiikin kannalta kotimaisen tarjonnan ja tekijöiden vähäisyys on kuitenkin suuri ongelma, ja ohjelmissa ollaan varsin haluttomia poistamaan tätä ongelmaa. Se millainen tarjonta kotimaisessa lastenmusiikissa on ja kuinka paljon alalla on tekijöitä, vaikuttaa väistämättä alan kehitykseen negatiivisesti. Säveltaide hyötyisi lastenkulttuurissa samanlaisesta erityisasemasta, johon lastenelokuva on 2000-luvulla nostettu.

Sirkustaiteeseen perehdytään sekä Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) että ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003). Mietinnön aikaan sirkustoimintaan kohdistui raskas verotus, joka osaltaan vaikutti sirkustoiminnan vähentymiseen. Taidemuotona sirkusta arvostetaan mietinnön mukaan vähän, vaikka sirkus on perinteisesti tarjonnut koko perheelle sopivaa ohjelmaa. Vaikka sirkus huomioidaan omana taiteenalanaan jo Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä, todetaan ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa sirkustaiteen vasta vakiinnuttavan paikkaansa valtion taidehallinnossa muiden taiteenlajien ohessa. Sirkuksen aseman voidaan kuitenkin katsoa merkittävästi parantuneen, sillä toimintaa haittaava hupivero, jonka jo Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö katsoi haitalliseksi, poistettiin vuonna 1981. Taiteen perusopetukseen sirkustaide otettiin mukaan omana taiteenalanaan vuonna 1992. Ohjelmaesityksen (2002, 112) mukaan sirkustaiteen arvostus

taidehallinnossa näkyy siinä, että ”taiteen keskustoimikuntaan perustettiin 1990-luvun lopulla erityinen sirkus- ja estraditaidetyöryhmä, joka vakiintui virallisesti sirkus- ja estraditaidajaostoksi vuonna 2001”. Sirkus- ja estraditaiteenjaoston toiminta kuitenkin lakkautettiin vuonna 2010 samassa yhteydessä kuin erillinen lastenkulttuurijaosto. Ohjelmaesityksessä (2002, 112) kuitenkin todetaan, että ”toimenpiteet kertovat alan vakiintumisesta omaksi taidelajikseen ns. perinteisempien taidemuotojen rinnalle”. Tämä on mielenkiintoista siksi, että Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö katsoo sirkustaiteella olevan varsin perinteinen asema koko perheelle sopivan ohjelman tarjoajana. Lisäksi perinteikkyydestä kertoo se, että sirkusta käsitellään ylipäätään omana taiteenlajinaan jo vuonna 1979 julkaisussa mietinnössä. Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa sirkustaiteen asemaa halutaan entisestään vahvistaa laajentamalla opetustoiminnan mahdollisuuksia ja kehittämällä alan järjestötoimintaa ja esitystoimintaa. Toimenpide-ehdotukset ovat varsin yleisellä tasolla, joka viittaa siihen, ettei sirkustaiteen alaa tunneta vielä tarpeeksi. Vain sirkustaiteen perusopetuksen osalta ohjelmassa esitetään tarkasti määritelty tavoite, jota kuitenkin rajoittaa taiteen perusopetuksen rahoitus.

Taiteenaloja, joita Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979) ei tarkastele, mutta joita käsitellään ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) ovat muotoilu ja kuvitus, rakennustaide, tanssitaide sekä valokuvataide. Näiden ns. uusien taiteenalojen kohdalla ei ole mahdollista tehdä vertailua ohjelmien välillä, mutta niiden asemaa lastenkulttuurin taiteenaloina on mielenkiintoista tarkastella. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” ja Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma eivät saa kunnollista otetta uusista taiteenaloista juuri lastenkulttuurin näkökulmasta, vaikka uusilla taiteenaloilla onkin varsin luonteva yhteys lastenkulttuuriin esimerkiksi kädentaitojen, kuvituksen ja rakennetun ympäristön kautta. Uusia taiteenaloja käsitellään edellä mainituissa ohjelmissa hyvin yleisellä tasolla, eikä ohjelmissa kiinnitetä juurikaan huomiota lasten omaan kulttuuriin tai toimijuuteen uusien taiteenalojen osalta.

Lasten oman kulttuurin ja toimijuuden näkökulmien puuttuminen niin vakiintuneilta kuin uusiltakin taiteenaloilta vahvistaa lastenkulttuuripolitiikan aikuisjohtoisuutta ja ylhäältä alaspäin ohjautuvaa (lastenkulttuuri)politiikkaa. Lasten toimijuuden häivyttäminen ohjelmista on ristiriidassa sen kanssa, että harrastamisen kautta lapset ovat hyvinkin aktiivisia toimijoita eri taiteenaloilla. Taideharrastus antaa lapselle paljon. Se kehittää mm. luovuutta ja antaa kokemuksia taiteesta, mutta se edellyttää lapselta myös paljon omaa panosta, omaa

toimijuutta. Tämän vuoksi lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien tulisi tarkastella lasten toimijuuden edellytyksiä samalla tavoin kuin eri taiteenalojen edellytyksiä.

5.5 Instituutioiden rooli

Lastenkulttuurin keskeisiksi instituutioiksi voidaan aineiston perustellaan nimetä koti ja perhe, päivähoito ja koululaitos, kirjastot, museot, lastenkulttuurikeskukset sekä kunnat. Instituutioiden keskeinen asema lastenkulttuurissa korostuu kaikissa ohjelmissa, mutta se millainen rooli kullakin instituutiolla on, vaihtelee ohjelmien välillä. Keskeisin muutos liittyy siihen, että vastuu lastenkulttuurista on siirtynyt kodin piiristä virallisiin instituutioihin. Lapsen näkökulmasta sisäisen instituution eli kodin rooli on pienentynyt, kun taas ulkoisten eli yhteiskunnan ylläpitämien kasvatustituutioiden, kuten koululaitoksen ja päiväkodin merkitys on puolestaan kasvanut.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) painopiste on kodissa ja perheessä. Se miten kotona suhtaudutaan kulttuuriin, heijastuu mietinnön mukaan lasten kulttuuriharrastamiseen sekä siihen, millaisesta kulttuurista lapsi kiinnostuu. Vanhempien rooli kulttuurikasvattajina nähdäänkin mietinnössä erityisen tärkeänä. Koti on mietinnössä keskeisessä asemassa siitä syystä, että kodin ulkopuoliseen kulttuuritoimintaan osallistuu vain osa lapsista eikä kulttuuripalvelut saavuta alueellisesti kaikkia lapsia. Lisäksi kodin roolin painotamista perustelee se, että mietinnön mukaan iso osa lapsista ei ole julkisen päivähoiton piirissä vaan lapsia hoidettiin tuolloin paljon kotona. Vaikka kodin rooli lastenkulttuurissa onkin mietinnön mukaan keskeinen, ei yhteiskunta tue riittävästi vanhempien tehtävää kulttuurikasvattajina.

Vanhempien kasvatustehtävää ja kotia kulttuuriperinteen välittämistehtävissä sekä lasten omatoimisten kulttuuriharrastusten virittäjänä ei yhteiskunta nykyisin tue riittävästi. Samoin työ- ja perhe-elämän huono yhteensovittaminen jättää vanhemmille liian vähän aikaa yhteisiin harrastuksiin lastensa kanssa.

Yhteiskunnan toimenpitein tulisi yleensä lisätä kotien ja vanhempien tasa-arvoisia taloudellisia, tiedollisia ja ajankäyttöön liittyviä valmiuksia lasten kulttuurikasvattajina. Perhe- ja kasvatustuontaa on tämän vuoksi laajennettava ja liitettävä siihen yhtenä osana kulttuuriin kasvattaminen. (Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö 1979, 7.)

Vaikka Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) painottuu sisäisen instituution eli kodin merkitys kulttuurikasvattajina, siinä tiedostetaan myös kotiin liittyvät ongelmat ja haasteet yhteiskunnan ohjauksen näkökulmasta. Tämä herättää kysymyksen siitä, miten niin yksityistä instituutiota kuin kotia voidaan ohjata kulttuurikasvattajan tehtävässä. Esimerkiksi koulujen kulttuurikasvattajan tehtävään voidaan vaikuttaa opetussuunnitelmien kautta, mutta kodin vastaavaan tehtävään on yhteiskunnan taholta lähes mahdoton puuttua.

Kodin ja vanhempien rooli on 2000-luvun ohjelmissa huomattavasti vähäisempi kuin Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979). Kulttuuristen arvojen välittyminen ja kulttuuriin osallistuminen tapahtuu ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen (2002) mukaan erilaisten kehitysympäristöjen ja instituutioiden kautta. Tärkein näistä ympäristöistä on ohjelmaesityksen mukaan koti ja perhe, jonka aloittamaa kulttuurikasvatusta jatkavat myöhemmin päivähoito ja koululaitos. Kodissa luodaan siis perusta lapsen kiinnostukselle kulttuuria kohtaan.

Lastenkulttuurin kannalta tulisi kaikissa näissä instituutioissa arvostaa lasta oman kulttuurinsa subjektina ja edistää lasten oman kulttuurin mahdollisuuksia kotona, päivähoitossa, koulussa ja vapaa-ajan palveluissa. Perheen ja vanhempien sekä iso-vanhempien roolia myös kulttuurikasvattajina ja lastenkulttuurin kentän keskeisinä vaikuttajina tulee vahvistaa. (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 21.)

”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesitys (2002) näkee lasten kulttuurikasvattamisen sekä sisäisen että ulkoisten instituutioiden yhteisenä tehtävänä ja jaettuna vastuuna, aivan kuten Lastenkulttuuritoimikunnan mietintökin (1979). Ohjelmaesityksessä painopiste on kuitenkin jo siirtymässä ulkoisten instituutioiden puolelle.

Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) kodin ja perheen roolia tarkastellaan varsin kapeasta näkökulmasta, ja muuhun aineistoon verrattuna kotia ja perhettä käsitellään ohjelmaehdotuksessa kaikkein vähiten. Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014, 8) todetaan, että

perheillä on suuri vastuu lasten ja nuorten harrastuksien valinnasta ja tukemisesta. Kodit rahoittavat suurimman osan lapsen ja nuoren harrastuksista. Vanhempien osallisuus harrastuksien kustannuksiin vaihtelee ja riippuu mm. sosioekonomisista tekijöistä.

Tältä osin perheen ja kodin merkitystä lasten kulttuuriharrastamisen kannalta ei voida kiistää. Vanhempien tehtävä on kuitenkin ennen kaikkea tukea taloudellisesti lastensa harras-

tuksia, mutta ohjelmaehdotus ei ota kantaa siihen, että vanhemmat välittävät lapsilleen myös erilaisia arvoja. Tämä arvojen välittäminen jälkipolville kuului keskeisesti vanhempien kulttuurikasvattajien tehtävään Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) ja edelleenkin ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002), mutta Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi poistaa vanhemmilta tämän tehtävän jättäen heille vain taloudellisen vastuun lastensa harrastamisesta. Ohjelmaehdotuksen pohjalta voidaankin väittää, että vastuu kulttuurikasvattamisesta on siirtynyt kokonaan ulkoisten instituutioiden tehtäväksi.

Kotia keskeisimmäksi toimijoiksi nousevat 2000-luvulla kasvatusinstituutiot sekä taide- ja kulttuurilaitokset. Päivähoitoa, esiopetusta ja koulua sivutaan ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) lähinnä taidekasvatuksen näkökulmasta. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesitys, Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma sekä Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) tarkastelevat taito- ja taideaineiden määrää ja laatua perusopetuksessa. Samoja teemoja on kuitenkin tarkasteltu myös jo Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979). Mietintö paneutuu perusopetuksen osalta siihen, miten paljon opetukseen kuuluu taito- ja taideaineita sekä millaiset edellytykset opettajilla on näiden aineiden opettamiseen. Taito- ja taideaineista mietinnössä keskitytään musiikkiin ja kuvaamataitoon, kun taas 2000-luvulla taide- ja taitoaineet ymmärretään laajemmin. Lisäksi kaikissa ohjelmissa nostetaan keskeiseksi tavoitteeksi opetushenkilöstön täydennyskoulutus taideaineiden osalta. Jo Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979) näki opettajakoulutuksen resurssit taideaineiden opettamiseen liian niukkoina. Vaikka puutteet on todettu jo varhain, ei ongelmaa ole pystytty ratkaisemaan vielä 2010-luvullakaan, sillä Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutus taideopetuksen osalta on nostettu yhdeksi toimenpiteeksi. Ongelmat ja kehittämiskohteet ovat siis pysyneet hyvin samoina tarkasteltavan ajankohdan puitteissa.

Mielenkiintoisen poikkeuksen aineistossa muodostaa Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014), sillä siinä koulu asetetaan erityiseen asemaan lastenkulttuurissa. Koulu nostetaan ohjelmaehdotuksessa keskeisimmäksi lastenkulttuurin instituutioksi, ja sillä nähdään olevan jopa suurempi merkitys lastenkulttuurin kannalta kuin esimerkiksi taide- ja kulttuurilaitoksilla.

Koulu ja varhaiskasvatuksen toimijat ovat lastenkulttuurin ja taidekasvatuksen tasa-arvoisen saavutettavuuden näkökulmasta vailla vertaa. Koulujen, päiväkotien ja leikkipuistojen varhaiskasvatustoiminnan taide- ja kulttuuriopetus ja -toiminta tavoittavat kunkin ikäluokan lapset erittäin hyvin. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 9.)

Suomen koulut ovat oppimistuloksiltaan maailman kärkeä. Koulujen haasteiksi koetaan mm. lasten häiriökäyttäytyminen ja koulussa viihtymättömyys. Koulupäivän aikana on vähän aikaa opettajan ja oppilaan väliseen henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen. Yksi selitys tähän on, että koulupäivä on kansainvälisesti verrattuna lyhyt.

Koulupäivän jälkeen tapahtuvilla toimilla voitaisiin korjata puutetta. Lasten olisi helppoa jäädä harrastamaan koulun tiloihin koulupäivän päättymisen jälkeen joko opettajan tai jonkun muun ammattitaitoisen ohjaajan kanssa. Koulun mahdollisuudet lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia koulupäivän aikana tai sen jälkeen ovat ainutlaatuiset johtuen lasten saavuttamisesta, koulun tiloista ja myös useimpien vanhempien myönteisessä suhtautumisessa koulussa tapahtuvaan toimintaan. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 13.)

Koulun erinomaisuutta lastenkulttuurin näkökulmasta perustellaan Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) useilla eri syillä. Koululaitos saavuttaa oppivelvollisten ikäryhmät erittäin kattavasti, jonka lisäksi koulun ainutlaatuisuutta puoltavat erinomaiset tilat harrastamiseen ja vanhempien myönteinen suhtautuminen koulussa tapahtuvaan toimintaan. Koulun ainutlaatuisuus lastenkulttuurin näkökulmasta ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton. Vaikka oppivelvollisuuden näkökulmasta koulu saavuttaakin eri ikäluokat hyvin, perustuu koulupäivän ulkopuolinen toiminta osallistumisen vapaaehtoisuuteen eikä näin ollen voida olettaa, että toimintaan osallistuisivat kaikki lapset. Saavutettavuuden kannalta osallistumisen mahdollisuudet ovat kyllä näin ollen erittäin hyvät, mutta mahdollisuuksien olemassa olo ei kuitenkaan vielä takaa sitä, että kaikki osallistuvat. Lisäksi koulujen tiloissa on huomattavia eroja, jolla on osaltaan vaikutusta siihen, että tilat määrittelevät, miten monipuolista harrastamista koulun tiloissa voidaan todella toteuttaa.

On erittäin ristiriitaista, että Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) haasteeksi koettu viihtymättömyys koulussa vähenisi koulun tiloissa järjestetyssä koulupäivän jälkeisessä toiminnassa. Lisäksi on aiheellista kysyä korvautuuko koulupäivän aikana vähäiseksi jäänyt vuorovaikutus opettajan kanssa koulupäivän jälkeisessä toiminnassa. Koulupäivän jälkeisessä toiminnassa opettajan roolin tulisi olla ennemminkin ohjaava ja valvova ja varsinaisen toiminnan painopiste lapsen toimijuudessa harrastamisen kautta. Anttila ja Rensujeff (2009, 119) esittävät huolensa aikuisvaltaisen kontrollin vahvistumisesta mm. eheytyneen koulupäivän (ks. aiheesta Anttila ja Rensujeff 2009, 119; Ehdotus las-

tenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 13) yhteydessä. Anttilan ja Rensujeffin (2009, 119) mukaan aikuisohjattu toiminta vähentää lasten omaan luovaan toimintaan käyttämää aikaa ja vie lapsilta ja nuorilta mahdollisuuden vapaaseen yhdessä- ja yksinoloon. Lisäksi Anttila ja Rensujeff (emt.) suhtautuvat varauksellisesti siihen, että eheytytyn koulupäivän keinoin voitaisiin korjata perusopetuksen puutteita taideopetuksen osalta tai että toiminta lisäisi lasten ja nuorten toimijuutta.

Ohjelmaehdotuksessa ei myöskään arvioida koulupäivän ulkopuolella tapahtuvan ohjatun toiminnan vaikutusta lasten jaksamiseen lainkaan. Koulun ja harrastusten ohelle myös lapsi kaipaa vapaa-aikaa ja ohjaamatonta toimintaa. Toisaalta on myös tärkeää pohtia sitä, korvaako kenen tahansa aikuisen läsnäolo omien vanhempien läsnäoloa. Opettaja ei voi korvata lapsen vanhempia vaikka opettajan rooli lapsen elämässä varsinkin alakoulussa on hyvin keskeinen.

Eheytytyn koulupäivän tarvetta perustellaan ohjelmaehdotuksessa (2014, 13) aiemmilla tutkimuksilla, joiden mukaan lasten sosiaalista ahdistuneisuutta voidaan vähentää lisäämällä aikuisten valvomaan vertaisryhmätoimintaa. Aikuisten ohjaamalla ja valvovalla toiminnalla on kuitenkin merkittävä ero. Molemmissa aikuinen määrittää toiminnalle tietyt säännöt ja rajat, mutta aikuisten valvomassa toiminnassa parhaassa tapauksessa lapsille annetaan vapaus päättää toiminnan sisällöistä. Vaikka eheytytyn koulupäivän tarkoituksena on järjestää opetussuunnitelman ulkopuolista toimintaa, ohjaa toimintaa edelleen kasvatukselliset näkökulmat. Toisaalta tutkijat ovat myös huolissaan lasten oman kulttuurin tilan vähenemisestä ja aikuisjohtoisen toiminnan vahvistumisesta (ks. Pääjoki 2007; Mintz 2009). Lisäksi aikuisten jatkuva valvonta ja läsnäolo toimii usein myös kimmokkeena lapsille toimia aikuisen sääntöjä ja odotuksia vastaan (ks. esim. Mintz 2009, 9). Koulupäivän jälkeinen toiminta koulun tiloissa vahvistaa Pääjoen ja Mintzin osoittamaa huolta. Sen ajan, jonka lapset voisivat koulupäivän jälkeen käyttää omaehtoiseen leikkiin, kapenee aikuisjohtoisessa toiminnassa mahdollisesti jopa entisestään. Ohjelmaehdotuksen keskeinen ongelma on siinä, että keskittymällä lapsille suunnattuun ohjattuun toimintaan, jää tärkeäksi koettu leikki ohjatun toiminnan jalkoihin.

Vaikka koulun rooli on ohjelmaehdotuksessa muita ohjelmia keskeisempi, ajatus koulupäivän jälkeisestä toiminnasta koulun tiloissa ei ole uusi. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä koulupäivän jälkeiseen toimintaan viitataan koulujen kerhotoimintana. ”Kulttuuri

kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa vastaavalla toiminnalla tarkoitetaan taiteen perusopetusta ja järjestöjen ylläpitämää toimintaa. Koulu-päivän jälkeisellä toiminnalla ei ole kuitenkaan muissa ohjelmissa niin keskeistä asemaa.

Koululaitoksen lisäksi lastenkulttuurin ydinalueeseen kuuluvat myös erilaiset taide- ja kulttuurilaitokset, joiden merkitys korostuu erityisesti ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) sekä Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003). Myös Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979) ja Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi (2014) kiinnittävät huomiota taide- ja kulttuurilaitoksiin, mutta huomattavasti kahta edellä mainitua ohjelmaa vähäisemmin. Lastenkulttuurin näkökulmasta yksi keskeinen kulttuurilaitos on kirjasto, ja kirjastot nousevatkin aineistossa vahvasti esille. Kirjasto on säilyttänyt asemansa lastenkulttuurin keskeisenä instituutiona eri vuosikymmeninä, sillä kirjastolaitos saavuttaa alueellisesti lapset ja nuoret erittäin hyvin sekä tarjoaa laadukkaan lastenkirjallisuuden lisäksi muutakin taidetta ja kulttuuria erilaisten aineistojen ja oheistoimintojen muodossa.

Kirjaston keskeistä asemaa ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaehdotuksessa (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) tukee se, että kirjasto luokitellaan yleisiksi kulttuurilaitoksiksi yhdessä museoiden kanssa. Kirjastolaitoksen todetaan olevan lastenkulttuurin kannalta ensiarvoisen tärkeä useastakin syystä.

Kirjastolaitos on alueellisesti kattava ja sillä on luonteva, helposti lähestyttävä rooli koko kansan kulttuurilaitoksena. Lapset ovat kirjastojen ahkerimpia käyttäjiä ja kirjastot tarjoavat usein lapsille myös muiden taiteenalojen toimintoja. Kirjastot mahdollistavat myös pääsyn uusien medioiden tarjontaan. Perinteisten kulttuuri- ja sivistystehtävän ja lukutaidon edistämisen ohella kirjasto tarjoaa myös tietoyhteiskunnan valmiuksia. (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 17.)

Kirjastojen perusluonteen voidaan sanoa aineiston perusteella pysytelleen varsin samanlaisena aina Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnöstä (1979) 2000-luvun ohjelmiin. Luonnollisesti tietoyhteiskunnan kehittyminen on luonut uusia tehtäviä kirjastoille, joita Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön aikaan kirjastoilla ei vielä ollut. Lainaushpalveluiden ohella kirjastot ovat tarjonneet tiedonhakuun liittyvää opastusta sekä monenlaista oheistoimintaa, kuten satutunteja ja näyttelyitä jo 1970-luvulla. Toisaalta kirjastojen kohtaamat haasteet ovat osittain samankaltaisia nykyisin kuin 1970-luvullakin. Pienten kuntien kirjastoilla on hyvin rajalliset mahdollisuudet toimia niin taloudellisista lähtökohdista kuin ammattitaitoi-

sen henkilöstön näkökulmista. Lisäksi nykyisin tietoyhteiskunnan vaatimukset luovat paineita kirjastohenkilöstölle ammattitaidon ylläpitämiseksi jatkuvassa kehityksessä.

Kirjastojen lisäksi myös museolaitoksella on keskeinen asema erityisesti 2000-luvun lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa. Kulttuuriperintö on keskeinen teema 2000-luvun ohjelmissa, joka tarkoittaa myös museoiden aseman vahvistumista lastenkulttuurissa. Kirjaston lisäksi museot luokitellaan yleisiksi kulttuurilaitoksiksi ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) sekä Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003). Museoiden tehtävänä Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa on toimia taidekasvatusta antavana kulttuurilaitoksena sekä vaalia ja esitellä kulttuuriperintöä. Museoiden kautta lapsilla on mahdollisuus päästä osalliseksi kaikille kuuluvasta kulttuuriperinnöstä. Museolla ohjelmassa tarkoitetaan ennen kaikkea kulttuurihistoriallisia museoita, sillä taidemuseot nostetaan ohjelmassa erikseen esille vielä taidelaitoksien yhteydessä. Lisäksi taidemuseoille asetetaan ohjelmassa erillisiä tehtäviä, joka osaltaan vahvistaa Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman kapea-alaista näkemystä lastenkulttuurista.

Museoille Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) asetetut toimenpide-ehdotukset ovat erittäin vaativia, sillä lasten osallisuus kulttuuriperinnöstä on uusi osa-alue lastenkulttuurissa. Museoiden ja kulttuuriperinnön rooli ei nimittäin ole vielä kovinkaan merkittävä Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979), jossa sivutaan taidemuseoita vain vähän. Museot nousevat mietinnössä esille kuvataiteen tilan tarkastelun yhteydessä sekä kuntien kulttuuritoiminnan ja muun yhteiskunnan ylläpitämisen kulttuuritoiminnan yhteydessä. Museoiden (sekä teattereiden ja orkestereiden) vähäistä roolia mietinnössä voidaan perustella sillä, ettei kyseisten kulttuurilaitosten toimintaa ole järjestetty yhtenäisesti vaan sekä hallinto että rahoitusjärjestelmät vaihtelevat. Lisäksi kyseisillä taidelaitoksilla on hyvin vaihtelevasti lapsille suunnattua toimintaa, jota mietinnössä ei pidetä kovinkaan riittävänä.

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) poikkeaa jälleen muista 2000-luvun ohjelmista sillä siinä museoita (ja muita kulttuuri- ja taidelaitoksia) käsitellään hyvin vähäisesti. Museot nousevat esille ohjelmaehdotuksessa samoissa yhteyksissä kuin kirjastokin, toimijakentän, harrastamisen sekä koulun ulkopuolella tapahtuvan opetuksen yhteydessä. Museoiden näkyvyyden vähäisyys ohjelmaehdotuksessa on kuitenkin erityisen mielenkiintoista siksi, että kulttuuriperintö on nostettu ohjelmaehdotuksessa jopa lastenkulttuurin käsitteeseen. Kulttuuriperinnöllä katsotaan ohjelmaehdotuksessa olevan tärkeä rooli

yleissivistuksen kannalta sekä kulttuurikompetenssin vahvistajana, mutta siitä huolimatta museoita käsitellään ohjelmassa hyvin vähän. Kulttuuriperintökasvatus nähdäänkin ohjelmaehdotuksessa pitkälti koululaitoksen vastuuna. Pohjatyo, joka lastenkulttuurin edistämiseksi ja vahvistamiseksi tehtiin edellisessä ohjelmassa, katoaa uudessa ohjelmaehdotuksessa lähes kokonaan.

Lastenkulttuurin keskeisiksi instituutioiksi määritellään 2000-luvun ohjelmissa erilliset lastenkulttuurikeskukset, joiden tehtävänä on edistää lastenkulttuuria alueellisesti ja erityisesti vakiinnuttaa toimintaa sinne, missä sitä ei vielä ole. Ajatus erillisistä lastenkulttuurikeskuksista ei ole kuitenkaan 2000-luvun keksintö, sillä lastenkulttuurikeskuksia sivutaan jo Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979). Mietinnön mukaan paikalliset päiväkodit voisivat toimia lastenkulttuurikeskuksina myös niille lapsille, jotka eivät muuten ole päiväkotien piirissä. 2000-luvun ohjelmissa puhutaan kuitenkin paljon järjestäytyneemmästä ja tavoitteellisemmasta toiminnasta, ja keskukset ovat irrallisia paikallisista kouluista ja päiväkodeista.

”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) todetaan, että lastenkulttuurikeskusten osalta törmätään siihen määrittelykysymykseen, mitä lastenkulttuurikeskuksella tarkoitetaan. Ohjelmaesitys (2002, 140) päättyy määrittelemään lastenkulttuurikeskukset seuraavalla tavalla:

lastenkulttuurikeskuksilla tai lasten ja nuorten taidekeskuksilla tarkoitetaan tiettyihin tiloihin keskittyvää lapsille ja nuorille suunnattua taide- ja kulttuuritoimintaa, kuten taideopetuksen eri muotoja, taidekursseja, leirejä, näyttelyitä ja muuta lapsille suunnatun ohjelman järjestämistä.

Vaikka määritelmä pitääkin sisällään monipuolista toimintaa, se ei poista määrittelykysymystä täysin, sillä vastaavaa toimintaa voidaan järjestää esimerkiksi museoissa ja kirjastoissa. Määritelmä onnistuu kuitenkin rajaamaan lastenkulttuurikeskukset tietylle ikäryhmälle, joka ohjaa myös toiminnan suuntaa. Määritelmän mukaisesti lastenkulttuurikeskuksissa painottuu taidekasvatus ja aikuisjohtoinen ohjattu toiminta.

”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002) esittelee sen hetkiset toiminnassa olevat lastenkulttuurikeskukset sekä esittää toiminnan kehittämiseksi ja varsinaisen lastenkulttuurikeskusten verkoston luomiseksi tarvittavia toimenpiteitä. Kyseinen Taikalampuksi nimetty lastenkulttuurikeskusten verkosto aloitti toimintansa vuoden 2003 alussa, ja Taikalamppu näkyy

myös Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003), joskin hyvin pienenä osa-alueena. Verkostoon kohdistetaan ohjelmassa vain yksi toimenpide-ehdotus:

Opetusministeriö ja alan muut toimijat tukevat lastenkulttuurikeskusten toimintaa ja edistävät Taikalamppu-verkoston työtä myös sen tulevina toimikausina (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 21).

Tavoite vaikuttaa varsin vaatimattomalta sen potentiaalin valossa, millaisina lastenkulttuurikeskukset nähdään ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002). Lisäksi toimenpiteiden vähäisyys ja yleispätevyys on mielenkiintoista erityisesti siitä syystä, että opetusministeriö valitsi verkoston jäsenet. Onkin varsin erikoista, että ohjelma (2003) ei ota kantaa siihen, miten toimintaa tulisi kehittää tai miten toiminnasta todella tehtäisiin valtakunnallisesti kattavaa. Lähtökohtaisesti lastenkulttuurikeskuksilla on erittäin hyvät mahdollisuudet edistää lastenkulttuuria, tarjota tiloja lapsille ja lapsiperheille, tarjota erilaisia kulttuurikokemuksia sekä tutustuttaa lapset monipuolisesti kulttuuriin. Tästä näkökulmasta lastenkulttuurikeskusten toimintaedellytyksiä olisi voinut pohtia ohjelmassa enemmän.

Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) lastenkulttuurikeskuksia pidetään lastenkulttuurin saavutettavuuden kannalta ensiarvoisen tärkeinä, sillä ohjelmaehdotuksen avulla halutaan parantaa lasten mahdollisuuksia osallistua taiteeseen ja kulttuuriin. Lisäksi ohjelmaehdotuksessa lastenkulttuurikeskusten toimintamallin kehittämistä halutaan tukea. Lastenkulttuurikeskusten kehittäminen näyttäytyykin ohjelmaehdotuksessa Lastenkulttuuripoliittista ohjelmaa (2003) tavoitteellisempänä, sillä lastenkulttuurikeskuksia koskevat toimenpide-ehdotukset ovat ohjelmaehdotuksessa tarkasti määriteltynä. Tavoitteellisempi ote lastenkulttuurikeskusten kehittämiseksi on huomionarvoista siksi, että Taikalamppu-verkoston kolmas ja viimeinen toimintakausi päättyi vuonna 2013. Taloudellisen tuen näkökulmasta tämä tarkoitti sitä, että vuodesta 2014 opetus- ja kulttuuriministeriön tuki lastenkulttuurikeskuksille ei ollut enää sidottu Taikalamppu-verkoston jäsenyyteen.

Vaikka Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) esitetään useita keinoja lasten kulttuuriosallistumisen parantamiseksi, ei kaikkia saavutettavuuteen liittyviä ongelmia pystytä kuitenkaan ratkaisemaan. Maakunnassa sijaitseva lastenkulttuurikeskus ei nimittäin takaa sitä, että kaikki sen vaikutuspiirin alueella asuvat lapset pääsivät vierailemaan keskuksessa säännöllisesti. Ohjelmaehdotuksessa esitetyt toimenpiteet ovat todennäköisesti haasteellisimpia toteuttaa syrjäseuduilla, erityisesti pitkien välimatkojen ja julkisen liik-

teen puuttumisen vuoksi. Toisaalta lastenkulttuurikeskuksiin pitäisi kiinnittää huomiota myös siitä näkökulmasta, että kaikkialla Suomessa tarjotaan yhtä laadukasta ja monipuolista lastenkulttuuria, vaikka lastenkulttuurikeskusten toimintamahdollisuudet vaihtelevatkin.

5.6 Taiteen ja kulttuurin rooli

Taiteen ja kulttuurin rooli on aineistossa ennen kaikkea välillinen, sillä taiteen ja kulttuurin katsotaan aineistossa tukevan lapsen kasvua ja kehitystä. Taiteen ja kulttuurin avulla lapsista kasvatetaan hyvinvoivia tulevaisuuden kansalaisia, aikuisia tai yksilöitä, riippuen eri ohjelmien retoriikasta (ks. samanlaisia tuloksia Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman osalta Sirviö 2008, 9). Retoriikalla kuitenkin viitataan yleensä siihen, että kulttuurin ja taiteen avulla lapsista kasvaa yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä. Kulttuurin ja taiteen kasvattava luonne korostuu aineistossa erilaisin ilmauksin.

Lasten oman luovan toiminnan ja lastenkulttuuripalvelujen edistämisellä voidaan luoda pitkäaikaisia valmiuksia yksilön elämän laadun parantamiseen ja elämänhallintaan. Taiteet ja taidekasvatus tukevat yleistä kasvatustehtävää. Aikuisten on tunnettava vastuuta lasten kasvatuksesta kulttuuriin ja kulttuurin kautta. Lapsuudessa luodaan kanavat yksilön kulttuurimyönteiseen asennoitumiseen. (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 28.)

Me haluamme antaa lapsille myös mahdollisuuden kasvaa yksilöiksi ja yhteisön jäseniksi. Haluamme kasvattaa lapset kulttuuriimme, arvoihimme, osallisiksi henkisesti ja aineellisesta kulttuuriperinnöstämme. (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 2.)

Kulttuuripoliittisilla – lastenkulttuuripoliittisilla linjauksilla – voimme tukea kotien ja muiden instituutioiden kulttuurista kasvatustehtävää. Viime kädessä on aina kysymys tahdosta; siitä millaisessa kulttuuriympäristössä haluamme itse elää ja millaisiksi tulevaisuuden suomalaisiksi haluamme lastemme kasvavan. (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003,2.)

Taide ja kulttuuri antavat lapselle ja nuorelle tärkeitä peruseväitä (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 5).

Lisäksi taiteelle ja kulttuurille annetaan välineellinen rooli oppimisen työkaluna Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014). Tämä rooli näkyy ohjelmaehdotuksessa jopa voimakkaampana kuin kasvua ja kehitystä tukeva rooli.

Taide ja kulttuuri vahvistavat lasten ja nuorten minuutta ja itsetuntoa. Ne luovat mahdollisuuksia omien vahvuuksien löytämiseen ja niiden kehittämiseen. Lasten ja nuorten kulttuuritoiminnalla on monia kerrannaisvaikutuksia; se vaikuttaa luovuuden kehittämiseen, yritteliäisyyden lisääntymiseen, elämänlaadun ja -hallinnan parantumiseen ja henkiseen kasvuun. Taide- ja kulttuuritoiminta lisäävät hyvinvointia, ne avaavat uusia näkökulmia itsestään selvinä pidettyihin asioihin, vahvistavat yleissivistystä, tarjoavat vapaa-ajan viettomahdollisuuksia ja auttavat uudenlaisten ajattelumallien syntymistä. (Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi 2014, 12.)

Tämä ei kuitenkaan ole taiteen ja kulttuurin itseisarvo. Myös ohjelmaehdotuksessa (2014, 15) todetaan, että taidetta ja kulttuuria ”ei voi alistaa vain oppimisen tai yhteiskuntakasvun välineeksi”. Tämä on tärkeä huomio, jonka pitäisi olla lastenkulttuurin lähtökohtana. Tästä syystä onkin yllättävää, että kulttuurin kerrannaisvaikutuksille annetaan niin suurta painoarvoa ohjelmaehdotuksessa ja taide ja kulttuuri nähdään ohjelmaehdotuksessa usein oppimisen välineenä.

Taide ja kulttuuri oppimisen, mutta myös kasvattamisen välineenä korostuu myös siinä, että taidekasvatuksella on hyvin keskeinen asema kaikissa ohjelmissa. Taidekasvatus on Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003, 10) mukaan ”lasten oman kulttuurin tukemista, mutta myös silta aikuisten kulttuuriin”. Tämän voidaan tulkita tarkoittavan, että taidekasvatus opettaa ja kehittää lasta aikuiseksi erilaisten taidemenetelmien avulla.

Kasvua, kehitystä ja oppimista korostava näkökulma jättää hovin, hauskuuden ja nauttimisen näkökulmat hyvin vähäiseen rooliin ohjelmissa. Ohjelmista on ikään kuin unohtunut, että myös lapset arvostavat hupia ja hauskuutta (ks. Anttila ja Rensujeff 2009). Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) puhutaan vain kerran kulttuurituotannosta nauttimisesta, mutta sekin sivutaan nopeasti sillä, että kulttuurituotantoa pitää osata myös arvioida kriittisesti. Tämä on varsin korkea tavoite, sillä voidaan myös kyseenalaistaa, osaavatko kaikki aikuisetkaan kriittistä arviointia. Taiteen vastaanoton opiskelu nähdään ohjelmaehdotuksessa yhtä tärkeäksi osaksi taideopetusta kuin tekemisen opettaminen ja luova toiminta. Lastenkulttuuripolitiikan näkökulmasta voidaan todeta, että lapsille suunnatussa kulttuurissa kulttuurin ja taiteen rooli ei ole tuottaa nautintoa tai iloa vaan toimia ennen kaikkea kasvun ja kehityksen tukena sekä oppimisen välineenä. Toisaalta ohjelmissa painotetaan erittäin vähän sitä, että taide on myös ilmaisun väline.

5.7 Lastenkulttuurin muuttuvat ympäristöt

Lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien kautta voidaan tarkastella myös yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta lastenkulttuuriin. Muuttuneilla ympäristöillä on osaltaan vaikutusta myös eri aikojen lastenkulttuuriin ja sen sisältöihin.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979) huomioi ne muutokset, joita suomalainen yhteiskunta on käynyt läpi 1950- ja 1960-luvuilla, ja näiden muutoksien kautta voidaan tarkastella myös muutoksia 1970-luvun suomalaisessa lastenkulttuurissa. Suurimpina muutoksina toimikunta näkee yhteiskunnan rakennemuutoksen, kuten muuttoliikkeen maalta kaupunkiin ja perheen aseman muuttumisen. Toisaalta suomalaista yhteiskuntaa muovasi osaltaan koulujärjestelmän muutos sekä television tulo. Tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan todeta, että lastenkulttuurissa on tapahtunut vastaava muutos myös maailmanlaajuisesti (esim. Mintz 2009).

Myös ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesitys tarkastelee oman aikansa yhteiskunnallisia muutoksia. 1990-luvun alun lamalla ja suurtyöttömyydellä oli merkittäviä vaikutuksia koko suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta ne herättivät myös keskustelun lasten asemasta.

Ne nostivat esiin yleisemminkin kysymyksiä peruspalveluiden turvaamisesta ja priorisoinneista, lapsiperheiden asemasta, taloudellisten vaikeuksien sosiaalisista ja terveydellisistä seurauksista sekä lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja lapsiperheiden asemaa koskevaa keskustelua ovat laman jälkeisinä vuosina virittäneet myös voimakas muuttoliike, nopeasti muuttuneet työelämän vaatimukset ja niiden heijastuminen perhe-elämään jne. (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 16.)

Lisäksi isona muutoksena ohjelmaesityksessä nähdään tietoyhteiskunnan kehityksen mukanaan tuomat sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset, jotka ovat luoneet uudenlaisia haasteita vanhemmuudelle ja perhe-elämälle. Nämä muutokset ovat johtaneet siihen, että ”politiikan ja hallinnon piirissä on haettu aiempaa määrätietoisemmin lapsia koskevalle yhteiskuntapolitiikalle kokonaisvaltaista näkökulmaa” (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 16).

Kuten luvussa 5.2. kävi ilmi, lasten hyvinvoinnilla on keskeinen asema lastenkulttuuripoliitiikassa. 2000-luvun ohjelmissa huoli lasten hyvinvoinnista on keskeinen aineistoa yhdistävä tekijä. Tämä huoli välittyy juuri yhteiskunnallisten muutosten kautta, jotka osuvat usein myös lapseen ja lapsiperheeseen. Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi

(2014) todetaan, että työelämän muuttuminen ja koulupäivän puolipäiväisyys johtavat siihen, että koulupäivän päättymisen ja vanhempien työpäivän päättymisen välinen aika on jopa koulupäivää pitempi. Lisäksi työpäivän ja vapaa-ajan raja on hämärtynyt. Nämä muutokset näkyvät lasten lisääntyneenä yksinäisyytenä, riittämättömänä vuorovaikutuksena aikuisten kanssa ja emotionaalisen epävarmuutena. Näistä lähtökohdista ohjelmaehdotus pyrkii lastenkulttuurin avulla parantamaan lasten hyvinvointia.

Rakenteellisten muutosten lisäksi myös lasten arkielämä on muuttunut merkittävästi Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) ja Ehdotuksen lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) välisenä aikana. Arkielämän muutokset heijastuvat myös lastenkulttuuriin, ja näin muokkaavat lastenkulttuuria jatkuvasti.

Yksi keskeisimpiä muutoksia on ohjelmien suhtautuminen kulttuurin moninaisuuteen. Kulttuurisella monimuotoisuudella on vain hyvin pieni rooli Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979), ja tema näkyy mietinnössä käytännössä liikuntaesteisten lasten kulttuuriin osallistumisen mahdollisuuksien parantamisena. Lisäksi mietinnössä tarkastellaan ruotsinkielistä vähemmistöä erityisesti eri taiteenaloilla. Mietinnössä painotetaan ennen kaikkea kotimaista lastenkulttuuria, jonka lähtökohtaisesti arvioidaan olevan laadukasta. Kansainvälistä yhteistyötä lastenkulttuurin osalta tehdään lähinnä muiden Pohjoismaiden kanssa. Tuontikulttuuri nähdään mietinnössä erityisen ongelmallisena, sillä sen uskotaan tuovan lastenkulttuuriin vieraita ajatuksia ja huonoa kieltä. Ylikansallinen kulttuuri on uhka kansalliselle kulttuurille, sillä se vieraannuttaa lapsen tutusta kulttuurista. Näkemys on varsin mustavalkoinen ja kapeakatseinen ja tältä osin mietintö on varsin tuomitseva.

2000-luvulla kulttuurista monimuotoisuutta tarkastellaan huomattavasti laajemmasta näkökulmasta. Ohjelmiin on 2000-luvulla noussut monikulttuurisuuden käsite, ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen suhtaudutaan lähtökohtaisesti positiivisemmin kuin Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979). Esimerkiksi Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003) yksi painopisteistä on kulttuurinen monimuotoisuus. Tämä on erityisen mielenkiintoista siksi, että ohjelman taustamateriaalina toimiva ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) kulttuurisella monimuotoisuudella on hyvin pieni rooli. Kulttuurisella monimuotoisuudella tarkoitetaan Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa kahta asiaa. Toisaalta sillä tarkoitetaan taiteen ja kulttuurin kansainvälistä luonnetta, mutta myös

monikulttuurisuutta, joka huomioi erilaisten vähemmistöjen tarpeet kulttuuripalveluiden tarjonnassa.

Taide- ja kulttuurielämässä tarvitaan aloitteita, jotka tukevat ja ottavat huomioon lisääntyvän kulttuurisen monimuotoisuuden. Koulutuksellisten ja muiden kulttuuristen kynnysten lisäksi on tärkeää poistaa myös muita taiteeseen osallistumisen esteitä. Näitä ovat mm. vähemmistöasemaan, liikkumis- ja toimintaesteisiin ja muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai elämäntilanteisiin liittyvät kysymykset. (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 13.)

Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) todetaan, että taiteella on voimakas kansainvälinen ulottuvuus. Ohjelman mukaan lasten taide- ja kulttuuripalveluiden kannalta on kuitenkin merkityksellisintä se, mitä Suomessa tapahtuu. Kulttuurista monimuotoisuutta tarkastellaankin ohjelmassa ennen kaikkea kielivähemmistöjen näkökulmasta. Ohjelmassa huomioidaan myös maahanmuuttopolitiikka ja sen vaikutukset lastenkulttuuriin, mutta lähinnä suvaitsevaisuuden edistämisen ja rasismin ehkäisyn näkökulmista. Ohjelma tarjoaa vain vähän eväitä maahanmuuttajille oman kulttuurinsa edistämiseksi ja tukemiseksi lastenkulttuurin näkökulmasta. Muutos Lastenkulttuuritoimikunnan mietintöön (1979) näkyy kuitenkin siinä, että ulkomaisia vaikutteita ei enää tuomita suoralta kädeltä uhkiksi, vaan monikulttuurisuudella on mahdollisuus rikastaa kansallista kulttuuria.

Lastenkulttuuripoliittinen ohjelman (2003) lähtökohtana on, että kulttuuri on kansalaisen perusoikeus. Monikulttuurisuuden näkökulmasta kulttuuristen oikeuksien rajaaminen kansalaisuuteen perustuviksi oikeuksiksi on hyvin ongelmallinen, sillä se asettaa ihmiset eriarvoiseen asemaan kansalaisuuden perusteella. Kulttuurisen monimuotoisuuden yhteydessä ohjelmassa kuitenkin painotetaan, että

taiteen tulee olla kaikkien mahdollisuutena – vain silloin se on täysimääräisesti mahdollisuus myös yhteiskunnalle. Kulttuuriseen asemaan liittyvät tekijät, jotka rajoittavat taiteen tekemistä tai kokemista, tulee poistaa. (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 14.)

Tämä ohjelman (2003) sisäinen ristiriita on merkittävä. Yhtäältä oikeus kulttuuriin rajataan koskemaan vain kansalaisia, mutta toisaalta taiteen kokeminen ja tekeminen halutaan nähdä kaikkien mahdollisuutena. Tällä tavoin ohjelmassa painotetaan juuri kansallisen, suomalaisen kulttuurin tärkeyttä, joka nähdään ohjelmassa ensisijaisena. Tästä kertoo osaltaan myös se, millaisia toimenpiteitä monikulttuurisuuden edistämiseksi ohjelmassa esitetään. Toimenpide-ehdotuksissa ei esimerkiksi huomioida maahanmuuttajataustaisten lasten

mahdollisuuksia harjoittaa omaa lastenkulttuuriaan. Lisäksi toimenpide-ehdotuksista puuttuvat toimenpiteet, joiden avulla myös suomalaislasten olisi mahdollista tutustua muihin kulttuureihin.

Kulttuurisessa monimuotoisuudessa erityishuomiota saavat toimintarajoitteiset lapset. Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) huomio kattavasti erilaisia toimintarajoitteita ja ohjelmassa todetaan, että

Näistä rajoituksista huolimatta heillä on oikeus täysipainoiseen taiteesta nauttimiseen ja lahjojensa ilmaisemiseen taiteellisin keinoin. Yhteiskunnan on huolehdittava heidän tarpeidensa huomioon ottamisesta sekä palvelujen tarjonnan että taiteen tekemisen alueilla. (Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003, 15.)

Ohjelman (2003) avulla halutaan tukea ja edistää eri tavoin toimintarajoitteisten lasten mahdollisuuksia osallistua kulttuuriin. Toimenpide-ehdotuksissa otetaan huomioon myös erityisryhmiin kuuluvien lasten oman kulttuurin tukeminen ja edellytysten parantaminen, mutta ohjelma ei onnistu antamaan konkreettisia toimenpide-ehdotuksia tämän tavoitteen saavuttamiseksi.

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2003) tarkastelee myös kulttuurista monimuotoisuutta. Puhe kulttuurin monimuotoisuudesta on kuitenkin käytännössä hävinnyt ohjelmaehdotuksesta ja tilalle on nostettu monikulttuurisuus. Monikulttuurisuuden lisääntyminen Suomessa nähdään ohjelmaehdotuksessa keskeiseksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi. Monikulttuurisuuteen suhtaudutaan ohjelmaehdotuksessa aiempia ohjelmia arkipäiväisemmin, ja sen katsotaan olevan selkeästi rikkaus kansalliselle kulttuurille. Ohjelmaehdotuksessa puhutaan paljon eri taustoista tulevista lapsista ja heidän edellytyksistään ja valmiuksistaan päästä osalliseksi taiteesta ja kulttuurista. Tältä osin ohjelmaehdotuksesta ei kuitenkaan tarkasti selviä, tarkoitetaanko tällä erityisryhmiä vai etnisiin ryhmiin kuuluvia lapsia.

Toinen merkittävä muutos Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) ja 2000-luvun ohjelmien välillä on niiden suhtautuminen mediaan sekä median kehittyminen. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä ei käytetä käsitettä media lainkaan, kun taas 2000-luvun ohjelmissa median käsitettä käytetään paljon. Lisäksi 2000-luvun ohjelmissa käsitellään perinteisen median lisäksi paljon uutta mediaa. Perinteisellä printtimedialla eli painetulla

medialla (sanoma- ja aikakauslehdet) on hyvin pieni rooli lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) lastenkulttuurin kannalta tärkein media on radio ja televisio.

radiolla ja televisiolla on erittäin tärkeä tehtävä lastenkulttuurin välittämisessä, koska niiden ohjelmat saavuttavat kaikki lapset asuinpaikasta riippumatta. Radio ja televisio toimivat lapset kasvuympäristössä yhtenäistävinä kulttuurivirikkeinä. (Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö 1979, 97–98.)

Mietinnössä (1979) tarkastellaan television ja radion tarjoamaa ohjelmistoa lapsille ja nuorille sekä radion ja television parissa vietettyä aikaa. Mietinnön tarkastelemana ajankohtana radio-ohjelmaa lähetettiin määrällisesti enemmän kuin televisio-ohjelmaa, joka kertoo radion keskeisemmästä asemasta Suomessa 1970-luvulla. Mietinnön perusteella voidaan kuitenkin todeta, että lasten parissa television katselu on yhtä yleistä kuin radion kuuntelu. Televisioon suhtaudutaan radiota kriittisemmin, sillä

passiivinen television katselu vie aikaa muilta kielellistä valmiutta kehittävilta harrastuksilta samoin kuin muiltakin aktiivista osallistumista vaativilta harrastuksilta. Ohjelmat eivät kannusta harrastustoimintaan. (Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö 1979, 99.)

Radion kohdalla vastaavaa ongelmaa ei kuitenkaan ole. Mietinnössä (1979) esitetään kuitenkin huoli musiikkiohjelmien yksipuolisuudesta sekä lapsille ja erityisesti varhaisnuorille tarkoitettujen kuunnelmien ja luentaohjelmien puutteesta.

Vaikka television ja radion avulla lapset saavutetaan hyvin, on median rooli Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) esittelemässä lastenkulttuurissa vähäinen. 2000-luvulla median asema lastenkulttuurissa on aivan toisenlainen, ja median käsite ymmärretään Lastenkulttuuritoimikunnan mietintöä laajemmin. Lisäksi mediamaailma on huomattavasti monipuolistunut 2000-luvulla. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2003) mediaan suhtaudutaan lähtökohtaisesti hyvin positiivisesti. Ohjelmassa mediat kategorisoidaan taide- ja kulttuuripalveluihin, jotka määritellään edelleen peruspalveluiksi. Ohjelmaesityksessä ja ohjelmassa radiolla ja televisiolla nähdään olevan edelleenkin keskeinen asema lastenkulttuurissa vaikka uusmedian rooli lastenkulttuurissa kasvaa koko ajan.

”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksessä (2002) tarkastellaan Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) tavoin lapsille ja nuorille suunnatun ohjelmiston määrää televisiossa ja radiossa. Verrattuna mietintöön varsinkin televisio-ohjelmien lähetysaika on lisääntynyt kuten myös ohjelmaa lähettävien kanavien määrä. Myös lapsille ja nuorille suunnatun ohjelmiston prosentuaalinen osuus kaikesta lähetettävästä ohjelmasta on kasvanut. Ohjelmaesityksen perusteella voidaan havaita, että television rooli lastenkulttuurissa on kasvanut, kun taas radion puolella lastenohjelmien tarjonta on melko vähäistä.

Televisio- ja radiotoiminnan kehittymistä mielenkiintoisempi muutos on mediamailman monipuolistuminen. Uusmedian käsitettä käytetään paljon ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” – ohjelmaesityksessä (2002), vaikka uuden mediatuotannon ala on ohjelmaesityksen mukaan vasta muotoutumassa. Ohjelmaesitys (2002, 118) määrittelee uudet mediat seuraavasti:

uusiin medioihin luetaan internet- ja on line -palvelut, cd-romit, dvd:t, web-sivustot ja viihde, palvelu sekä opetuskäyttöön suunnitellut tietokoneohjelmat. Lisäksi langattomat puhelimet, digi-televisiot ja muu liikkuva kuva ja ääni ovat sekoitus uutta ja vanhaa mediaa. Yleiskäsitteenä voitaisiin käyttää myös digitaalisuuteen perustuvaa multimedian käsitettä.

Vaikka uusmedian ala on uusi, määritellään sen sisällöt jo varsin laajasti ohjelmaesityksessä (2002). Lapset nähdään uusmedian luontevana kohde- ja käyttäjäryhmänä, sillä lapset omaksuvat uuden median välineistön nopeasti omakseen.

Niillä muokataan vanhaa ja luodaan uutta. Opetellessaan erilaisten laitteiden käyttöä lapset samalla tekevät itse lastenkulttuuria ja antavat sille uusia merkityksiä, jotka ovat heistä itsestään lähtöisin. Uuden mediakulttuurin yksi merkittävä piirre on sen luovuus ja vuorovaikutteisuus. Myös medianlukutaito ja laajempikin kuvanlukutaito kehittyy uudella tavalla ja sen hallitseminen on edellytys mediakulttuurisessa ympäristössä toimimiseen. (”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002, 118.)

Uusiin medioihin suhtaudutaan positiivisesti ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” 2002). Uudet mediat tarjoavat lapsille mahdollisuuden tehdä itse lastenkulttuuria.. Lisäksi ohjelmaesityksessä painotetaan uuden median luovuutta ja vuorovaikutteisuutta. Uuden median sisältöihin kytkeytyy kuitenkin vakavia huolenaiheita, jotka liittyvät viihdepainotteisuuden korostumiseen, kaupallisuuteen ja väkivaltaan. Ohjelmaesityksessä kritisoidaan, ettei lastensuojellullisia näkökulmia ole riittävästi tuotu keskusteluun, ja ohjelmaesityksessä peräänkuulutetaan myös tuottajien vastuuta. Tuottajien vastuu on kuitenkin ongelmallinen, sillä näitä tahoja koskevat toimenpide-ehdotukset ovat luonteeltaan vain ohjaavia. Toisaalta tuottajia koskee myös voimakas eturistiriita, sillä tuotteen on tarkoitus myös myydä.

Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) kiinnittää huomiota samoihin teemoihin kuin ohjelman taustalla vaikuttava ohjelmaesitys (2002). Ohjelmassa painotetaan lastensuojelulisten näkökulmien huomioon ottamista sekä mediakasvatuksen aseman vahvistamista. Siinä missä ohjelmaesitys korostaa paljon uuden median asemaa, kiinnittää ohjelma television ja radioon paljon huomiota. Kuitenkin television ja radion osalta toimenpideehdotuksia annetaan pelkästään Yleisradiolle, vaikka laadukkaan kotimaisen lastenohjelman tuottaminen ja välittäminen todetaan kaupallisten kanavien erityiseksi haasteeksi. Ohjelman puutteeksi voidaan laskea se, että painettuun mediaan kiinnitetään ohjelmassa todella vähän huomiota.

Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) mediaan suhtaudutaan hyvin samalla tavalla kuin muissa 2000-luvun ohjelmissa, sillä median nähdään kuuluvan kiinteästi nykylasten arkeen. Ohjelmaehdotuksessa käytetään käsitettä mediaympäristö ja -kulttuuri, jotka vaikuttavat lapsen ja nuoren kasvuun, oppimiseen sekä identiteetin ja maailmankuvan rakentumiseen. Laajaan ja monipuoliseen mediamaailmaan kuuluvat kirjat, lehdet, radio, äänitteet, digitaaliset pelit, internet, kännykkä, televisio ja kuvatallenteet. Ohjelmaehdotuksessa tärkeänä pidetään tekniikan saavutettavuutta, kehittävyttä ja käytettävyyttä. Media nähdään ohjelmaesityksessä mahdollisuutena ja siihen suhtaudutaan positiivisesti. Ohjelmaehdotus ei tarkastele mediaa ongelmakeskeisesti, jossa se poikkeaa muusta aineistosta merkittävästi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tavoitteena on ollut selvittää, millaisia muutoksia suomalaisessa lastenkulttuuripolitiikassa on tapahtunut lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien valossa 1970-luvulta 2010-luvulle. Tutkielman aineiston muodosti neljä lastenkulttuuripoliittista ohjelmaa, joiden voidaan katsoa kattavan suomalaisen valtionhallinnon ohjaileman lastenkulttuurin ja lastenkulttuuripolitiikan aina 1970-luvulta 2010-luvulle asti. Tutkielman aineisto muodostui siis Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnöstä (1979), Taiteen keskustoimikunnan ehdotuksesta opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi eli ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” (2002), Lastenkulttuuripoliittisesta ohjelmasta (2003) sekä Ehdotuksesta lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014). Tutkielmani pyrki vastaamaan seuraavaan tutkimuskysymykseen: miten lastenkulttuuri ja lastenkulttuuripolitiikka määritellään lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa, ja miten määritelmät ovat muuttuneet?

Aineiston analyysin toteutin laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Tutkielmani viitekehys muodostui lastenkulttuurin käsitteen, lastenkulttuuriin vaikuttavien tekijöiden sekä lasten toimijuuden ympärille. Tämä viitekehys vaikutti olennaisesti analyysiini, jonka vuoksi teoriaohjaava sisällönanalyysi sopi aineiston analyysin menetelmäksi erityisen hyvin.

Eskolan ja Suorannan (1998, 142) mukaan kvalitatiivista aineistoa voidaan analysoida ainakin kahdella eri tavalla. Ensinnäkin analyysia voi tehdä sellaisesta lähtökohdasta, että esimerkiksi selonteot kertovat todellisuudesta vääristelemättä ja eri menetelmien avulla on mahdollista saavuttaa todellisuudesta totuudenkaltaista tietoa. Toiseksi aineistoihin voi suhtautua suhteellisemmin, jolloin niiden voidaan ajatella olevan järjestetty sellaisiksi millaisia ne kulloinkin ovat tiettyä tarkoitusta silmälläpitäen. (Eskola ja Suoranta 1998, 142.) Omassa analyysissäni olen pyrkinyt suhtautumaan aineistoon jälkimmäisellä tavalla. Kieli, jota lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa käytetään, pyrkii saavuttamaan tietyn päämäärän. Samalla se rakentaa sosiaalista elämää, eli sitä miten lastenkulttuuri ja lastenkulttuuripolitiikka ymmärretään. (Eskola ja Suoranta 1998, 140.)

Analyysini osoitti, että suomalaisessa lastenkulttuurissa ja lastenkulttuuripolitiikassa on tapahtunut suuria muutoksia 1970-luvulta 2010-luvulle. Suurimmat muutokset ovat liitty-

neet mm. instituutioiden roolin muutokseen, siihen, miten lasten toimijuus nähdään ohjelmissa sekä siihen, millä tavoin lasten arkielämä on viime vuosikymmeninä muuttunut. Toisaalta analyysi osoitti, että moni asia lastenkulttuurissa ja lastenkulttuuripolitiikassa on pysynyt suhteellisen samana. Näitä asioita ovat mm. lastenkulttuurin käsite, lastenkulttuuripolitiikan suhde muihin politiikan aloihin sekä taiteen ja kulttuurin välineellinen rooli lasten kasvun ja kehityksen tukena.

Ohjelmat ovat lähtökohdiltaan hyvin ongelmakeskeisiä, sillä ne kiinnittävät huomiota niihin tekijöihin lastenkulttuurissa, jotka vaativat erityistä huomiota ja kehittämistä. Asioihin, joissa ongelmia ei ole, ei juurikaan puututa. Ongelmakeskeisyys on problemaattista siitä syystä, ettei ongelmattomiin tekijöihin myöskään kohdisteta erityisiä toimenpiteitä. Niitä ei myöskään tarkastella siitä näkökulmasta, että jotakin jo toimivaa voitaisiin kehittää entistä paremmaksi. Ongelmakeskeisyys näkyy siinä, että ohjelmat lähestyvät lastenkulttuuria lapsen aseman näkökulmasta siten, millä tavoin muutokset lapsuudessa ovat vaikeuttaneet lasten ja lapsiperheiden asemaa. Anttilan ja Rensujeffin (2009, 5) mukaan lastensuojelun ja kasvatuksen näkökulmat jättävät tavallisen ja ongelmattoman lapsuuden varjoonsa, ja ongelmakeskeisen lähestymistapansa vuoksi lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien voi katsoa tekevän saman.

Lastenkulttuurin käsitteessä on säilynyt jako lapsille suunnattuun kulttuuriin ja lasten omaan kulttuuriin. Mouritsenin (2002) jaottelun mukaista lastenkulttuurin kolmatta osaluuetta, kulttuuria lasten kanssa, ei ohjelmissa erikseen painoteta, vaikka tämänkin näkökulman voi aineistosta erottaa. Kulttuuri lasten kanssa näkökulma nousee esille ennen kaikkea erilaisten kerhotoimintojen ja koulupäivän jälkeisen toiminnan yhteydessä. Analyysini osoitti, että lastenkulttuurissa liutaan jatkuvasti laajan ja suppean kulttuurin käsitteen välillä. Lähtökohdakseen ohjelmat ottavat laajan käsityksen lastenkulttuurista, jolloin lasten elämän sellaiseen voidaan katsoa olevan lastenkulttuuria (Mouritsen 2002). Käytännössä ohjelmat kuitenkin luovat varsin suppeasti ymmärrettyä lastenkulttuuria keskittymällä lapsille suunnattuun taidepainotteiseen kulttuuriin ja taide- ja kulttuuripalveluihin. Lisäksi ohjelmissa painottuu ennen kaikkea lapsille suunnatun kulttuurin edistäminen, lasten oman kulttuurin jäädessä huomattavasti pienempään rooliin.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että suomalainen lastenkulttuuripolitiikka on osa sekä yleistä kulttuuripolitiikkaa että lapsipolitiikkaa. Lastenkulttuuripolitiikalle asetetaan ohjel-

missa erillisiä tavoitteita, jonka lisäksi lastenkulttuurin tavoitteet ovat noudattavat yleisen kulttuuripolitiikan linjoja. Lastenkulttuuripolitiikka halutaan kiinnittää ohjelmissa osaksi kokonaisvaltaista lapsipolitiikkaa, jonka keskeisenä kysymyksenä on lasten hyvinvointi ja asema yhteiskunnassa. Ohjelmissa ei kuitenkaan tarkastella sitä, miten lapsipolitiikassa suhtaudutaan lastenkulttuuripolitiikkaan, ja millainen asema lastenkulttuuripolitiikalla lapsipolitiikassa todella on. Lasten kokonaisvaltainen hyvinvointi, jossa kulttuurilla on keskeinen ja tärkeä rooli toimii perusteluna ohjelmissa sille, että lastenkulttuuripolitiikan tulisi olla osa lapsipolitiikkaa. Kuitenkin tästä yksipuolisesta näkökulmasta katsoen on vaikea arvioida, millainen rooli lastenkulttuuripolitiikalla lapsipolitiikassa todellisuudessa on. Kulttuuripolitiikassa lastenkulttuurilla tuntuu aineiston perusteella olevan varsin itsestään selvä sija. Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) poikkeaa muusta aineistosta siten, että se ei aseta erillisiä tavoitteita lastenkulttuuripolitiikalle, vaan lastenkulttuuripolitiikka noudattaa ennen kaikkea yleisen kulttuuripolitiikan tavoitteita. Lastenkulttuuripolitiikassa on ohjelmaehdotuksen mukaan kyse ennen kaikkea lasten kulttuurisista oikeuksista ja niiden toteuttamisesta. Lastenkulttuurissa on kuitenkin kyse hyvin eriytyneestä erilliskulttuurista, jonka vuoksi on tärkeä kyseenalaistaa se, voidaanko erilliskulttuuria ohjata yleisen kulttuuripolitiikan tavoitteiden mukaisesti riittävän tehokkaasti.

Lastenkulttuuripolitiikassa mielenkiintoiseksi kysymykseksi nousee lasten oman kulttuurin asema lastenkulttuuripolitiikassa. Lasten oman kulttuurin edistäminen asetetaan ohjelmissa yhdeksi lastenkulttuuripolitiikan tavoitteeksi, mutta lasten omaan kulttuuriin kohdistuvia toimenpide-ehdotuksia ei ohjelmissa kuitenkaan esitetä. Lastenkulttuuripolitiikan näkökulmasta lasten oman kulttuurin asema on ongelmallinen, sillä lasten oma kulttuuri nojaa vahvasti lasten omaan toimijuuteen, jota on tilannesidonnaisuutensa (ks. Mouritsen 2002) ja omalakisuuutensa vuoksi vaikeaa ja osittain mahdotonta kontrolloida aikuisjohtoisesti.

Lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien lastenkulttuuripolitiikan keinoin tuotetaan ennen kaikkea aikuisjohtoista ja lapsille aikuisten suuntaamaa kulttuuria. Lasten oman kulttuurin vähäinen näkyminen lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa kertoo osaltaan myös siitä, miten tuohon lapsuutta keskeisesti määrittävään asiaan yhteiskunnassa suhtaudutaan ja millä tavoin sitä arvostetaan. Sen valossa, että lasten oma kulttuuri jää lastenkulttuuripoliittisen ohjauksen ulkopuolelle, ei ole ollenkaan yllättävää, että huoli leikittömästä sukupolvesta nousee lastenkulttuurin yleiseen keskusteluun. Myös Anttilan ja Rensujeffin (2009, 118) mukaan lasten omaehtoinen ja uutta luova, lasten kesken elävä ja syntyvä kulttuuri jää las-

tenkulttuuripolitiikassa aikuisten oikeanlaiseksi määrittämän lapsuuskäsityksen ja lastenkulttuurin jalkoihin. Lastenkulttuuripolitiikan voidaan sanoa olevan enemminkin tekijäkuin käyttäjäkeskeistä (Anttila ja Rensujeff 2009, 116).

Lastenkulttuuripolitiikassa toinen mielenkiintoinen kysymys liittyy kulttuuriin saavutettavuuteen ja osallisuuteen kulttuurista. Ohjelmat peräänkuuluttavat, että kaikilla lapsilla ja nuorilla tulisi olla tasavertaiset mahdollisuudet saavuttaa lastenkulttuuri. Tämä ei kuitenkaan toteudu alueellisten tai sosioekonomisten erojen vuoksi, ja ohjelmat pyrkivätkin toimenpide-ehdotusten kautta purkamaan tätä epätasa-arvoa. Erityisesti 2000-luvun ohjelmisissa korostuu näkemys, että taide ja kulttuuri ovat jokaisen oikeus, riippumatta siitä, missä asuu, kuinka varakkaasta perheestä tulee, onko jollakin tavalla toiminta- tai liikuntaesteinen tai millainen etninen tausta on. 2000-luvun ohjelmissa kiinnitetään huomiota lasten ja nuorten osallisuuteen taiteesta ja kulttuurista. Osallisuus ja saavutettavuus kulkevat ohjelmissa käsi kädessä, sillä aikuisjohtoisen luoteensa vuoksi osallisuus taiteesta ja kulttuurista toteutuu silloin kuin taide ja kulttuuri ovat lasten ja nuorten saavutettavissa. Osallisuuden huomioiminen lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa kertoo muutoksista lasten yhteiskunnallisessa asemassa. Lasta ei nähdä enää pelkästään aikuisten ja instituutioiden huolen ja hoivan kohteina, vaan askel kohti itsenäisenä subjektina ymmärrettyä lasta on otettu.

Anttila ja Rensujeff (2009, 122) toteavat, että lastenkulttuuripolitiikassa tuen kohteena ovat ennen kaikkea lastenkulttuuria tekevät taiteilijat ja yhteisöt, ja tukea jakavat aikuiset asiantuntijat. Lastenkulttuurin rahallinen tuki siirtyy aikuisten kautta lapsille, jolloin lastenkulttuuri tuottaa kulttuuria, jossa aikuisen määrittelemä hyvä lapsuus on aikuisten säätelemän kulttuurin kohteena. Tämä on ristiriitaista siihen nähden, että valtiollisen lastenkulttuurin lähtökohtana ovat lastenkulttuurin kohderyhmä eli lapset. (Anttila ja Rensujeff 2009, 122.)

Lastenkulttuurissa kuten yhteiskunnassa laajemminkin lapsia ei aina nähdä toimijoina, vaan aikuisten ja instituutioiden toimien kohteena (Anttila ja Rensujeff 2009, 122). Tämä pätee myös lastenkulttuuripoliittisiin ohjelmiin. Ohjelmat korostavat aikuisia toimijoita, yleensä niin, että aikuiset toimivat jonkin tietyn instituution kautta. Lasten omaa toimijuutta, jossa lapsi itse aktiivisesti tuottaa kulttuuria, käsitellään ohjelmissa hyvin. Lapsen rooli toimijana tiivistyy ohjelmissa ennen kaikkea vastaanottajan rooliin, jolloin lapsi katsoo, kuuntelee ja toimii yleisönä aikuisten lapsille tuottamassa ja tekemässä kulttuurissa. Lisäk-

si toimijuudessa on nähtävissä Mouritsenin (2002) kolmijaon mukainen aikuisten ja lasten yhdessä tekemän kulttuurin ulottuvuus.

Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) lasten omaa toimijuutta tarkastellaan eri ohjelmista kaikkein vähiten. Mietinnössä huomio keskittyy laadukkaaseen lastenkulttuurin nykytilaan ja kehittämistarpeisiin, mutta lastenkulttuurin kohderyhmään, lapsiin, kiinnetään vain vähän huomiota. ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesitys (2002) ja Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2003) käsittelevät lasten toimijuutta jo jonkin verran, kuitenkin enimmäkseen siitä näkökulmasta, että lastenkulttuuripolitiikan tehtävänä on tuottaa lapsille suunnattua kulttuuria. Ohjelmaesityksen ja ohjelman tuottama lastenkulttuuri ja lastenkulttuuripoliittikka ovat ylhäältä alaspäin ohjautuvaa politiikkaa, jossa painopiste on aikuisjohtoisessa toiminnassa. Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) lasten toimijuudelle annetaan muista ohjelmista poikkeavaa painoarvoa, sillä ohjelmaehdotuksen lähtökohtana on lasten ja nuorten kuunteleminen. Ohjelmaehdotuksen puutteeksi voidaan kuitenkin katsoa se, että siinä ei määritellä tarkoin miltä osin lasta ja nuorta pitäisi kuulla. Ohjelmaehdotuksessa ei kertaakaan käsitellä sitä, että lapsilta ja nuorilta kysyttäisiin, millaisesta taiteesta ja kulttuurista he ovat kiinnostuneita.

Anttila ja Rensujeff (2009, 123) pohtivatkin olisiko jo aika kysyä lapsilta ja nuorilta, mitä he haluavat taiteelta ja kulttuurilta. Toimijaksi tuleminen vaatii ympäristöltä muutosta, toisin sanoen aikuisten ja instituutioiden tulisi suunnata katseensa lapsiin ja nuoriin. (Anttila ja Rensujeff 2009, 123). Tässä edes Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) ei vielä täysin pysty. Lasten ja nuorten täysivaltaiselle toimijuudelle ei riitä, että lapsia ja nuoria kuullaan pelkästään heitä koskevien tilojen ja ympäristöjen suunnittelussa. Anttila ja Rensujeff (2009, 120) huomauttavat, että aikuisen on mahdotonta arvottaa, mikä koskettaa lapsiyleisöä syvimmin tai tarjoaa lapsille suurimpia elämyksiä. Anttila ja Rensujeff (emt.) vievät ajatustaan vielä pidemmälle, pohtimalla luotammeko lasten arvostelukyvyn hyvästä lastenkulttuurista riittävästi tai ylipäättään ollenkaan. Lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien näkökulmasta on helppo sanoa, että emme luota.

Lasten oma toimijuus näyttäytyy ohjelmien valossa samalla tavalla ongelmalliselta kuin lasten oma kulttuuri. Lasten toimijuutta on hankala ohjata poliittisten ohjelmien kautta, sillä lasten toimijuudessa aikuisella on vain vähän kontrollia. Lasten toimijuutta lähestytään ohjelmissa ennen kaikkea saavutettavuuden kautta siten, että lapsille tarjotaan mah-

dollisuus osallistua taiteeseen ja kulttuuriin. Ohjelmien painopisteen ollessa aikuisjohtoisessa, -ohjatussa ja aikuisten lapsille suuntaamassa lastenkulttuurissa, ei lasten toimijuuteen liittyviä ongelmia pystytä kuitenkaan ohjelmissa ratkaisemaan.

Taiteenaloilla lastenkulttuurissa tapahtuneet muutokset liittyvät siihen, mitä taiteenaloja katsotaan kuuluvaksi lastenkulttuuripolitiikkaan. 2000-luvulla lastenkulttuurin taiteenalat ovat laajentuneet käsittämään muotoilun, kuvituksen, rakennustaiteen, tanssitaiteen sekä valokuvataiteen. Jo Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) tarkasteluja taiteenaloja ovat kirjallisuus sekä lasten ja nuorten lehdet, sarjakuva, teatteri, kuvataide, musiikki, elokuva ja sirkus. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä ennen kaikkea kirjallisuuden, myös käännöskirjallisuuden, katsottiin tarjoavan lapsille ja nuorille laadukasta kulttuuria, kun taas 2000-luvulla lastenelokuvaan kiinnitettiin paljon huomiota. 2000-luvun uudet taiteenalat etsivät vielä paikkaansa, jolloin näiden taiteenalojen vakiinnuttaminen osaksi lastenkulttuuria ei ollut vielä täysin onnistunut.

Erilaisilla instituutioilla on ollut keskeinen asema lastenkulttuurissa jo 1970-luvulla. Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) korostuu kodin ja perheen merkitys, mutta 2000-luvulla huomio on kiinnittynyt kodin ulkopuolisiin instituutioihin. Erityisesti Ehdotuksessa lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) painotetaan koulun merkitystä lastenkulttuurin saavutettavuuden näkökulmasta, sillä koululaitos tavoittaa lähes poikkeuksetta kaikki oppivelvollisten ikäryhmät. Ohjelmaehdotuksen mukaan koulupäivän jälkeisellä toiminnalla voidaan parantaa oppimistuloksia ja viihtyvyyttä koulussa sekä vähentää lasten ja nuorten kokemaa yksinäisyyttä. Anttila ja Rensujeff (2009, 119, 123) esittävät voimakasta kritiikkiä eheytettyä koulupäivää kohtaan, johon on helppo yhtyä. Anttilan ja Rensujeffin (2009, 119) mukaan jää nähtäväksi, millä tavoin eheytetty koulupäivä onnistuu paikkaamaan varsinaisen peruskouluopetuksen puutteita taideopetuksen osalta ja millä tavoin toiminta lisää lasten ja nuorten oman toimijuutta. Eheytetyn koulupäivän malli kaventaa lasten oman kulttuurin tilaa jatkuvalla aikuisjohtoisuudellaan, josta tutkijat (esim. Pääjoki 2007; Mintz 2009) ovat laajasti huolissaan. Lisäksi Anttila ja Rensujeff (2009, 123) kiinnittävät huomiota siihen kyseenalaiseen näkökulmaan ”riittävätkö koulujen resurssit ja lasten tunnit vuorokaudessa kaikkiin luovuuden, yhdessäolon, osallisuuden, yhteisöllisyyden ja oppimisen vaatimiin tarpeisiin”. Oma tulkintani aineistoista herätti samanlaisen kysymyksen lasten jaksamisesta. Pahimmassa tapauksessa aikuisten jatkuva läsnäolo, valvonta ja ohjaama toiminta kasvattaa sukupolven, joka on jo aikuisuuden kynnyksellä uupunut.

Kirjasto on säilyttänyt asemansa lastenkulttuurin keskeisenä instituutiona eri vuosikymmeninä, sillä kirjastolaitos saavuttaa alueellisesti lapset ja nuoret erittäin hyvin sekä tarjoaa laadukkaan lastenkirjallisuuden lisäksi muutakin taidetta ja kulttuuria erilaisten aineistojen ja oheistoimintojen muodossa. 2000-luvun ohjelmissa myös muilla taide- ja kulttuurilaitoksilla on tärkeä rooli lastenkulttuurin kentällä. Kulttuuriperintö on nostettu 2000-luvulla osaksi lastenkulttuuria, ja taide- ja kulttuurilaitosten osalta se näkyy museoiden näkyvämmässä roolissa ohjelmissa. Lastenkulttuurin keskeisiksi instituutioiksi määritellään 2000-luvun ohjelmissa erilliset lastenkulttuurikeskukset, joiden tehtävänä on edistää lastenkulttuuria alueellisesti ja erityisesti vakiinnuttaa toimintaa sinne, missä sitä ei vielä ole.

”Taiteen tehtävä ei ole ainoastaan kasvattaa, vaan myös tarjota esteettisiä elämyksiä” (Anttila ja Rensujeff 2009, 118). Lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa taiteen ja kulttuurin rooli nähdään kuitenkin poikkeuksetta kasvua, kehitystä ja oppimista tukevinä työkaluina. Tämä näkökulma jättää varjoonsa hovin ja hauskuuden, jotka ovat myös lapsille tärkeitä arvoja (ks. Anttila ja Rensujeff 2009). On aiheellista kysyä, eikö lapsilla ja nuorilla ole oikeutta nauttia kulttuurista ja taiteesta ilman välillistä arvoa, kuten aikuisilla?

Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) ja Ehdotuksen lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014) välillä suomalainen yhteiskunta on ehtinyt muuttua monin tavoin. Yhteiskunnallisten rakennemuutosten lisäksi Suomi on muuttunut monikulttuurisemmaksi, ja tämä muutos huomioidaan myös aineistossa. Vaikka Suomi on monikulttuurisempi kuin koskaan aiemmin, välittyy aineistosta kotimaisen ja kansallisen lastenkulttuurin arvostus. Kotimaisessa lastenkulttuurissa nähdään olevan automaattisesti laatutakuu, kun taas tuontikulttuuriin suhtaudutaan aineistossa usein hyvin kriittisesti. Lisäksi lastenkulttuuria on muokannut mediamaailman monipuolistuminen ja nopea kehittyminen. Lapset ovat omaksuneet luontevasti uuden median työkalukseen, ja lasten ja nuorten mediamaailma on nykyisin varhaislapsuudesta saakka hyvin monipuolinen ja laaja. Televisio ja radio, Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnössä (1979) lastenkulttuurin näkökulmasta keskeisimmät mediat, ovat merkittävässä asemassa vielä 2000-luvullakin. Television ja radion rinnalle on kuitenkin noussut uusmediaksi nimitetyt kanavat, joita ovat mm. Internet, digitaaliset pelit ja kännykät. Uudet mediat ovat vakiinnuttaneet paikkansa lasten ja nuorten elämässä, sillä lapset ja nuoret ovat omaksuneet uuden median luontevaksi omaksi työkalukseksi. Uusmedia kehittyy edelleenkin ja kehitys on erittäin nopeaa. Nykypäivän valossa ”Kulttuuri kasvaa lapsissa” -ohjelmaesityksen (2002) ja Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman (2003) tapa

käsitellä uusia medioita tuntuu jopa naiivilta, sillä niiden käyttö on arkipäiväistynyt huomattavasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Toisaalta Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksikin (2014) on jäänyt osittain jo kehityksestä jälkeen. Erilaiset älylaitteet, kuten älypuhelimet ja tablet-laitteet, ovat muodostuneet aremme kulmakiviksi niin hyvässä kuin pahassa. Nopeaa kehitystä on ollut luonnollisesti mahdotonta ennustaa, mutta kehityksen mukana pysymiseksi lastenkulttuurin ja lastenkulttuuripolitiikan tulee kyetä hyödyntämään muutoksia mahdollisimman nopeasti.

Lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien lastenkulttuuripolitiikka on noudattanut pitkälti kulttuuripolitiikan ja lapsipolitiikan yleisiä kehityslinjoja. 2000-luvun ohjelmissa kulttuuripolitiikan kolmas linja näkyy kansainvälisyyden lisääntymisessä sekä kilpailukykyajattelun ulottamisessa myös lastenkulttuuripolitiikkaan. Lapsipolitiikassa 1990-luvulta lähtien tärkeänä pidetty lasten osallistuminen ja kuunteleminen näkyvät myös 2000-luvun lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa. Lastenkulttuuripoliittiset ohjelmat ovat aikansa kuvia, vaikka Lastenkulttuuritoimikunnan mietinnön (1979) perintö näkyykin voimakkaasti vielä aineiston uusimmissa ohjelmissa.

Lastenkulttuuripoliittisissa ohjelmissa lasten hyvinvointiin liitetään voimakkaasti myös kulttuurinen ulottuvuus. Kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin on herätty yleisemminkin yhteiskunnassamme (ks. esim. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2015), ja lasten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta kulttuurista saatava hyvinvointi kuuluu myös lapsille. Hyvinvoinnin kulttuurinen ulottuvuus tulisi kuitenkin ulottaa myös yleisen lapsipolitiikan käsitkseen lasten hyvinvoinnista. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on olennaista, että lapsella on mahdollisuus itsensä ilmaisuun ja luovuuteen sekä mahdollisuus olla aktiivinen toimija omassa kulttuurissaan.

Lastenkulttuuripolitiikassa on kuitenkin myös selkeitä ongelmakohtia. Johdannossa ja Lastenkulttuuripolitiikkaa käsittelevässä tulosluvussa (5.2.) esiin nostamani lastenkulttuurin saavutettavuus tulee olemaan ajankohtainen tema lastenkulttuuripolitiikassa myös tulevaisuudessa. Lastenkulttuurin tulee saavuttaa kaikki lapset asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta, mutta lapsiperheiden taloudellinen asema (ks. Salmi ym. 2014) sekä keskustelu syrjäseutujen elinvoimaisuudesta antavat aihetta huoleen. Lisäksi lastenkulttuuripolitiikan kannalta ongelmallisen lasten oma kulttuurin asemaan tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Vaikka lasten omaa kulttuuria ei saataisi luontevaksi osaksi lastenkulttuuripolitiik-

kaa, tulee sen edellytyksiin ja asemaan kiinnittää samalla tavoin huomiota kuin ylhäältä alaspäin ohjautuvaan politiikkaan. Vaikka uutta lastenkulttuuria syntyy myös ilman virallisia kanavia (ks. Anttila ja Rensujeff 2009), tulee lasten omalle kulttuurille tarjota myös sille kuuluvaa aikaa sekä fyysisiä tiloja. Lapsen kannalta on tärkeää, ettei aikuisen läsnäolo ja ohjailu ulotu kaikille elämän osa-alueille. Myös lapsi tarvitsee oman tilansa.

Tutkielmani aihepiiri tarjoaa mahdollisuuden monenlaiseen jatkotutkimukseen. Erityisen mielenkiintoista olisi tarkastella sitä, miten kansallisen tason lastenkulttuuripolitiikka ja erityisesti lastenkulttuuripoliittisten ohjelmien ylläpitämä lastenkulttuuripolitiikka toteutuu kuntatasolla. Kunnat ovat lastenkulttuurin toteutumisen kannalta hyvin keskeisessä asemassa. Aineistoa analysoidessa huomasin kuitenkin, että kuntien rooli nähtiin ohjelmissa vähäisenä. Toisaalta ristiriitaa aiheutti se, että 2000-luvun ohjelmissa kunnille osoitettiin paljon luonteeltaan ohjaavia toimenpide-ehdotuksia, vaikka näiden ehdotusten läpiviemiseen ei kunnissa ole lainsäädännöllistä pakkoa. Siksi olisi kiinnostaa tarkastella miten lastenkulttuuripoliittisia ohjelmia toteutetaan kuntatasolla. Samalla tavoin tutkimuksen voisi laajentaa koskemaan lastenkulttuurin toimijakenttää yksittäisten toimijoiden näkökulmasta. Tärkeitä lastenkulttuuriin liittyviä tutkimusaiheita ovat myös se, miten lasten oman kulttuurin asemaa ja lasten toimijuutta voitaisiin vahvistaa kansallisen lastenkulttuuripolitiikan näkökulmasta. Lasten oma kulttuuri näyttäytyy hankalana ja marginaalisena lastenkulttuuripolitiikan osa-alueena, vaikka lastenkulttuurin näkökulmasta lasten oma kulttuuri on erittäin tärkeää lasten itsensä kannalta, mutta myös lasten oman kulttuurin jatkuvuuden näkökulmasta.

7 LÄHTEET

Aineistolähteet

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:6. [Viitattu 21.10.2014]

(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr6.pdf?lang=fi>)

”Kulttuuri kasvaa lapsissa”. Taiteen keskustoimikunnan ehdotus opetusministeriölle lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2002). Toim. Karikoski, Mari ja Rantanen, Esa. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2003. Opetusministeriön julkaisuja 2003:29. [Viitattu 3.4.2014]

(http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2003/lastenkulttuuripoliittinen_ohjelma_barnkulturpolitiskt_program)

Lastenkulttuuritoimikunnan mietintö (1979). Komiteanmietintö 1979:32, Helsinki.

Kirjallisuuslähteet

Aarnio, Eeva (2004). Ohjelmatutkimus ja poliittisesti lukemisen muutos. Teoksessa Hänen, Sakari ja Palonen, Kari (toim.). Lue poliittisesti. Profiileja politiikan tutkimukseen. SoPhi 81, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, s. 147–165.

Alanen, Leena (2009). Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen, Leena ja Karila, Kirsti (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Vastapaino, Tampere, s. 9-30.

Anttila, Anna & Rensujeff, Kaija (2009). Taiteen taskurahat. Lastenkulttuurin käsite, linjat ja edistäminen. Taiteen keskustoimikunta. Tutkimusyksikön julkaisuja N:o 35. Helsinki.

Eskola, Jari (2015). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine ja Aaltola, Juhani (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä, s. 185–206.

Hakkarainen, Pentti (2006). Learning and development in play. Teoksessa Einarsdottir, Johanna ja Wagner, Judith T. (toim). Nordic childhoods and early education. Philosophy, research, policy and practice in Denmark, Finland, Iceland, Norway, and Sweden. International perspectives on educational policy, research, and practice, s. 183-222.

Kalliala, Marjatta (1999). Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Gaudeamus, Helsinki.

Kangas, Anita (1999). Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa Kangas, Anita ja Virkki, Juha (toim.). Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Sophi 23. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, s. 156–178.

Kangas, Anita ja Pirnes, Esa (2015). Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus. Teoksessa Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita ja Mitchell, Ritva (toim.). Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö. Tietosanoma, Helsinki, s. 23–108.

Kiili, Johanna (2006). Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylä.

Kline, Stephen (1993). The making of children's culture. Teoksessa Kline, Stephen (toim.). Out of the garden. Toys and children's culture in the age of TV marketing. Verso, Lontoo, s. 44–76.

Korkeakoski, Esko (2006). Lastenkulttuurikeskusten arvioinnin lähtökohtia. Teoksessa Granö, Päivi, Korkeakoski, Esko ja Laukka, Mari. Taikalamppujen valossa. Lastenkulttuurikeskusten arviointi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:25. Helsinki, s. 15–20.

Kulttuurikomitean mietintö (1974). Komiteanmietintö 1974:2, Helsinki.

Laukka, Mari (2006). Arvioinnin taustaa. Teoksessa Granö, Päivi, Korkeakoski, Esko ja Laukka, Mari. Taikalamppujen valossa. Lastenkulttuurikeskusten arviointi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:25. Helsinki, s. 9-13.

Lehtinen, Anja-Riitta (2000). Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. *Sophi* 55, Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Makkonen, Elina (2005). Leea Virtasen lastenperinnetutkimukset ja uusi lapsuustutkimus. Teoksessa Saarikoski, Helena (toim.). *Leikkikentiltä – Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Tietolipas 208, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, s. 23–33.

Mouritsen, Flemming (2002). Child culture – play culture. Teoksessa Mouritsen, Flemming & Qvortup, Jens (eds.) *Childhood and children's culture*. University Press of Southern Denmark, Odense, 14–24.

Palonen, Kari (1988). *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino, Tampere.

Palonen, Kari (1993). Introduction: from policy and polity to politicking and politicization. Teoksessa Palonen, Kari ja Parvikko, Tuija (toim.). *Reading the political. Exploring the margins of politics*. The Finnish political science association, Helsinki, s. 6-16.

Palonen, Kari (1997). Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. *Sophi*, 11, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Pääjoki, Tarja (2007). Lasten ja aikuisten kulttuurinen leikki. Teoksessa Bardy, Marjatta, Haapalainen, Riikka, Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). *Taide keskellä elämää*. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki, s. 287–294.

Saarikoski, Helena (2005). Folkloristinen lastenperinteen tutkimus. Teoksessa Saarikoski, Helena (toim.) *Leikkikentiltä – Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Tietolipas 208, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, s. 9-22.

Salmi, Minna, Lammi-Taskula, Johanna ja Sauli, Hannele (2014). Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna ja Karvonen, Sakari (toim.). *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014*, Helsinki, s.82–104.

Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari, Timo ja Pekkarinen, Elina (2011). Johdatus lasten ja nuorten hallinnan kysymyksiin. Teoksessa Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari Timo ja Pekkarinen, Elina (toim.). Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Vastapaino, Tampere, s. 11–28.

Satka, Mirja ja Eydal, Gudny Björk (2004). The history of Nordic welfare policies for children. Teoksessa Brembeck, Helene, Johansson, Barbro & Kampman, Jan (toim.). Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies. Roskilde University Press, s. 33-62.

Satka, Mirja ja Moilanen, Johanna (2004). Lasten mukaan ottamisen ja poissulkemisen paikat – suomalaisten sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa Helne, Tuula, Hänninen, Sakari ja Karjalainen, Jouko (toim.). Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Sopi 80, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, s. 125–148.

Silvasti, Tiina (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.). Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki, s. 33–48.

Strandell, Harriet (1995). Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Gaudeamus, Helsinki.

Summa, Hilikka (1989). Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopoliitiikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 17, Espoo.

Virtanen, Leea (1972). Tytöt, pojat ja tykkääminen. WSOY, Porvoo – Helsinki.

Ylä-Sankola, Mari (1995). Lastenkulttuuri ja apurahat. Taiteen keskustoimikunnan tuki lastenkulttuurille 1988–1995. Tilastotietoa taiteesta No 13. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki.

Elektroniset lähteet

Corsaro, William A (2000). Early Childhood Education, Children's Peer Cultures, and the Future of Childhood. *European Early Childhood Education Research Journal*, 8:2, 89-102. [Viitattu 26.10.2016] Vaatii kirjautumisen. (<http://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/abs/10.1080/13502930085208591?needAccess=true#aHR0cDovL3>)

d3dy10YW5kZm9ubGluZS1jb20uZXpwcm94eS5qeXUuZmkvZG9pL3BkZi8xMC4xMDgwLzEzNTAyOTMwMDg1MjA4NTkxP25lZWRY2Nlc3M9dHJ1ZUBAQDA=)

Elokuvavuosi 2014. Facts & Figures. Vuositalasto. Suomen elokuvasäätiö. [Viitattu 3.11.2016] (http://ses.fi/fileadmin/dokumentit/Elokuvavuosi_2014_Facts_Figures.pdf)

Elokuvavuosi 2015. Facts & Figures. Vuositalasto. Suomen elokuvasäätiö. [Viitattu 3.11.2016] (http://ses.fi/fileadmin/dokumentit/Elokuvavuosi_2015_Facts_Figures.pdf)

Helsingin Sanomat (19.10.2016). Näin hyvää lastenelokuvaa ei ole tehty Suomessa vuosikausiin – Kanelia kainaloon, Tatu ja Patu on anarkistinen ja hullutteleva. [Viitattu 3.11.2016] (<http://www.hs.fi/arviot/elokuva/a1476758705184>)

Helsingin Sanomat (25.10.2016). Tatu ja Patu on syksyn elokuvahitti, mutta mitä sitä sanoo yleisö: ”Swägä”. [Viitattu 3.11.2016] (<http://www.hs.fi/kulttuuri/a1477360976759>)

Johanson, Katya (2010). Culture for or by the child? 'Children's culture' and cultural policy. *Poetics* 38 (2010), s. 386–401. [Viitattu 13.11.2016] Vaatii kirjautumisen (<http://www.sciencedirect.com.ezproxy.jyu.fi/science/article/pii/S0304422X10000331/pdf?md5=f1661e1b753fb6e66d7765646b1f52e1&pid=1-s2.0-S0304422X10000331-main.pdf>)

Korkeakoski, Esko ja Pääjoki, Tarja (2014): Taikalamput näkyvät ja vaikuttavat; Lastenkulttuurin taikalamppuverkoston keskusten vuosien 2009–2013 toiminnan vaikuttavuuden arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:8. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 15.6.2016] (<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/OKM8.pdf?lang=fi>)

Kumpulainen, Kaisu (2006). Taide- ja taitelijapoliittinen ohjelma. poliittinen ohjelma taiteen ja taitelijoiden aseman edistämiseksi. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. [Viitattu 16.8.2016] (https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12763/URN_NBN_fi_jyu-2006243.pdf?sequence=1)

Laitinen, Arja. Lastenkulttuuripoliittiset ohjelmat. Sähköpostiviesti. Vastaanottaja: Tiina Pohjanen. Lähetetty 5.9.2016, luettu 5.9.2016. Yksityinen sähköpostiviesti.

Mintz, Steven (2009). Children's culture. Re-Stating Childhood Conference. Utah State University. [Viitattu 11.5.2016]

(https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwic47--0tbRAhVJ3CwKHS_kBm4QFggeMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.usu.edu%2Fanthro%2Fchildhoodconference%2Freading%2520Material%2FMintz_Childrens_culture_002.doc&usg=AFQjCNFIjW7KnuFiOnYTykRomGEHa825mw&cad=rja)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2007). Avustus lastenkulttuurikeskusten verkoston jäsenille vuonna 2007. [Viitattu 7.9.2016]

(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/lastenkulttuuri/lastenkulttuurikeskusten_avustukset_2007.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2008). Lastenkulttuurikeskuksille myönnetyt yleisavustukset 2008. [Viitattu 7.9.2016]

(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/lastenkulttuuri/taikal08.pdf>)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2009). Taikalamppuverkoston tukemiseen vuonna 2009. [Viitattu 7.9.2016]

(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/taikal09_www.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010). Taikalamppuverkoston tukemiseen vuonna 2010. [Viitattu 7.9.2016]

(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/taikal10.pdf>)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011). Taikalamppuverkoston tukemiseen vuonna 2011. [Viitattu 7.9.2016]

(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/taikal11.pdf>)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012a). Taikalamppuverkoston toiminnana tukemiseen 2012. [Viitattu 7.9.2016]

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/ky_avustukset/myonnetyt_avustukset/taikal12.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012b). Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. [Viitattu 22.8.2016]
(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013). Taikalamppuverkoston toimintaan 2013. [Viitattu 7.9.2016]
(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/ky_avustukset/myonnetyt_avustukset/2013_Taikalamppu-verkoston_avustukset_www.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014). 2014 Lastenkulttuurikeskusten toimintaan. [Viitattu 7.9.2016]
(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/ky_avustukset/myonnetyt_avustukset/2014_lastenkulttuurikeskukset_www.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2015). 2015 Lastenkulttuurikeskusten toimintaan. [Viitattu 7.9.2016]
(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/lastenkulttuuri/2015_lastenkulttuurikeskukset_www.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016a). Lastenkulttuuri. [Viitattu 7.6.2016]
(<http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/lastenkulttuuri/?lang=fi>)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016b). Lasten taide- ja kulttuuritapahtumille myönnetyt yleisavustukset 2016. [Viitattu 7.9.2016]
(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/ky_avustukset/myonnetyt_avustukset/2016_Lasten_taide-ja_kulttuuritapahtumat.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016c). Lastenkulttuurin saatavuuden parantaminen/Kärkihanke 4, toimenpide 1. [Viitattu 7.9.2016]
(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/lastenkulttuuri/Lastenkulttuurin_avustukset_kh_2016.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016d). Lastenkulttuurikeskuksille myönnetty yleisavustukset 2016. [Viitattu 7.9.2016]

(http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/tk_y_avustukset/myonnetty_avustukset/2016_lastenkulttuurikeskukset_WWW.pdf)

Palonen, Kari (2003). Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. Alternatives: Global, Local, Political. 1 March 2003. Vol. 28(2), s.171-186 [Viitattu 22.8.2016] Vaatii kirjautumisen. (<http://alt.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/content/28/2/171>)

Pääjoki, Tarja (2004). Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. [Viitattu 15.6.2016]
(<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13418/9513919978.pdf?sequence=1>)

Pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma 17.4.2003. [Viitattu 2.6.2016]
(<http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/369535/hallitusohjelma-jaatteenmaki.pdf/f1016092-e36c-4a09-8e20-f1250e4ff063>)

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. [Viitattu 2.6.2016]
(<http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/369117/hallitusohjelma-vanhanen.pdf/da627124-c0ee-4015-9642-197b11013c02>)

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007. [Viitattu 2.6.2016]
(<http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/368562/hallitusohjelma-vanhanen-II/2a27514c-b939-4bb6-9167-ce886c358dff>)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011 [Viitattu 6.6.2016]
(<http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a>)

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelma 29.5.2016 -. [Viitattu 6.6.2016]
(http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETT_Y_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82)

Satka, Mirja, Moilanen, Johanna ja Kiili, Johanna (2002). Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. Yhteiskuntapolitiikka 67:3, s. 245–259. [Viitattu 10.11.2016]
(<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101380/023satka.pdf?sequence=1>)

Sirviö, Milja (2008). Laadukasta lastenkulttuuria ympäri valtakunnan? Lastenkulttuurin saavutettavuus lastenkulttuurikeskusten verkosto Taikalampussa. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. [Viitattu 15.6.2016]

(<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38339/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201208212208.pdf?sequence=1>)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015). Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010-2014 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17. [Viitattu 22.1.2017]

(http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=10)

Suomen Kuntaliitto (2000). Eläköön lapset. [Viitattu 9.9.2016]

(<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/lapset/lapsipolitiikka/Documents/El%C3%A4k%C3%B6n%C3%B6n%20lapset.pdf>)

Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto (2016a). Taikalampusta liittoon. [Viitattu 8.8.2016]

(<http://www.lastenkulttuuri.fi/liitto/taikalampusta-liittoon/>)

Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto (2016b). Toiminta. [Viitattu 8.8.2016]

(<http://www.lastenkulttuuri.fi/liitto/toiminta/>)

Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto (2016). Lastenkulttuurikeskukset. Kartta. [Viitattu 7.9.2016]

(<http://www.lastenkulttuuri.fi/lastenkulttuurikeskukset/kartta/>)

Taidekasvatuksen ja kulttuurialan koulutuksen tila Suomessa (2010). Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysjä 2010:1. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 15.6.2016]

(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKMpol012010.pdf?lang=fi>)

Taiteen edistämiskeskus (2016a). Lastenkulttuuri. [Viitattu 12.8.2016]

(<http://www.taike.fi/web/lastenkulttuuri/lastenkulttuuri>)

Valtioneuvosto (2016). Osaaminen ja koulutus. Kärkihanke 4 – Toimenpiteet.[Viitattu 18.8.2016] (<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen/karkihanke4>)

Valtioneuvoston periaatepäätös muotoilupolitiikasta 15.6.2000 [Viitattu 2.11.2016] (http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/1999/liitteet/muotoilu2005opm3_99.pdf?lang=fi)

Yle Kotimaa (6.8.2016). Lastenkulttuuri on alettu ottaa vakavasti – se näkyy myös määrärahoissa, mutta epätasaisesti. [Viitattu 12.11.2016] (<http://yle.fi/uutiset/3-9067568>)

Yleissopimus lapsen oikeuksista. [Viitattu 26.8.2016] (<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>)

Yle Saame (1.11.2016). Enontekiön kunta vetäytyy saamelaisen lastenkulttuurikeskuksen toiminnasta. [Viitattu 12.11.2016] (<http://yle.fi/uutiset/3-9262676>)